

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Problematika politického stranictví v Zimbabwe a Namibii

Diplomová práce

Autor: Bc. Kateřina Račoková

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie – africká studia

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Hradec Králové 2014

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Kateřina Račoková**

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie – africká studia

Název závěrečné práce: **Problematika politického stranictví v Zimbabwe a Namibii**

Název závěrečné práce AJ: The Issue of Political Partisanship in Zimbabwe and Namibia

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Zimbabwe neboli Republika Zimbabwe, je stát, který byl ve své době pokládán za vzor úspěšného přechodu k nezávislému státu, když v roce 1980 získal nezávislost na Velké Británii. Namibie, africký stát, který v roce 1990 jako jeden z posledních získal nezávislost na Jihoafrické republice. Cílem diplomové práce je analýza, v české literatuře doposud nezpracovaná, problematiky politického stranictví Zimbabwe a Namibie od získání politické nezávislosti po současnost se zaměřením na vládní strany (SWAPO v Namibii a ZANU-PF v Zimbabwe). K tomuto účelu poslouží zmapování formování hlavních politických uskupení. V práci budou analyzovány aspekty politického stranictví obou států – výsledky voleb, stranická struktura a obměna elit. Společný historický vývoj států umožní jednotlivé aspekty a danou problematiku komparovat. Základní výzkumnou metodou diplomové práce je především obsahová analýza dostupných dat a literatury, která je doplněna komparací.

Literatura: Cliffe, Lionel a Stoneman, Colin. 1989. Zimbabwe: Politics, economics and society. London: Pinter Publisher. Hulec, Otakar. 2008. Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Kaapama, Phaniel. 2007. Consolidating Democratic Governance in Southern Africa: Namibia. Auckland Park: EISA. Klíma, Jan. 2009. Namibie. Praha: Libri. Olša, Jaroslav, jr. 2007. „Zimbabwe mezi Mugabem a Tsvangiraiem.“ Mezinárodní politika 31, č. 5, 27-30. Sachikonye, Lloyd M. Consolidating Democratic Governance in Southern Africa: Zimbabwe. Auckland Park: EISA. Dostupné na: <http://www.eisa.org.za/PDF/rr30.pdf>. (2. 5. 2013).

Garantující pracoviště: Katedra politologie, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Vlastimil Fiala, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně (pod vedením vedoucího práce) a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 31. 12. 2014

.....

Kateřina Račková

Poděkování

Děkuji vedoucímu doc. PhDr. Vlastimilu Fialovi, Csc. za pomoc při zpracování této diplomové práce, především pak za rady, připomínky a poskytnutí odborných článků a publikací, které byly nezbytné pro vypracování práce.

Anotace

Račoková, Kateřina. 2014. *Problematika politického stranictví v Zimbabwe a Namibii*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta, Katedra politologie. Diplomová práce.

Republika Zimbabwe byla ve své době pokládána za vzor úspěšného přechodu k nezávislému státu, když v roce 1980 získala nezávislost na Velké Británii. Namibijská republika jako jeden z posledních afrických států získala nezávislost v roce 1990 na Jihoafrické republice.

Tato práce se zaměřuje na v české literatuře doposud nezpracovanou analýzu problematiky politického stranictví v Zimbabwe a Namibii od získání politické nezávislosti po současnost. Analýza je zaměřena na vládnoucí politické strany (zimbabwskou ZANU-PF a namibijské SWAPO). V práci budou analyzovány vybrané aspekty politického stranictví – výsledky a charakter voleb, stranická struktura a obměna elit. Díky podobnému historickému a politickému vývoji obou států bude možné v závěru jednotlivé aspekty a politické stranictví v Namibii a Zimbabwe komparovat.

Klíčová slova: predominantní politická strana, hegemonická politická strana, SWAPO, ZANU-PF

Annotation

Ráčoková, Kateřina. 2014. *The Issue of Political Partisanship in Zimbabwe and Namibia*. Hradec Králové: University of Hradec Králové, Faculty of Arts, Department of Politics. Diploma Dissertation.

In its time the Republic of Zimbabwe was considered a successful example of transition to an independent state when it gained the independence from Great Britain in 1980. The Republic of Namibia was one of the last African states that gained independence from South Africa in 1990.

This diploma dissertation focuses on analysis of the issue of political partisanship in Zimbabwe and Namibia since the independence to the present. The analysis is focused on ruling political parties (Zimbabwe's ZANU-PF and Namibia's SWAPO). Chosen aspects of political partisanship, such as elections results and character of elections, party structure and changing of elites will be analyzed in this work. Similar historical and political development of both states allows us to compare the aspects of the political partisanship in Zimbabwe and Namibia.

Key words: predominant political party, hegemonic political party, SWAPO, ZANU-PF

Obsah

Seznam užitych zkratk	9
Úvod	12
1 Teoretické ukotvení	18
<i>1.1 Teorie stran a stranických systémů podle Giovanniho Sartoriho</i>	18
<i>1.2 Další teoretické přístupy k výzkumu afrických politických stran</i>	25
2 Politický a stranický vývoj	35
<i>2.1 Namibie</i>	35
2.1.1 Před získáním nezávislosti (1884-1989): německá okupace, jihoafrická nadvláda a snahy o nezávislost Namibie	35
2.1.2 Po získání nezávislosti (1990-2012): Namibijská republika	43
<i>2.2 Zimbabwe</i>	47
2.2.1 Před získáním nezávislosti (1895-1980): správa Britské jihoafrické společnosti, federace s Rhodesií a Naskem, Rhodeská republika	47
2.2.2 Po získání nezávislosti (1980-2013): Republika Zimbabwe	62
3 Hlavní politické strany – SWAPO, ZANU-PF	70
<i>3.1 SWAPO</i>	70
3.1.1 Volby 1898 – 2009	70
3.1.2 Obměna elit	82
3.1.3 Členská základna a elektorát	84
<i>3.2 ZANU</i>	86
3.2.1 Volby 1980 – 2013	86
3.2.2 Obměna elit	103
3.2.3 Členská základna a elektorát	105
Závěr	107
Seznam použitých pramenů a literatury	112
<i>Prameny</i>	113
Tištěné	113

Internetové zdroje	113
<i>Literatura</i>	118
Odborné články, reporty, studie	118
Knihy	120

Seznam užitých zkratk

BSAC	(British South Africa Company) Britská jihoafrická společnost
CAZ	(Conservative Alliance of Zimbabwe) Zimbabwská konzervativní aliance
CAC	(Central African Council) Středoafriický výbor
CLA	(Caprivi Liberation Army) Caprivijská osvobozenecká armáda
CoD	(Congress of Democrats) Kongres demokratů
CP	(Confederate Party) Konfедераční strana
DP	(Dominion Party) Dominiální strana
DTA	(Democratic Turnhalle Alliance) Demokratická turnhallská aliance
EC	(Executive Council) Výkonná rada
FCN	(Federal Convention of Namibia) Federální shromáždění Namibie
FDU	(Federal Democratic Union) Federální demokratický svaz
FP	(Federal Party) Federální strana
FPZ	(Forum Party Zimbabwe) Zimbabwská strana Fórum
GPA	(Global Political Agreement) Globální politická dohoda
JAR	Jihoafrická republika
JAU	Jihoafrická unie
LA	(Legislative Assembly) Zákonodárné shromáždění
LC	(Legislative Council) Zákonodárná rada
LP	(Labour Party) Labouristická strana
MAG	(Monitor Action Group) Monitorovací akční skupina
MDC	(Movement for Democratic Change) Hnutí za demokratickou změnu
MPA	(Mashonaland Progressive Association) Pokrokové sdružení Mašonska
NCA	(National Constitutional Assembly) Národní ústavní shromáždění
NNF	(Namibia National Front) Namibijská národní fronta
NP	(National Party) Národní strana

NUDO	(National Unity Democratic Organization) Demokratická organizace národní jednoty
NUF	(National Unifying Force) Národní sjednocující síla
OAJ	Organizace africké jednoty
OSN	Organizace spojených národů
PF	(Patriotic Front) Vlastenecká fronta
PP	(Progressive Party) Pokroková strana
PUMA	(Patriotic Union of Matabeleland) Vlastenecký svaz Matabelska
RAP	(Rhodesian Action Party) Rhodéská strana akce
RB OSN	Rada bezpečnosti OSN
RCL	(Rhodesian Constitutional League) Rhodéská ústavní liga
RDP	(Rally for Democracy and Progress) Sdružení pro demokracii a pokrok
RF	(Rhodesian Front) Rhodéská fronta
RGA	(Responsible Government Association) Sdružení pro získání odpovědné vlády
ReP	(Reform Party) Reformní strana
RP	(Rhodesian Party) Rhodéská strana
RUA	(Rhodesia Unionist Association) Sdružení pro připojení Rhodésie k Unii
SADC	(Southern African Development Community) Jihoafrické rozvojové společenství
SN	Společnost národů
SRBC	(Southern Rhodesia Bantu Congress) Jihorhodéský bantuský kongres
SWAPO	(South West Africa People's Organisation) Lidová organizace Jihozápadní Afriky
UANC	(United African National Council) Sjednocená africká národní rada
UDF	(United Democratic Front) Sjednocená demokratická fronta
UNTAG	United Nations Transition Assistance Group
UFP	(United Federal Party) Sjednocená federální strana
UP	(United Party) Sjednocená strana

UPP	(United People's Party) Sjednocená lidová strana
URP	(United Rhodesian Party) Sjednocená rhodéská strana
VS OSN	Valné shromáždění OSN
ZANLA	(Zimbabwe African National Liberation Army) Zimbabwská osvobozenecká armáda
ZANU	(Zimbabwe African National Union) Africký národní svaz Zimbabwe
ZANU-Ndonga	(Zimbabwe African National Union-Ndonga) Africký národní svaz Zimbabwe-Ndonga
ZANU-PF	(Zimbabwe African National Union-Patriotic Front) Africký národní svaz Zimbabwe-Vlastenecká fronta
ZAPU	(Zimbabwe African People's Union) Svaz afrického lidu Zimbabwe
ZCTU	(Zimbabwe Congress of Trade Unions) Zimbabwský kongres odborových svazů
ZIPA	(Zimbabwe People's Army) Zimbabwská lidová armáda
ZIPRA	(Zimbabwe People's Revolutionary Army) Zimbabwská lidová revoluční armáda
ZUM	(Zimbabwe Unity Movement) Hnutí zimbabwské jednoty

Úvod

Předložená diplomová práce se zabývá problematikou politického stranictví v Namibii a Zimbabwe od získání nezávislosti. V obou zemích po dlouhé období panoval režim zvýhodňující bělošskou komunitu na úkor afrického černošského nebo smíšeného obyvatelstva. Na vývoj obou států měla zásadní vliv Jihoafrická unie / Jihoafrická republika a její systém apartheidu – oddělení ras. Namibii, tehdy Jihozápadní Afriku, získala do své správy jako mandátní území typu C a později ji připojila jako svou pátou provincii. Zavedla zde velmi podobný režim jako na svém území. Svě páté provincie se nechtěla vzdát, ačkoliv světové společenství bojovalo nejen proti apartheidu a jeho rozšiřování, ale především usilovalo o nezávislost Namibie. O tu usilovala i organizace SWAPO, která vedla ozbrojený národně osvobozenecký boj za získání nezávislosti. Úsilí SWAPO a světového společenství vyústilo 21. března 1990 ve vyhlášení nezávislosti. Namibie byla jedním z posledních afrických států, které získaly nezávislost¹.

V Zimbabwe, dřívější Jižní Rhodésii, byl vývoj podobný jako v Namibii. Jižní Rhodésii původně spravovala Britská jihoafrická společnost v rámci Britské koruny. Bělošská menšina zde represivními zákony udržovala v politickém i hmotném područí většinové černošské obyvatelstvo a vytvořila režim podobný Jihoafrické republice. Když se rozhodovalo o politickém statutu Jižní Rhodésie, jedna skupina bělošského obyvatelstva usilovala o získání statutu dominia, druhá lobbovala za připojení Jižní Rhodésie k Jihoafrické republice. I když zvítězila první varianta, většinovému černošskému obyvatelstvu nezbylo než bojovat za nezávislost chápanou jako konec územních a politických preferencí bělochů. Odboj však odrazil etnické složení afrického obyvatelstva a v úsilí o získání nezávislosti utvořil dvě konkurenční strany ZANU a ZAPU s příslušnými ozbrojenými složkami. Boj za nezávislost byl nakonec úspěšný a nezávislá Republika Zimbabwe byla vyhlášena 18. dubna 1980.

Současná nezávislá Namibie je klidnou zemí, která vykazuje prvky demokracie – pravidelné konání voleb, nezávislost médií atd. Republika Zimbabwe byla ve své době pokládána za vzor úspěšného přechodu k demokracii. Nakolik ale mohou být demokratické země, ve kterých ve volbách vyhrává, často se ziskem

¹ Mezi státy, které získaly nezávislost až po Namibii patří Eritrea, nezávislost 1993, a Jižní Súdán, který se oddělil od Súdánu a získal nezávislost až v roce 2011 (Klíma 2012: 444, 489).

ústavní většiny, jedna a tatáž politická strana? Může být takový systém považován za soutěživý? A jakou roli v něm hrají opoziční strany? Systémy, které pravidelně pořádají volby s cílem vypadat demokraticky, ale v nichž pravidelně vyhrává jedna politická strana ziskem absolutní většiny, označuje Fiala (Fiala 2012: 117) jako *elektorální demokracie*. V dnešní době „i jasně autoritářské režimy a jejich vládnoucí politické strany musí usilovat o zdání základní legitimacy, což se projevuje především organizací více či méně demokratických voleb, a vytváření „správného“ mediálního obrazu.“ (Fiala 2012: 116-117).

Výzkum je zaměřen na dvě politické strany, které od získání nezávislosti „udávají směr“. Konkrétně jde o namibijskou Lidovou organizaci Jihozápadní Afriky (SWAPO) a Zimbabwský africký národní svaz-Vlastenecká fronta (ZANU-PF). Obě strany vyhrávají v prezidentských i parlamentních volbách, často se ziskem ústavní většiny. Pokud jedna strana má veškerou politickou moc, její elity jsou ve vůdčích pozicích a funkcích státu, můžeme daný systém označit za demokratický? Vytvářejí obě strany, které jsou dominantní, stejný stranický systém/režim, nebo je odlišují určité rozdíly, jež jsou zásadní pro určení a fungování systému?

Abychom si nejen na tyto otázky mohli odpovědět, zaměřili jsme naše bádání na oblasti, které považujeme za klíčové – 1) charakter voleb; 2) obměna stranických elit; 3) členská základna a elektorát. Samozřejmě budeme věnovat pozornost i vývoji obou politických stran, čímž zjistíme, zda během něho nedošlo k zásadním proměnám podoby a povahy stran.

Politické strany jsou integrální součástí politických systémů a jejich výzkum je aktuálním úkolem současné politologie. Stejně jako volby jsou vnímány jako základ demokracie, jsou politické strany vnímány jako vhodný prostředek k legitimnímu získání moci. Přítomnost politických stran, jež se aktivně účastní politické soutěže, tj. jsou aktivní v soutěživých volbách, je základním a nezbytným prvkem demokracie (přehledově např. Duverger 1954). Volby (ačkoliv jejich soutěživost je někdy velice sporná) umožňují prostřednictvím svobodné soutěže občanům možnost pasivní či aktivní participace v politickém životě.

Politické strany se účastní této soutěže, do které delegují své reprezentanty, s programy, kterými se snaží spojit zájmy co největšího počtu občanů, jejich potencionálních voličů. Ve státech subsaharské Afriky se ale většina politických stran nedefinuje ideologicky, proto se jedná spíše o normativní charakter a naplnění či nenaplnění programu je závislé na mnoha okolnostech.

Vzhledem k nezastupitelnosti role politických stran v demokratickém systému patří odborná politologická literatura zabývající se výzkumem politických stran a stranických systémů mezi nejrozpracovanější. V západních zemích s dlouholetou a neporušenou kontinuitou demokratického vývoje je výzkum politických stran velmi rozšířený a obor politologie patří mezi nejvyspělejší (např. Thomas Hodgkin 1961, Giovanni Sartori 1976/2005²). V českém prostředí dochází k rozvoji tohoto podoboru politologie až s příchodem nového tisíciletí. Jako příklad českých autorů, zabývajících se politickými stranami obecně, můžeme uvést dvojici Petra Fialu a Maxmiliána Strmisku (Fiala, Strmiska 2009).

Pokud se zaměříme na literaturu zabývající se výzkumem subsaharské Afriky a afrických politických stran, zjistíme, že vědomosti a poznatky zaměřené na strukturu, funkce a postavení afrických politických stran nejsou prozatím dostačující. Zpravidla se tématem zabývají euroameričtí autoři, kteří ne vždy plně respektují dlouhou řadu afrických specifik. Mezi tyto autory můžeme zařadit např. Gera Erdmanna (Erdmann 2007) a Richarda Gunthera a Larryho Diamonda (Gunther, Diamond 2003).

Pozornost české literatury se na tuto problematiku zatím nezaměřuje. Výjimku tvoří odborné publikace Vlastimila Fialy, který svou dlouholetou badatelskou činnost publikoval v několika autorských dílech. Jako příklad můžeme uvést odborné články a studie zaměřující se na typologii afrických politických stran a jednostranné režimy v Africe (Fiala 2006; Fiala 2007), nebo nejnovější monografii zabývající se politickými stranami mimoevropských oblastí (Fiala 2012).

Obsáhlejší studium jednotlivých stran a stranických systémů, jejich vývoj a současná podoba v jednotlivých afrických zemích tedy českou politologii teprve čeká. K výzkumu hodlá přispět i tato práce, jejíž přínos spatřujeme především v analýze doposud nezpracované problematiky politického stranictví v Namibii a Zimbabwe od získání politické nezávislosti s uvážením širší problematiky afrických politických stran. Na tuto problematiku se zaměřuje jen minimum zahraniční či domácí literatury. Dalším přínosem je uvědomění analogie mezi vývojem České republiky a dalších postkomunistických států po nastolení demokracie a vývojem afrických zemí po získání nezávislosti. Obě skupiny zemí totiž prošly přechodem k demokracii a rychle se zapojovaly do globálního systému politických a

² Sartoriho *Teorie stran a stranických systémů* vyšla v roce 1976, do českého jazyka byla přeložena v roce 2005, pozn. autora.

ekonomických vztahů ve stejném období. Demokratizační vlna na počátku 90. let 20. století, která následovala po konci studené války, vedla k odstranění nedemokratických režimů, což mělo za následek rozdílný vývoj – buď došlo ke zlepšení situace (politické, ekonomické, sociální) v rámci přechodu k demokracii; nebo došlo k destabilizaci, což vedlo k obnovení či zavedení nového nedemokratického režimu; konečně ke změnám prakticky nedošlo a u moci se udržel původní režim (rozhodující role jediné politické strany prostřednictvím vůdce přetrvala i po demokratizační vlně).

Tato práce se zaměřuje na Namibii, která se dá zařadit do prvního případu, a na Zimbabwe, které spadá do posledně uvedeného. Pro výběr těchto zemí byl rozhodující jejich podobný vývoj jak před získáním politické nezávislosti, tak po něm. V obou zemích sehrála důležitou roli Jihoafrická republika se svými ambicemi na rozšiřování svého území a prosazení apartheidu. Režim apartheidu utlačující většinové černošské obyvatelstvo prodlužoval období jeho nesvobody a měl značný vliv na budoucí utváření stran a stranického systému obou zemí. Až po vítězství národně osvobozenického boje a vyhlášení nezávislosti se obě země staly republikami s vícestranickým systémem. Od prvních voleb však vyhrává stále tatáž strana, v Namibii SWAPO, v Zimbabwe ZANU-PF.

Pro komparaci a následné určení, o jaký typ politických stran a stranického systému se jedná, jsme zvolili Sartoriho teorii politických stran a stranických systémů (Sartori 2005). Přesto, že toto dílo bylo sepsáno v roce 1976, stalo se klasickým dílem a mnoho autorů z něj čerpá dodnes. Od Sartoriho jsme převzali především definice a charakteristiky *systémů s predominantní a hegemickou stranou*, které jsme rozšířili (viz kapitola 1 Teoretické ukotvení). Pro rozšíření Sartoriho teorie jsme se rozhodli z toho důvodu, že tato typologie není přímo určena na výzkum afrických politických stran a stranických systémů, a jak už bylo řečeno, je téměř čtyřicet let stará. Při tomto rozšíření jsme se opírali o typologie a teorie současných autorů – Gero Erdmann (Erdmann 2007), Richard Gunther a Larry Diamond (Gunther, Diamond 2003) a Vlastimil Fiala (Fiala 2012). Jedná se o autory, kteří svou badatelskou činnost směřují na africký kontinent, což je pro nás určující. Všichni autoři se ve své typologii shodují na kritériích, jež jsou nezbytná při výzkumu afrických politických stran, které jsme do našeho bádání zařadili.

Podstatná část informací o volbách a volebním procesu, historickém vývoji a politických stranách vychází z odborných studií a článků vydaných v *Journal of*

Contemporary African Studies, Journal of Southern African Studies a *Journal of Modern African Studies*. Tyto odborné studie a články jsou dostupné v elektronických databázích EBSCO, JSTOR a MUSE. Informace a data týkající se voleb, jejich výsledků a analýz jsou čerpány z *The Electoral Institute of Southern Africa* (EISA). Významnou publikací je dílo autora Rogera Southalla *Liberation Movements in Power: Party & State in Southern Africa*, které vyšlo v roce 2013. Publikace se věnuje historickému i současnému vývoji, charakteristice a postavení vládnoucích politických stran v systému, konkrétně ANC v Jihoafrické republice, ZANU-PF v Zimbabwe a SWAPO v Namibii. Co se týká české literatury, jedinou publikací zabývající se podrobně historií Zimbabwe jsou *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi* od autorů Otakara Hulce a Jaroslava Olši. Dějinami afrických států obecně a konkrétně Namibií se pak zabývá historik Jan Klíma (viz Klíma 2005, 2009 a 2012).

Pro předloženou diplomovou práci jsme zvolili kvalitativní výzkum. Ten totiž vede „*k podrobným informacím, zachycujícím složitost situací každodenního života, a uskutečňuje se v přirozených podmínkách.*“ (Hendl 1999: 16). Hlavními metodami práce jsou empiricko-analytický přístup, komparace a analýza. Analýza bude použita především pro analytické zpracování stranických materiálů, odborných publikací, novinových článků a dostupných dat, na jehož základě dojdeme k závěrečným tvrzením a budeme schopni ověřit hypotézu. V závěrečné části budou výsledky podrobeny komparativní analýze.

Cílem tohoto kvalitativního výzkumu je potvrzení či vyvrácení hypotézy. Hypotézou naší práce je, že:

Ozbrojený národně osvobozenecký boj vede k vytvoření takového režimu, ve kterém dominuje jedna politická strana (jedná se buď o systém predominantní, nebo hegemonické strany) a politická soutěž je buď omezená, nebo téměř žádná, což ovlivňuje úlohu ostatních politických stran jakožto opozice.

Danou hypotézu se budeme snažit potvrdit (nebo vyvrátit) v závěru. K tomu nám poslouží zkoumaná kritéria, která jsme si stanovili v následující části práce. Režim rasové nerovnosti, který panoval v obou vybraných zemích, prodloužil období nesvobody většinového černošského obyvatelstva, které se prostřednictvím ozbrojeného boje za nezávislost sjednotilo v jedné politické straně/frontě/hnutí, která po získání nezávislosti disponovala obrovskou popularitou a přetransformovala se v predominantní či hegemonickou stranu. Pro potvrzení

hypotézy bude zásadní, zda se skutečně jedná o predominantní, nebo hegemonickou stranu. Ostatní stanovená kritéria budou sloužit jako podpora našeho tvrzení.

Co se týká struktury diplomové práce, je rozdělena do čtyř hlavních částí. V první teoretické části je rozebrána Sartoriho teorie stran a stranických systémů, která se z velké části stala základem pro náš výzkum. Sartoriho publikace *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu* vyšla v roce 2005 v českém překladu. Teorie byla doplněna o poznatky současných autorů (Erdmann, Gunther a Diamond, V. Fiala), kteří se specializují na africké politické strany a stranické systémy.

Ve druhé části je čtenáři představen historický a politický vývoj Zimbabwe a Namibie před a po získání nezávislosti. Do této části je zařazen i vývoj ostatních politických stran, které nejsou předmětem našeho bádání, jsou ovšem nezbytnou součástí při utváření politického a stranického systému a mají vliv na chování vládní politické strany. Vývoji ostatních politických stran jsme nevěnovali samostatnou kapitolu ze dvou důvodů. Hlavním důvodem je, že naším cílem není jejich analýza, druhým pak fakt, že rozbor všech politických stran v obou zemích není možné provést v rámci jedné diplomové práce. Proto je politickým stranám, jejich transformaci, štěpení a zániku věnovaná značná část této kapitoly nezbytná pro přehled a povědomí čtenáře.

Třetí, nejdůležitější část, je základem práce, protože zkoumá vybrané aspekty a kritéria pro určení, o jaký typ politické strany se jedná. Jsou zde rozebrány volby a jejich výsledky v jednotlivých zemích od získání nezávislosti až po současnost (s přihlédnutím k okolnostem, za jakých se volby konaly), dále pak obměna elit (v této souvislosti se zaměříme na výběr prezidentských kandidátů obou zkoumaných politických stran) a působnost politických stran (zda se jedná o regionální/etnicky založené politické strany, či o tzv. teritoriální). Výstupy této části budou zásadní pro celou práci, především pak potvrzení/vyvrácení hypotézy, kterou jsme si zde stanovili.

V závěru krátce shrneme všechny části diplomové práce. Nejdůležitějším bodem však bude ověření námi stanovené hypotézy. Zároveň shrneme úspěchy i problémy, které při psaní práce vyvstaly. Současně se budeme snažit o vyvolání debaty a zvýšení zájmu nejen o africké politické strany, ale o celý kontinent a jeho pozici v mezinárodním společenství.

1 Teoretické ukotvení

1.1 Teorie stran a stranických systémů podle Giovanniho Sartoriho

V politickém smyslu se pojmu *politická strana* do šestnáctého století neužívalo. V osmnáctém století se *strana* zaměňovala a významově prolínala s pojmem *frakce*. Pojmy *frakce* a *strana* začal odlišovat roku 1732 Bolingbroke (Sartori 2005: 17), ale rozdíl mezi těmito pojmy se vyjasnil až v devatenáctém století. Strany se začaly chápat nejen jako legitimní, ale také nutný nástroj svobodné vlády (Sartori 2005: 74).

Sartori tvrdí, že při vytváření definice pojmu *strana* ve smyslu politickém musíme odpovědět na otázku: *Od čeho se strany liší?* V současné době existuje mnoho politických skupin a seskupení – strany, organizace, hnutí, sdružení atd., ovšem definice musí zajistit, aby vyloučila *nestrany*. Pro jeden pojem existuje mnoho definic a pojem *strana* není výjimkou. Problém vzniká i při definování politických stran mimo západní svět, protože autoři většinou (Sartori uvádí příklad Epsteinovy definice) definují strany z pozice západní demokratické tradice (Sartori 2005: 69). Pro mimoevropské prostředí je třeba stanovit takovou definici, kterou by bylo možno aplikovat i za hranicemi západních demokratických států. Obecně jsou politické strany definovány v termínech aktérů, činností či aktivit, následků či účelů a konečně okruhu působnosti (Sartori 2005: 70).

Pro vytvoření přesnější definice navrhuje Sartori dvě omezení. Prvním z nich je *vymezení*: autor definice musí vědět, od čeho a na základě jakých odlišujících prvků strany odlišuje. Druhým omezením je vytvoření *minimální definice*: ta je minimální tehdy, když všechny vlastnosti a charakteristiky dané entity, jež jsou nezbytné pro její identifikaci, jsou označeny jako proměnlivé, hypotetické vlastnosti, a ne jako vlastnosti definiční (Sartori 2005: 70). Na tomto základě předkládá Sartori svou vlastní definici politické strany:

„Strana je jakákoli politická skupina identifikovaná pomocí oficiálního názvu, která se představuje ve volbách a je schopna umístit své kandidáty prostřednictvím voleb (svobodných nebo ne) do veřejných úřadů.“ (Sartori 2005: 72).

Dle Sartoriho má tato definice vlastnost, kterou nelze vypustit – kritérium voleb. Samotná definice neříká, zda jsou volby svobodné. I systém jedné strany může organizovat volby. Nesvobodné volby jsou dle něj volbami do té míry, nakolik je to v daném prostředí důležité, zejména proto, že výskyt voleb (bez ohledu na to, zda jsou svobodné či nikoliv) je dostačující k tomu, aby odlišil jedinou stranu od těch politických skupin, které nehledají oporu ve volebních rituálech, nebo legitimaci, manipulaci, donucování, podvodu či něčem jiném (Sartori 2005: 73).

Sartori je toho názoru, že politické strany jsou částí celku. Dohromady tvoří celek a jedna strana je méně než celek. Proto v systému jedné strany strana tvoří *pseudocelek* (Sartori 2005: 49). V pluralitních systémech jsou strany částmi, které jsou nástroji pro fungování pluralistického celku. Předpokládají různorodost a institucionalizují názorové rozdíly. Strana, která není částí, naopak odmítá princip různorodosti a institucionalizuje potlačování názorových rozdílů (Sartori 2005: 76).

Strana jako jednotka v celku může obsahovat dílčí části, tzv. *subjednotky*. Při analýze stran navrhuje Sartori zkoumání substranické anatomie ve čtyřech dimenzích – *organizační, motivační, ideologické a pravolevé*. Všechny jmenované dimenze se překrývají a úzce spolu souvisejí. Jednou z nejdůležitějších při zkoumání je *organizační dimenze*. Organizace odlišuje stranu od frakce. Každá strana má svou organizaci a stranické subjednotky mohou dokonce tvořit mocnější organizace než samotná strana. Organizace subjednotek může mít různý rozsah, od minimální po maximální subskupinové autonomie vzhledem ke stranickému celku. To následně indikuje, která úroveň analýzy – zda stranická, nebo substranická – je relevantnější. *Motivační dimenze* zkoumá vlastní „frakcionářství“ strany. Strana je rozdělená na jednotlivé frakce, jejich motivace může být různá. Zájmové frakce mohou být dvojího typu: *mocenské frakce* a *kořistnické frakce*. Mocenské frakce chtějí moc pro moc samotnou, zatímco kořistnickým frakcím jde spíše o odměny a výhody než o moc samotnou. Zájmové frakce mohou mít tendence stávat se klientelistickými skupinami, fungovat klientelistickým způsobem a budovat sítě klientelistického typu. *Ideologická dimenze* je úzce spojena a překrývá se s dimenzí motivační. Ideologie je spolu s dalšími aspekty mocným motivačním prvkem, ačkoliv existuje celá řada motivačních faktorů, které nemají s ideologií nic společného. Motivační kontinuum sahá od absolutního nezájmu k naprosté sobeckosti. Ideologickými extrémami jsou na jedné straně ideologický fanatismus a principiálnost orientovaná na budoucnost, na druhé straně absolutní praktičnost a pragmatismus. Poslední zmiňovanou dimenzí je

pravolevá dimenze. Pro Sartoriho je nejméně důvěryhodná, protože většinu obsahu zahrnutého v pravolevé dimenzi lze přemístit do motivační a/nebo ideologické dimenze (Sartori 2005: 84-88).

Při analýze stran a stranických systémů, především určení jejich počtu, je důležité rozlišit, které strany jsou relevantní a které irelevantní. Nelze totiž brát v potaz (počítat) všechny strany, které existují. Sartori považuje za relevantní strany ty, které disponují *koaličním* nebo *vyděračským potenciálem*. Politická strana může být malá, ale může mít velmi silný koaliční potenciál. Jedná se o rozsah, v němž může být daná strana vhodným a potřebným koaličním partnerem pro jednu nebo více vládních většin. Důležitou roli hraje ideologická blízkost či ideologická polarizace stranických programů a stran, které mají možnost podílet se na vládní koalici. Vyděračský potenciál je potom založený na zastrášovací síle, nakolik je opozičně orientovaná strana schopna soutěžení. Antisystémové strany jsou zastoupeny v parlamentu a mají vliv na stranickou soutěž, ale zůstávají v opozici (Sartori 2005: 125-128). Počet relevantních politických stran, jejich ideologické blízkosti a soutěživosti byla hlavními kritérii pro Sartoriho členění stranických systémů na *soutěživé* a *nesoutěživé stranické systémy*.

Na základě kritéria počtu relevantních stran rozlišuje Sartori sedm tříd stranických systémů³. Jedná se o třídy: 1) jedné strany; 2) hegemonní strany; 3) predominantní strany; 4) dvou stran; 5) omezeného pluralismu; 6) extrémního pluralismu; a 7) atomizovanou třídu. Třída jedné strany a třída hegemonní strany se řadí mezi nesoutěživé stranické systémy, ostatní třídy patří mezi soutěživé stranické systémy (Sartori 2005: 130). Pro naše účely je důležité vysvětlit pouze dvě třídy – třídu hegemonní strany a třídu predominantní strany. Případy, kdy jedna strana „znamená více“ než ostatní strany, mohou představovat dvě zcela odlišné situace. Jedním z nich je hegemonní strana, která sice připouští existenci dalších stran, ale pouze jako satelitů, nebo podřízených stran. To v praxi znamená, že postavení hegemonní strany, která je u moci, nemůže být ohroženo. Druhým případem je predominantní strana. Jedná se o systém, ve kterém jedna strana vládne sama, aniž by byla u moci střídána tak dlouho, dokud ve volbách získává absolutní většinu (Sartori 2005: 133).

³ Záměrně je užito pojmu *třída*, nikoliv *typ*. Jelikož počet stran je jedno kritérium, jedná se o klasifikaci – uspořádání založené na vzájemně se vylučujících třídách. Typologií se označuje uspořádání více vlastností, tedy rozlišení založeném na více než jednom kritériu (Sartori 2005: 130).

Sartoriho systém predominantní strany není totožný se systémem dominantní strany⁴. Predominantní stranu od kategorie dominantní strany odlišuje mnoho rozdílů. Obecná myšlenka dominantní strany je ta, že kdykoliv existuje v politickém systému strana, která předstihuje všechny ostatní, je tato strana dominantní v tom, že je významně silnější než strany ostatní (Sartori 2005: 208). S tímto označením se Sartori neztotožňuje, protože označení *dominantní strany* neetabluje ani třídu, ani typ stranického systému. Dle jeho mínění je označení „predominance“ sémanticky méně silné než „dominance“ a je nejvíce vyhovující pro daný typ stranického systému. Z toho důvodu „predominanci“ užívá v protikladu k „hegemonii“. Systémy predominantní strany řadí mezi systémy se stranickým pluralismem. Jiné strany mohou nejen existovat, ale existují jako legální a legitimní soupeři predominantní strany. Jedná se tak o systém více než jedné strany, ve kterém ale **nedochází** k alternaci neboli střídání. Jedná se o situaci, kdy jedna strana získává absolutní většinu mandátů, ne nutně hlasů, v parlamentu. Zásadní podmínkou je autenticita oněch vítězství (Sartori 2005: 211). Sartoriho definice systému s predominantní stranou zní:

„Systém predominantní strany je jím v tom rozsahu a potud, pokud jeho hlavní strana stále získává podporu vítězné většiny voličů (absolutní většinu mandátů). Z toho plyne, že predominantní strana může kdykoliv přestat být predominantní. Pokud k tomu dojde, buď se původní vzorec rychle obnoví, nebo se změní podstata systému, tj. systém přestane být systémem predominantní strany.“ (Sartori 2005: 212).

Co se týče prahu, je definice přesná v tom, že určuje podmínku absolutní většiny, tedy 50 %. Nepřesná je naopak v tom, že neurčuje, jak dlouho musí být strana predominantní, aby systém mohl být označen jako systém predominantní strany. Dle Sartoriho tvrzení se jedná o tři po sobě následující absolutní většiny za předpokladu, že elektorát se zdá být stabilní, je jasně překročen práh absolutní většiny, anebo vzdálenost mezi stranami je velká (Sartori 2005: 212-214). Dále je třeba si uvědomit, že systém predominantní strany není třída, ale typ. V tomto

⁴ Kategorii dominantní strany navrhli Duverger a Almond zhruba ve stejné době. Duvergerovým příkladem dominantní strany byli francouzští radikálové, Indický národní kongres a skandinávské sociálně demokratické strany (Sartori 2005: 208).

případě totiž kritériem není počet stran, ale rozložení moci mezi nimi. Systém predominantní strany může vzniknout z dvoustranického formátu, ale i z velmi fragmentovaného formátu (Sartori 2005: 216).

Termín *hegemonická strana* byl původně vytvořen pro Polsko a jeho autorem je Wiatr. Sartori termín přebíral pro účel pojmenování modelu, ve kterém strana nedovoluje soutěž o moc ani formálně, ani de facto. Model hegemonické strany Sartori popisuje takto:

„Hegemonická strana nedovoluje soutěž o moc ani formálně, ani de facto. Jiné strany mohou existovat, ale jako druhořadé, povolené strany, protože jim není dovoleno soutěžit s hegemonickou stranou za antagonistických podmínek a na stejném základě. Nejenže ve skutečnosti nedochází ke střídání u moci, ale ani k němu docházet nemůže, protože o možnosti střídání u moci se dokonce ani neuvažuje.“ (Sartori 2005: 235).

Hegemonická strana zůstává u moci, ať je či není „v oblibě“. Rozdíl mezi predominantní a hegemonickou stranou je v tom, že zatímco se predominantní strana podřizuje podmínkám, jež vedou k zodpovědné vládě, žádná reálná sankce nezavazuje hegemonickou stranu k vnímavosti. Její nadvládu nelze zpochybnit, ať je její politika jakákoliv. Střídání, ale i předpoklady soutěže jsou vyloučeny. Model hegemonické strany může vypadat jako soutěživá politika, ale nedovoluje její podstatu: otevřenou soutěž a efektivní názorový nesouhlas. Hegemonická strana se dělí na dva subtypy: 1) ideologická hegemonická strana a 2) pragmatická hegemonická strana. V prvním případě jsou periferní strany opravdu satelitními stranami a je otázkou, do jaké míry se mohou povolené strany podílet na základním rozhodování. To, že sdílí úřad, nemusí nutně znamenat, že je sdílena i moc. Ačkoliv jsou satelitním stranám dány administrativní, parlamentní i vládní pozice, nejsou plnoprávními účastníky a jejich status podřízenosti k hegemonické straně intenzivně ovlivňuje možnosti jejich nezávislého chování (Sartori 2005: 235-237). Pragmatické hegemonické strany povolují druhořadé strany, pokud, a v tom rozsahu, ve kterém zůstávají takovými, jaké jsou (Sartori 2005: 240). V pragmatických politických zřízeních se stranické uspořádání a společenská struktura vzájemně ovlivňují a prostupují. Subskupinová autonomie a subsystémová nezávislost se nemusejí odrážet v mandátech, v legislativě nebo ve vládních postech (ty zůstávají stranickým

monopolem), přesto mají potenciál ovlivňovat povahu a politiku monopolistické strany. (Sartori 2005: 242-243).

Aplikace Sartoriho i jiných teoretických konstrukcí na recentní a současné africké poměry musí vzít v úvahu mnoho proměnných, které v euroamerickém demokratickém prostoru nehrají významnou roli, nebo vůbec neexistují. Jde o relikty specifického vůdcovství (despotismu), otrokářství, zcela odlišné politické kultury, nízké úrovně vzdělání, koloniálního tlaku diferencovaného podle příslušné koloniální moci, rasismu, umělého multietnického státu, mezinárodní vlivy v období bipolarity i po něm atd.

Africký labyrint

Nové africké státy řadí Sartori mezi tzv. *beztvaré (formless)* státy. Jedná se o „*taková politická zřízení, jejichž politický proces je vysoce nediferencovaný a rozptýlený, a zejména ta politická zřízení, která jsou ve fluidním stavu, ve vysoce nestabilním a počátečním stadiu růstu.*“ (Sartori 2005: 244). V polovině 70. let, kdy bylo Sartoriho dílo napsáno, existovalo na africkém kontinentu přibližně 55 zemí⁵ včetně zbývajících koloniálních území. Z těchto 55 bylo nezávislých, neboli „*nebělošských*“ států 41, z nich 5 arabských severoafrických – Libye, Tunisko, Alžírsko, Maroko a Egypt. Egypt je nezávislý již od roku 1921, a proto nemůže být řazen mezi nové státy. Převážnou část zemí, které je možné označit jako státy nové, představují subsaharské černošské státy, které bývaly koloniemi a které získaly nezávislost v letech 1957-1964. Dřívější Zlaté pobřeží, dnešní Ghana, bylo v březnu 1957 první z této skupiny států, který získal nezávislost. Sartori tvrdí, že do roku 1964 se přidaly všechny země tropické Afriky a že pozdější přírůstky jsou zanedbatelné⁶ (Sartori 2005: 249).

V nových státech byl pozoruhodný rychlý nárůst jednostranických vlád. Ghana, Guinea a Mali se dostaly do popředí, protože (prý) měly totalitní nebo dominantní masové strany. V Ghaně to byla Konvenční lidová strana (Convention People's Party), kterou vedl Kwame Nkrumah a která byla jedinou stranou už v roce 1960. V Guineji to byla Demokratická strana Guineje (Parti Démocratique de la Guinée) v čele se Séku Tourém, která by se dala označit jako nejnelitostnější a

⁵ Sartori tento údaj datuje k roku 1974, pozn. autora.

⁶ Obě země, které jsou předmětem zkoumání této práce, získaly nezávislost až po uvedeném období. Namibie získala nezávislost na Jihoafrické republice a vyhlásila ji 21. března 1990, Zimbabwe ji získalo 18. dubna 1980, kdy Britská koruna oficiálně uznala suverenitu státu, pozn. autora.

nejefektivnější africká strana. V Mali toto postavení zastávala strana Union Soudanaise, v jejímž čele byl Modibo Keita. Později skupinu států rozšířila Tanzanie, v níž se (ještě před sjednocením se Zanzibarem) prosadil Africký národní svaz Tanganiky (Tanganyika African National Union/CCM) v čele s Juliem Nyererem. Nejméně dvě třetiny afrických nezávislých států vykazovaly nějaký druh jednostranické vlády (Sartori 2005: 249-250).

Dle Sartoriho se do roku 1964 pomyslné kolo, kdy u moci byly jednostranické vlády, začalo otáčet. Tanzanie uzavřela seznam hlavních černošských afrických nových států. Okolo roku 1965 začaly v Africe civilní vlády využívající stranický systém ustupovat vojenským vládám. Civilní vlády vydržely v průměru pět let ve všech subsaharských zemích, kde proběhly převraty v letech 1960-1970 (Sartori 2005: 250).

Při započítání pokusů i selhání je pravděpodobnost vojenské intervence o něco vyšší v modelu více než jedné strany. Pozornost si zaslouží kontrast afrických a západních jednostranických států. Hitler a Mussolini museli být svrženi světovou válkou, Franco vládl až do své smrti a Salazarův režim přežil svého zakladatele do roku 1974. Opačně tomu bylo v afrických zemích. Nkrumahova vláda v Ghaně trvala pouhých šest let (roku 1960 byly zakázány všechny politické strany do roku 1966) a jeho monolitická strana se zhroutila přes noc bez jakékoliv známky odporu. Maliský režim představil stejnou křehkost (Sartori 2005: 251-252).

Africké stranické systémy jako mladé a nevyzrálé tedy od počátku trpěly problémy charakteristickými pro „třetí svět“ rozvojových zemí. Sartori zastává názor, že hlavní úlohou afrických stran bylo převzetí moci v počáteční fázi vývoje, než se utvoří nová vládnoucí elita (Sartori 2005: 255). Proto pro africké státy vytvořil speciální klasifikaci: 1) „Jednostranický stát“ – režim se za takovýto oficiálně vyhlásil, všechny ostatní strany jsou zakázány; 2) „De facto jednostranický stát“ – neopírá se o žádnou doktrínu, může implikovat nižší stupeň donucování; 3) „Dominantní autoritářský“ – volnější a různorodější model monopartismu. Ostatní strany nejsou zákonem zakázány (mohly se samy rozpustit, atrofovat, či se nikdy nezrodit); 4) „Nepřímá a/nebo duální vojenská vláda“ – rozhodující slovo má armáda, ačkoliv vláda se částečně vrátila do civilních rukou; 5) „Dominantní neautoritářský“ – fluidní ekvivalent systému predominantní strany (Sartori 2005: 264-268).

Sartori předkládá teorii politických stran a stranických systémů se speciální klasifikací pro africké státy. Příčinami a důvody vzniku těch režimů a systémů, které na africkém kontinentě vznikaly, se však nijak zvlášť nezabýval. Vznik systémů, kdy „jedna strana znamená více“ – ať už se jedná o systém jedné vládnoucí strany, predominantní či hegemonické strany, byl v afrických zemích zcela typickým jevem. Většina afrických zemí měla, či ještě doposud má, zkušenost s nějakou formou dominantní strany⁷.

1.2 Další teoretické přístupy k výzkumu afrických politických stran

Problematikou afrických jednostranických systémů a typologií politických stran v mimoevropských oblastech se zabývá např. Vlastimil Fiala (srovnej Fiala 2006; Fiala 2007; Fiala 2012). Afričtí vůdci se se získáním politické nezávislosti museli vypořádat s mnoha novými situacemi a problémy – s afrikanizací státních a vládních institucí a armády, ekonomickou a sociální transformací, přítomností rozdílných a početných etnických skupin a náboženských hnutí, začlenění partyzánských jednotek a příslušníků národněosvobozeneckých hnutí atd. Systémy jedné vládnoucí strany pravděpodobně byly nezbytnou historickou etapou politického vývoje afrických zemí (Fiala 2007: 26).

Immanuel Wallerstein je toho názoru (cit. dle Fiala 2007: 21), že jednostranické tendence mají své kořeny již v období před získáním nezávislosti. „*Standardním modelem byla existence jedné většinové strany, která symbolizovala boj za nezávislost s několika dalšími slabšími, často regionálními opozičními stranami.*“ Tento typ politického systému z velké míry vychází i z patrimoniální tradice, typické pro africkou společnost, kde rozhodující moc má hlava rodiny, náboženský vůdce, či kmenový náčelník (Fiala 2007: 24). Jednostranické režimy existovaly buď *de jure*, nebo *de facto*. V *de jure* jednostranických režimech byl vícestranický režim odmítnut s tím důvodem, že není typický a nehodí se pro africkou společnost. Ve druhém případě, tedy *de facto* stranických režimech, existovaly dvou či vícestranické režimy, ale vládnoucí politická strana disponovala

⁷ Pro naše účely je užito pojmu „dominantní strany“ ve smyslu, že jedna strana je vládnoucí, získává ve volbách vždy většinu, děje se tak po několika volebních obdobích za sebou atd. Protože zatím mluvíme v obecné rovině, nerozlišujeme jednostranický systém, systém s predominantní nebo hegemonickou stranou.

parlamentní a legislativní většinou. Tím bylo zajištěno držení veškeré politické moci v rukou vládnoucí strany, která ji zneužívala ve svůj prospěch (Fiala 2006: 50-51).

Státy, které za nezávislost bojovaly v rámci národně osvobozenického boje, dospěly k vytvoření dominantní strany jiným způsobem. Mezi tyto státy patří i zkoumané země této práce, tedy Namibie, jejíž národně osvobozenický boj vedla SWAPO, a Zimbabwe s ozbrojenými složkami ZIPRA (ZAPU) a ZANLA (ZANU). Národněosvobozenický boj měl za důsledek nekompromisní přístup politických vůdců. Důležitým aspektem také bylo, že osvobozenické fronty a hnutí byly často podporovány socialistickými zeměmi, protože se národněosvobozenický boj odehrával v období studené války, kdy obě supervelmoci bipolárního světa bojovaly o každého přívržence. Socialistické země projevíly velký zájem o nové africké státy a podporovaly vojensky, ale i materiálně některá osvobozenická hnutí. To vše bylo dle Bauerové minimálně řečnickým závazkem socialismu těchto zemí (Bauer, Taylor 2005: 3).

V mnoha případech tak osvobozenické hnutí/fronta získalo v rámci protikolonialistického odboje rozhodující vůdčí úlohu. Následně se transformovalo v politickou stranu a centralizovalo státní instituce. Legitimita takových stran byla zajištěna výsledky prvních nezávislých, tzv. ustavujících, voleb. (Fiala 2007: 23-25)

Režimy, které vykazovaly známky apartheidu a mezi které patří jak Namibie (Jihozápadní Afrika), tak Zimbabwe (Jižní Rhodésie), přispěly k prodloužení koloniálního období. Dlouholeté a násilné udržování bělošské nadvlády v těchto režimech – v Zimbabwe do roku 1980, v Namibii do roku 1990 - vedlo i zde k silnému ozbrojenému boji za politickou emancipaci africké většiny obyvatelstva, který udal směr následného vývoje obou nezávislých států.

Důležitým mezníkem při formování těchto režimů byl počátek 90. let minulého století, se kterým Huntington spojuje svou třetí a poslední demokratizační vlnu (Huntington 2008)⁸. S koncem studené války prošla i řada afrických států „demokratizací“, kdy byly zaváděny vícestranické politické systémy a s určitou pravidelností se začaly konat parlamentní a prezidentské volby. Regulérnost voleb a jejich výsledků však zůstává u některých států s otazníkem. Mezi africkými státy

⁸ Na samém počátku třetí vlny vidí Huntington portugalskou „karafiátovou revoluci“ z 25. 4. 1974, jejíž dopady umožnily v letech 1974-1975 vznik pěti nezávislých afrických států (Guinea-Bissau, Mosambik, Kapverdy, São Tomé e Príncipe, Angola). Neúspěch totalitních levicových režimů v těchto zemích a odchod bělochů (přes půl milionu „retornados“) do Portugalska v prvních letech po vyhlášení nezávislosti se staly mementem pro Zimbabwe a zejména Namibii, kde i radikální černošské strany vzniklé z odboje upřednostnily rasový smír a demokratický politický systém.

není neobvyklým jevem, kdy jedna strana dlouhodobě získává ve volbách nadpoloviční, či dokonce ústavní většinu, a k alternaci politické moci prakticky nedochází v případě, že jsou pořádány volby.

Při zkoumání politických stran, ať obecně či konkrétně, si musíme uvědomit, že jsou součástí „něčeho“, určitého politického celku. Na tento fakt už upozorňoval Sartori (Sartori 2005: 49). Na Sartoriho teorii, kdy politické strany neexistují samy pro sebe ve vzduchoprázdnu, ale jsou součástí složité entity – politického systému, navazuje Fiala (Fiala, Strmiska 2009: 124), který rozvádí tři dimenze – institucionální (polity), procesualní (politics) a obsahovou (policy). Opomenout nesmíme ani politický systém, ve kterém daná politická strana existuje, protože od něj se odvíjí její činnost. Na utváření systémů a politických stran má velký podíl i charakter historického vývoje dané země. Vlivů, vnějších i vnitřních, na existenci a působení politických stran bychom mohli vyjmenovat mnohem více. Důležité je tyto vlivy při bádání neopomíjet a brát je jako součást výzkumu.

Mezi významné autory zabývající se studiem afrických politických stran patřil Gero Erdmann. Na otázku, zda můžeme aplikovat obecné, tedy euroamerické koncepty politického stranictví i na mimoevropský prostor, nebo zda musíme vytvořit zcela nové, specifické pro tento prostor, Erdmann odpovídá, že při uvědomění si určitých areálových specifík je možné použít euroamerické koncepty politického stranictví i v mimoevropském areálu (Erdmann 2007: 36).

Přesto poukazuje na zásadní odlišnosti mezi africkými politickými stranami a jejich euroamerickými protějšky. Africké politické strany mají dle Erdmanna deset specifických vlastností: 1) obecný politický program, který fakticky neodpovídá politické praxi; 2) slabá a často provizorní byrokratická organizace; 3) neformální vztahy (založené na klientelismu a patronáži) převládají ve stranické struktuře; 4) silný personalismus ovládající vnitřní stranické struktury; 5) vysoká míra frakcionalismu; 6) nedostatečná vnitřní demokracie; 7) nespolehlivé údaje o členské základně, protože zde buď žádné formální členství není, nebo v mnoha případech existuje tzv. multičlenství (multi-membership); 8) převládající regionální a/nebo etnický založená členská základna a elektorát; 9) neprůhledné financování, které není založeno na příspěvcích široké členské základny, ale bohatých jednotlivců s osobními cíli; a 10) slabé formální propojení s občanskou společností (Erdmann 2007: 36-37).

Tyto charakteristiky podle Fialy nevytvářejí spolehlivý obraz afrických politických stran, ale představují problémy, na které badatel naráží při studiu mimoevropských politických stran. Badatel snažící se charakterizovat tyto politické strany má dvě možnosti postupu či přístupu. Buď bude analyzovat 1) formální prvky politického stranictví (program, stanovy, formální organizační struktury, prohlášení stranických elit, usnesení stranických sjezdů, výsledky voleb, atd.), nebo 2) neformální prvky, což je reálná stranická politika a její konfrontace s formálními prvky (Fiala 2012: 129).

Fiala předkládá kritéria, podle kterých bychom mohli stanovit charakter mimoevropských politických stran. Na základě analýzy formálních a neformálních stranických aspektů jsou základním kritériem (ne)fungování organizační struktury a stranického rozhodování následující znaky. Mezi specifika organizační struktury patří 1) nedostatečná či neexistující stranická struktura, kdy fakticky existuje jen skupina stranických elit sdružená v ústředním výboru, či zastoupená v parlamentu, případně doplněná úzkou skupinou (placených) stranických funkcionářů a (neplacených) regionálních aktivistů; 2) nepočtená členská základna, kdy se politické strany opírají o regionální/etnickou voličskou podporu; 3) přítomnost silné frakční politiky vyvolávající četná štěpení zavedených politických stran a vytváření nových; 4) praktická neexistence vnitrostranické demokracie, převládající centralismus a zásadní rozhodování uvnitř malé skupiny stranických elit nebo charismatickým vůdcem a 5) nedostatečná a neprůhledná obměna stranických elit, nepravidelné konání stranických sjezdů (Fiala 2012: 130-131).

Mezi specifika fungování a procesu rozhodování pak patří: 1) nenavazující politický program (neexistence ideologického vymezení), jehož důsledkem je ad hoc politické rozhodování podle aktuální situace, vlivných zájmových skupin, vnějších klientů/sponzorů či ve prospěch vybraných etnických/kulturních/regionálních skupin; 2) převažující neformální vztahy (klientelismus a patronáž), kdy zdrojem politické moci je obvykle etnická skupina nebo jejich širší koalice (regionální, kulturní, jazyková či náboženská); 3) silná finanční závislost na vnějších zdrojích a 4) slabé formální propojení s občanskou společností, která je často v úplných počátcích, či dokonce neexistuje nebo je vytvářena a kontrolována stranickými strukturami (Fiala 2012: 131).

Pokud srovnáme předložená specifika či znaky, které africké politické strany vykazují, zjistíme, že u obou výše zmíněných autorů se některé více či méně

překrývají (malá členská základna, která je založena na regionálních a/nebo etnických vazbách, stejně jako elektorát; vysoká míra frakcionalismu; nedostatečná či téměř neexistující vnitřní demokracie; stěží rozeznatelný a zavazující politický program; neformální vztahy založené na klientelismu a patronáži; finanční závislost na donátorech s osobními cíli; a slabé formální propojení s občanskou společností).

Důležitým znakem, který Fiala navrhuje a Erdmann jej naopak vůbec nezmiňuje, je specifikum č. 5 v organizačních strukturách. Jedná se o nedostatečnou a neprůhlednou obměnu stranických elit, nepravidelné konání stranických sjezdů. Zajímá nás především první část tohoto specifika, konkrétně nedostatečná a neprůhledná obměna stranických elit. Pokud se zabýváme studiem politických stran a stranických systémů afrických zemí, zjistíme, že není výjimkou, že se političtí vůdci drží u moci velmi dlouho. Také není výjimkou, že se snaží obejít ústavu, či dochází k ústavním změnám, aby mohli ve svých funkcích setrvat déle, než je jim zákonem umožněno. Namibie i Zimbabwe jsou státy, které nám pro tento případ mohou být příkladem.

Prvním prezidentem nezávislé Namibie se stal Samuel Nujoma, prezidentský kandidát SWAPO. Ve volbách 1994 SWAPO opět vyhrálo se ziskem téměř 74 % a ústavní většinou. Prezidentem se stal opět Nujoma. Jednalo se tedy o jeho druhé funkční období v prezidentském úřadu. V roce 1997 se na stranickém sjezdu SWAPO projednávala třetí kandidatura prezidenta Nujomy. Tu obhajovali tvrzením, že první funkční období nevzniklo na základě řádných voleb a jelikož SWAPO mělo ústavní většinu, schválilo výjimku pro prezidenta Nujomu a jeho třetí (neboli druhé v rámci nezávislé Namibie) kandidaturu. Nujoma v následujících prezidentských volbách v roce 1999 vyhrál a stal se prezidentem (Southall 2013: 146). Ačkoliv původně zvažoval i svou čtvrtou kandidaturu, nakonec SWAPO za svou stranu navrhlo jiného kandidáta.

V Zimbabwe se Robert Mugabe ujal prezidentského úřadu v roce 1987. Původní ústava z roku 1980 funkční období prezidenta neomezovala a nová, respektive novelizovaná ústava přijatá v referendu v roce 2013 sice stanovuje, že prezident může funkci vykonávat dvě po sobě jdoucí pětiletá období, ovšem bez retroaktivity (*Constitution of Zimbabwe 2013*). Při volbách v roce 2008, kdy Mugabeho ZANU-PF utrpěla porážku od opozice, Mugabe zakázal Zimbabwské volební komisi vyhlášení výsledků prvního kola prezidentských voleb. Ty byly vyhlášeny až po více než měsíci. Přestože v prvním kole Mugabe prohrál, ve druhém

drtivě vyhrál s počtem 85 % odevzdaných hlasů (Alexander, McGregor 2013: 750). Je otázkou, jestli se následující volby budou konat v souladu s novelizovanou ústavou a po dvou funkčních obdobích se Mugabe opravdu vzdá „boje“ za prezidentský úřad.

Obě země jsou příkladem, kdy nejen že nedochází k obměně elit podle ústavy (ohledně Namibie je to sporné v rámci argumentace SWAPO, že první prezidentské funkční období Nujomy neproběhlo na základě řádných voleb). Zřejmé je zde vůdčí postavení elit a především politických stran, konkrétně SWAPO v Namibii a ZANU-PF v Zimbabwe, které se drží u moci od získání nezávislosti; je otázkou, jakou reálnou roli v těchto zemích hraje opozice. Tomuto tématu se ale budeme věnovat v dalších částech práce.

Problematikou afrického politického stranictví se zabýval Thomas Hodgkin jako jeden z prvních, kdo se pokusil o typologii afrických politických stran. V roce 1961 představil své dílo *African Political Parties*. Na jeho tvrzení, že strany jsou příliš složité a fluidní, než aby se dala vytvořit nějaká užitečná sada kategorií, navázal i Sartori (srovnej Hodgkin 1961: 63; Sartori 2005: 244, 257). Hodgkin zaměřil svou analýzu politických stran na tři hlavní kritéria: 1) způsob geografického vymezení politické strany – oblasti, ve kterých politické strany působí – nebo geografický rozsah či omezenost jejich politických výzev; 2) charakter organizační struktury: masové a elitářské strany, pevně a volně organizované strany, strany typu skupiny a strany, které jsou pouze asociacemi včetně stran ovlivněných vnějšími modely; a 3) právní postavení politických stran v politickém systému – legalita vs. nelegalita, od politických stran vyvíjejících nelegální činnost až po strany, které zcela nedisponují legalitou, ale legitimitou, jako vytvořené a uznané instituce v politickém systému (Hodgkin 1961: 63).

První kritérium Hodgkin rozvádí a strany rozlišuje na: a) mezi-teritoriální (strana překračuje hranice jednoho státu); b) teritoriální (činnost na území jednoho státu); c) regionální nebo etnické, někdy označované jako „tribalistické“; a d) trpasličí (omezené na obyvatele určitých lokalit). Věnuje značnou pozornost rozdělení jednotlivých typů politických stran. Mezi nimi nechybí ani rozlišení na teritoriální, regionální a etnické politické strany. Regionální a etnické politické strany mají omezený vliv na určitý region nebo komunitu, vytvořenou na základě historie, kultury, náboženství, rodové příbuznosti (kinship) či jejich kombinací (Hodgkin 1961: 64).

Kritérium založené na regionální či etnické členské základně a elektorátu uvádějí i dva předchozí autoři. Toto kritérium je v souvislosti s analýzou afrických politických stran velmi důležité. V tomto smyslu je dle Hodgkina rozhodující, zda je strana v politické praxi omezena (výzvy a efektivní podpora) na obyvatele určitých regionů nebo členy určitých jazykových nebo kulturních skupin; nebo se v daném prostoru neobjevují žádné jiné pokusy o vznik podobných teritoriálních organizací, což je známka toho, že daná strana je jediným politickým reprezentantem daného regionu nebo komunity (Hodgkin 1961: 65). Je třeba si ale uvědomit, že strana původně založená na regionálním (či etnickém) principu se v rámci svého vývoje může rozrůst a stát se teritoriální, neboli národní, stranou. Proto je důležité zaměřit se na činnost strany od počátku jejího působení, čímž zjistíme, k jakým rozdílům v daném kritériu došlo.

Všichni výše zmínění autoři zaměřili své bádání na areálové studie (mimoevropské oblasti), konkrétně na africký kontinent. Své typologie a svá kritéria se proto snažili přizpůsobit s ohledem na zkoumané prostředí/areál. Někteří autoři však usilují o vytvoření univerzální typologie. Mezi takové patří Larry Diamond a Richard Gunther (Diamond, Gunther 2001; 2003), kteří do svých typologií zahrnuli několik vývojových etap politického stranictví od poloviny 19. století až po současnost. Jejich cílem je vytvořit souhrnné, rozšířené a vylepšené pokračování předchozích typologií politického stranictví (Gunther, Diamond 2003).

Kategorizaci politických stran provedli na základě tří kritérií – organizační, programatické a strategické. Organizační měřítko vyústilo v rozlišení pěti stranicko-politických rodů (tzv. genera), které zahrnují patnáct druhů politických stran (tzv. species). Ty se vyznačují druhově specifickou kombinací programatických a strategických rysů či prvků mající rodové organizační znaky. Oněch pět rodů představují: elitní strany, masové strany, etnicky založené strany, volební (electoralist) strany a strany-hnutí. Druhy pak jsou: strany tradiční místní honorace, klientelistické strany (rod elitních stran), personalistické, programatické a catch-all strany (rod volebních stran), levicové-libertariánské, postindustriální extrémně pravicové strany (rod strana-hnutí), etnické a kongresové strany (rod etnicky založených stran), denominační, fundamentalistické strany (podrod náboženské), pluralistické nacionalistické, ultranacionalistické strany (podrod nacionalistické), leninistické a třídní masové strany (podrod socialistické, rod masové strany) (Gunther, Diamond 2003: 172-173).

U rodu masových politických stran jsme uvedli tři podrody – náboženský, nacionalistický a socialistický. Gunther a Diamond je ovšem jako podrody neoznačují (učinili jsme tak pro lepší přehlednost). Neuvádějí, zda se jedná o tři dvojice druhů politických stran, či šest *species*. Typologie autorů je univerzalistická, není zaměřená na žádný konkrétní areál, tudíž do této typologie mohou být zařazeny všechny politické strany.

Slabým místem Guntherovy a Diamondovy typologie je fakt, že autoři nevěnují přílišnou pozornost zdůvodnění, proč a na jakém základě došlo k výběru právě těchto kritérií. Není zcela objasněno členění na pět rodů, genera, a patnáct druhů, *species*. V tomto případě předložená typologie postrádá argumentaci. Je opodstatněna jen konstatováním, že jejich rozdělení na patnáct druhů zachycuje základní podstatu politických stran na celém světě (Gunther, Diamond 2003: 172).

Autorů, kteří se zabývají teorií politických stran a stranických systémů, existuje mnoho. Přicházejí buď s vlastní typologií, jako výše uvedení autoři, nebo rozvádějí a „modernizují“ dnes již klasické teorie. Mezi takové autory bychom mohli zařadit Fialu a Strmisku, kteří zavazují na Sartoriho (např. Fiala, Strmiska 2009).

Cílem této práce je výzkum politického stranicví v Namibii a Zimbabwe po získání nezávislosti zaměřený na nejsilnější strany - SWAPO (Namibie) a ZANU-PF (Zimbabwe). Pro naše účely převezmeme Sartoriho teorii stranických systémů, konkrétně *system s predominantní a hegemonickou stranou*. Systém predominantní strany naplňuje tyto charakteristiky: strana získává podporu vítězní většiny voličů (absolutní většinu mandátů, tj. 50 %) alespoň tři po sobě jdoucí volební období, jedná se o soutěživý volební systém – konají se volby, kterých se účastní i další politické strany, ale nedochází k alternaci politické moci. Systém s hegemonickou stranou je charakteristický pro svůj: nesoutěživý politický systém, protože hegemonická strana nedovoluje soutěž o moc ani formálně, ani de facto, jiné strany sice existují, ale pouze jako druhořadé, povolené strany. Hegemonická strana jim neumožňuje řádnou soutěž, vytváří nepřátelské podmínky a ovlivňuje politickou soutěž. Nedochází k alternaci moci, protože se o ní ani neuvažuje.

Tyto systémy jsme do bádání zařadili z toho důvodu, že obě výše uvedené strany jsou nějakým způsobem dominantní v daném stranickém systému, ale zároveň jsme vyloučili *jednostranický systém/režim*, protože v obou zemích existují další politické strany, které se účastní politické soutěže. V jaké míře se politické soutěže účastní a mají vliv na fungování vládní strany, jakožto opozice, bude také předmětem

zkoumání. Kritériem tohoto bádání bude především charakter voleb – pravidelnost konání, jejich výsledky, ale zároveň hodnocení nezávislých pozorovatelů (pokud vůbec byli přítomni) a okolnosti, které se vyskytly před, během a po volbách (předvolební – povolební násilí, v jakém časovém horizontu došlo k vyhlášení výsledků voleb od jejich konání atd.).

Další kritérium, které budeme zkoumat, je ne/průhledná a ne/dostatečná obměna stranických elit. Toto kritérium jsme rozebírali výše a do našeho badání jsme ho zařadili z toho důvodu, že i díky němu lze posoudit, nakolik je systém soutěživý a demokratický – opírá se o zákony a ústavu. Pokud dochází k častému obcházení ústavy či ústavním změnám ve prospěch konkrétního jedince, stranické elity, či strany, jsme toho názoru, že je soutěživost daného systému ovlivňována a snížena. Ve většině republik je zakotveno v ústavě, kolik po sobě jdoucích funkčních období může prezident daný úřad vykonávat. V zimbabwské ústavě z roku 1980 tomu tak nebylo a nová, resp. novelizovaná ústava z roku 2013 již stanovuje, že je možné funkci prezidenta vykonávat jen dvě pětileté po sobě jdoucí funkční období, ovšem bez retroaktivity (*Constitution of Zimbabwe 2013*). Z tohoto důvodu se v tomto kritériu zaměříme na výběr prezidentských kandidátů SWAPO a ZANU-PF, a zda dochází k jejich obměně v souladu s platnou ústavou.

Co se týče organizační struktury, zaměříme se na členskou základnu a elektorát. Budeme hodnotit, zda daná politická strana má oporu členské základny a voličstva pouze v určitém regionu/určitého etnika, nebo se jedná o stranu *teritoriální*, tzn., že její působnost má dopad na celé území státu. Na toto kritérium se zaměříme z toho důvodu, že africké politické strany jsou často spojovány s určitými etnickými skupinami, které nadřazují nad ostatní, což může vést k následné nesnášenlivosti a rivalitě. Pokud politická strana slučuje určité etnikum, které je ve státě dominantní, resp. jedná se o většinu obyvatelstva, může být politická soutěž ovlivněna zneužitím nevraživosti či nesnášenlivosti etnických skupin ve prospěch politické strany, která si tím zajistí nejen silnou členskou základnu, ale velmi početné voličstvo (samozřejmě za příslib konkrétních benefitů pro dané etnikum).

V neposlední řadě také zohledníme historický vývoj a události, které provázaly vznik a vývoj zkoumaných politických stran. Některé události mohly mít zásadní vliv na formování dané politické strany. Zároveň tím zjistíme, zda došlo k takovému vývoji, kdy např. regionální/etnická politická strana se přeměnila na stranu teritoriální.

Jsme si vědomi faktu, že výše uvedená kritéria nám poskytnou analýzu pouze formálních prvků politického stranictví (viz Fiala 2012: 129) a že analýza neformálních prvků by poskytla mnohem reálnější obraz politických stran. Pro zohlednění tohoto faktu a přiblížení se reálnějšímu obrazu nebudeme pouze nekriticky přijímat dostupná data, např. výsledky voleb, ale budeme zohledňovat okolnosti, které je doprovázely.

2 Politický a stranický vývoj

2.1 Namibie

2.1.1 Před získáním nezávislosti (1884-1989): německá okupace, jihoafrická nadvláda a snahy o nezávislost Namibie

Namibijskou republiku na jihozápadě afrického kontinentu oddělují na severu od Angoly řeka Kunene a umělé hranice, jimiž protéká řeka Okavango, na jihu od Jihoafrické republiky řeka Orange. Na severovýchodě prodlužuje Capriviho výběžek namibijské území až k Zambii a řece Zambezi. Na východě sousedí Namibijská republika v poušti Kalahari s Botswanou, na západě tvoří hranice Atlantský oceán se studeným Benguelským proudem.

Namibie s rozlohou 824 269 km² (Bradnová 1993: 532) má pouze 2,2 miliony obyvatel. Nejlidnatější je úrodnější severní pásmo, naopak „pobřeží koster“ a poušť Namib na západě stejně jako poušť Kalahari na východě jsou téměř liduprázdné. Obyvatelstvo nabízí mimořádnou různorodost ras, národů, jazyků, kultur i náboženství (Klíma 2009: 7). Co se týče rasového složení, tvoří většinu černoši (87,5 %). Míšenci (6,5 %) a běloši (6 %) tvoří přibližně stejný podíl obyvatelstva. Z etnického hlediska náleží zhruba 50 % populace ke skupině Ovambo (Ambó), 9 % ke kmenům Kavango, 7 % tvoří bantuští Hererové, 7 % Damové/Damarové, 5 % khoikhoišti (hotentotští) Namové, 4 % národnosti Capriviho výběžku (Lozi), zhruba 3 % obyvatel patří k Sanům (Křováci, Bušmeni), pouze 0,5 % obyvatel tvoří bantuští Tswanové. Mezi skupinami míšenců se vymezili Bastardi (*Basters*, 2 % obyvatel) z Rehobothu a okolí. Běloši jsou búrského (afrikánského)⁹, německého a anglického původu (Klíma 2009: 107).

Od roku 1884, kdy byla na pobřeží vztyčena vlajka Německé říše, se utvářel na území dnešní Namibie koloniální celek zvaný Německá jihozápadní Afrika. Německá správa skončila roku 1915, kdy Německou jihozápadní Afriku obsadila vojska Jihoafrické unie (JAU)¹⁰. Od této chvíle byla nově vzniklá Jihozápadní Afrika protektorátem JAU, vyhlášeným 28. 10. 1915 (Klíma 2009: 53).

⁹ Búrové, nebo také Afrikánci, (afrikánsky *Boeren*, *Boers*) jsou potomci holandských osadníků v jižní Africe a tvoří také nejpočetnější bělošskou národnost Jihoafrické republiky (Klíma 2005: 395).

¹⁰ Pro naše účely je německá koloniální správa dnešní Namibie zmíněna pouze stručně. Podrobně se touto tematikou zabývá Jan Klíma ve svých dílech *Dějiny Afriky: Vývoj kontinentu, regionů a států* (Klíma 2012), *Stručná historie států: Namibie* (Klíma 2009) a *Pod německou vlajkou: Příběh jedné koloniální říše* (Klíma 2005).

Samospráva a administrativa za dob německé kolonizace se týkala pouze bílých obyvatel (nejen Němců, ale také búrských a britských usedlíků). Původní Afričané přicházeli o dobytek a pastviny v relativně úrodných oblastech a byli tak nuceni se stahovat do pustin. Aby předešli hladovění, bylo jejich jedinou šancí nechat se najmout jako nádeníci na německých farmách. Z tohoto důvodu došlo k radikalizaci afrických etnických skupin, protože si uvědomily, že ztrátou pozemků se vystavují nesvobodě. Hererové, kteří tímto způsobem přišli o ¾ veškeré půdy a poloviny stád, se vzbouřili a roku 1904 povstali. Téhož roku byli Hererové poraženi německými vojsky a jako etnikum systematicky likvidováni v ostrovních zajateckých táborech, nebo byli vyhnáni do pouští Kalahari a Namib. Následkem těchto činů bylo, že téměř dvě třetiny Hererů zahynuly¹¹. Ve stejném roce došlo k povstání Namů, kteří bojovali proti německé *Schutztruppe*¹² až do roku 1906. Etnikum Namů vyšlo ze střetů rovněž fatálně oslabené. Za poměrně krátkou epizodu německé koloniální říše padlo v Německé jihozápadní Africe na 100 000 domorodců (Klíma 2012: 207-208). Těsně před první světovou válkou však země zaznamenala příliv německých přistěhovalců, správa dostavěla železniční síť a těžba surovin, včetně diamantů, učinila z Německé jihozápadní Afriky významnou součást německého impéria.

S koncem první světové války a rozpadem německé koloniální říše došlo ke změnám předválečného řádu světa. Důvodem likvidace německých kolonií byl brutální německý postup a pobití velkého množství domorodých obyvatel. Německá jihozápadní Afrika označená jako „mandát C“¹³ byla nově vznikuvší Společností národů (SN) předána do přímé správy JAU jako Jihozápadní Afrika (United Nations Institute for Namibia 1986: 11). Formálně došlo k předání 10. ledna 1920, s účinností od 1. ledna 1921 (Klíma 2009: 54). Úředními jazyky byly vládou JAU vyhlášeny angličtina a afrikánština a byla také ustavena Poradní rada (Advisory Council), která byla pouze konzultativním orgánem jihoafrického správce (Klíma 2012: 258).

¹¹ V průběhu války a těsně po ní zahynulo zhruba 60 tisíc Hererů z celkového počtu 90 tisíc (Hrbek 1966: 340).

¹² *Schutztruppe* byly německá koloniální armáda složená v Německé jihozápadní Africe výhradně z bělochů.

¹³ Německé kolonie byly po mírových konferencích rozděleny na mandátní území „B“ (zatím bez vlastní vlády, samosprávy), kam patřilo Togo (většinu území získala Francie, menší západní část byla přičleněna k britskému Zlatému pobřeží, dnešní Ghana), Kamerun (větší část opět získala Francie a menší se stala součástí britské Nigérie) a Německá východní Afrika (později britský mandát Tanganika). Jediná Jihozápadní Afrika dostala statut „mandátu C“, který měl být začleněn do spravujícího státu, v tomto případě do Jihoafrické unie (Žaloudek 1999: 244).

Jednou z nejzákladnějších povinností JAU vůči Jihozápadní Africe bylo zajištění maximálního materiálního a morálního blahobytu a sociálního vývoje všem obyvatelům země (United Nations Institute for Namibia 1986: 11). Ovšem už roku 1917 musela armáda JAU likvidovat vzpoury ovambských kmenů. Hererové založili v intencích garveyismu¹⁴ Sdružení za všeobecné povznesení černochoů (Universal Negro Improvement Association) a Ligu afrických komunit (African Communities League). V roce 1922 ale započala správa JAU politiku oddělování bělošských komunit od afrických, a nastolila stejné rasistické zákony jako na svém území. Afričané nesměli zabírat pozemky a libovolně se usidlovat (Klíma 2012: 258). JAU se měla postarat o to, aby bylo zakázáno otroctví a aby nebyla povolena nucená práce domorodého obyvatelstva. Přes tato a mnohá další ujednání, i navzdory kontrole SN, JAU zneužívala výkon správy nad „svým“ mandátním územím a usilovala o připojení území Jihozápadní Afriky ke svému území jako páté provincie (United Nations Institute for Namibia 1986: 11). V září 1922 založil S. M. Bennet Ncwana první africkou politickou stranu Národní kongres Jihozápadní Afriky (South West Africa National Congress) a v roce 1924 dovolila JAU ustavování Domorodých poradních výborů (Native Advisory Boards) v městských obvodech určených pro domorodce a Shromáždění náčelníků (Boards of Headmen) v rezervacích (Klíma 2012: 258-259).

V roce 1925 došlo k vysídlení Hererů z úrodných oblastí a násilnému potlačení hnutí Bastardů, kteří bojovali za nezávislost. V březnu roku 1929 správa JAU konstatovala, že černošští obyvatelé jsou na velmi nízkém stupni vývoje a samospráva je tudíž pouze pro bílé občany. Severní část země, Ovamboland, se v roce 1929 stal zvláštní rezervací. V letech 1930-1931 nastala hospodářská krize, která způsobila v zemi Ovambů hladomor. Od počátku třicátých let se v Jihozápadní Africe začala šířit mezi tamějšími Němci nacistická propaganda, která byla ale v roce 1933 zakázána. Až roku 1935 vznikla první škola pro černošské obyvatelstvo. Rasovou nerovnoprávnost mezi bílým a černošským obyvatelstvem potvrzovalo 17 rezervací pro domorodé obyvatele rozprostírajících se na ploše 60 000 km², oproti

¹⁴ Garveismus je směr panafricanismu pojmenovaný podle Marcuse Garveye (1887-1940). Hlavní myšlenkou byl návrat černochoů do Afriky, odstranění kolonizátorů a ustavení černošské nadřazenosti (BIO 2014).

desetině bílých obyvatel obývalo tedy 90 % domorodců pouze 7 % půdy své země¹⁵ (Klíma 2012: 259).

Po druhé světové válce nahradila SN Organizace spojených národů (OSN), která na prvním zasedání Valného shromáždění (VS) v roce 1946 projednávala budoucnost mandátních území včetně Jihozápadní Afriky. V intencích Charty usilovala OSN a její Svěřenecká rada (*Trusteeship Council*) o nezávislost bývalých mandátních území v nejkratším možném čase v rámci nového pojetí „svěřeneckého systému“ (*Trusteeship System*)¹⁶. Vláda JAU neuznala OSN za nástupce SN a tvrdila, že mandát vypršel s koncem SN a že OSN není oprávněna vykonávat dozorní jurisdikci nad Jihozápadní Afrikou. Následkem toho byla v prosinci 1949 vznesena žádost u Mezinárodního soudního dvora (International Court of Justice), aby objasnil nejen mezinárodní statut Jihozápadní Afriky a mandátní povinnosti a závazky JAU, ale také způsob, kterým by mohl být mezinárodní statut Jihozápadní Afriky modifikován (United Nations Institute for Namibia 1986: 14). I přes rozhodnutí OSN zůstávala Jihozápadní Afrika stále pod nadvládou JAU, která odmítla nadále podávat OSN výroční zprávy o stavu území (Southall 2013: 39). V souvislosti se zaváděním *apartheidu* v JAU od roku 1948 chápalo mezinárodní společenství politiku JAU vůči Jihozápadní Africe jako záměrné šíření¹⁷ rasové nerovnosti a bezohledné vykořisťování obyvatel i ekonomických zdrojů Jihozápadní Afriky. Většina bělochů v Jihozápadní Africe se stala občany JAU a kontrolovala nejdůležitější instituce i ekonomiku země, aby byla zachována bělošská nadvláda a vysoký životní standard bělochů (United Nations Institute for Namibia 1986: 12).

Po volebním vítězství afrikánské Národní strany (National Party, NP) v JAU zvítězil v roce 1950 i její namibijský protějšek, Národní strana Jihozápadní Afriky (South West Africa National Party). Politické scéně v obou zemích však od počátku dominovala NP (United Nations Institute for Namibia 1986: 12). V roce 1951 oficiálně prohlásila vláda JAU Jihozápadní Afriku za svou pátou provincii (Klíma 2012: 330).

¹⁵ V roce 1937 obývalo Jihozápadní Afriku 330 000 Afričanů, 18 128 bělochů mluvících afrikánsky, 9 632 německy a 2 395 anglicky. Dohromady tedy bylo obyvatelstvo v poměru 330 000 černochů ku 30 155 bělochům (Klíma 2012: 259).

¹⁶ V roce 1945 podle Kapitoly XII Charty OSN, zavedlo OSN *Trusteeship System*. Podle Článku 77 Charty sem spadala území: a) označována jako „mandáty“, která byla založena SN po první světové válce; b) která byla oddělena od „nepřátelského státu“ v důsledku druhé světové války; a c) která byla dobrovolně umístěna pod tento systém státy, které byly odpovědné za jejich správu (United Nations 2014b).

¹⁷ V díle je užito anglického pojmu *policy*, pozn. autora.

Jihoafrická republika (JAR)¹⁸ před zavedením Odendaalova plánu¹⁹ v roce 1964 experimentovala s nejrůznějšími formami administrativních opatření pro domorodé obyvatelstvo. Cílem opatření bylo zničení původních afrických institucí pro ulehčení koloniální nadvlády a vykořisťování. JAR odmítla požadavky obyvatelstva na navrácení jejich zemí pod vlastní správu. Na základě Odendaalova plánu byla zahájena fragmentace Jihozápadní Afriky v podobě vytvoření tzv. homelands (domoviny), či bantustanů pro černošské obyvatelstvo. Bantustany byly ekonomicky závislé na územích vyčleněných pro bílé obyvatelstvo a skrze ně na JAR (Du Pisani 1982: 285; United Nations Institute for Namibia 1986: 12). Většina bantustanů se rozprostírala na neúrodné půdě, nebyl zde žádný průmysl, ani investice. I z těchto důvodů místní obyvatelé trpěli vysokou mírou úmrtnosti a podvýživou (D'Amato 1966: 177-178).

Rozvinutý, organizovaný a jasně formulovaný nacionalismus v Jihozápadní Africe se po druhé světové válce zrodil z tradice odporu proti koloniální okupaci a utlačování. Tato tradice vyústila v založení Lidové organizace Jihozápadní Afriky (South West Africa People's Organisation, SWAPO), jejímž primárním cílem bylo dosáhnout úplné politické a ekonomické nezávislosti (Du Pisani 1982: 285). Roku 1959 vznikla nacionalistická Národní unie Jihozápadní Afriky, (South West Africa National Union), která v roce 1960 splynula se SWAPO. OSN označilo v roce 1961 JAR za nezpůsobilou k výkonu poručenské správy, ovšem neměla dostatečné prostředky, aby vlastní autoritu prosadilo (Klíma 2012: 330). Protože JAR odmítala vyjednávat, angažovalo se SWAPO od 26. srpna 1966 v ozbrojených bojích za vymanění se z nadvlády JAR. Díky konstantnímu vojenskému tlaku, podporovanému mezinárodním společenstvím, byla SWAPO schopna donutit JAR uznat, zpočátku alespoň slovně, nezczitelné právo obyvatel Namibie²⁰ na sebeurčení a svrchovanost (United Nations Institute for Namibia 1986: 13).

27. října 1966 odebralo OSN mandát JAR a převzalo přímou odpovědnost za správu nad Jihozápadní Afrikou do získání nezávislosti. Pro tento účel byla založena roku 1967 Rada OSN pro Jihozápadní Afriku, později přejmenovanou na Radu OSN

¹⁸ Po referendu z května 1961 byla vyhlášena Jihoafrická republika, která nahradila dosavadní Jihoafrickou unii, a vystoupila z Britského společenství národů (Klíma 2009: 75).

¹⁹ Jednalo se o rozdělení území Jihozápadní Afriky tak, že by zhruba polovina země byla bělošskou zónou, další část by zahrnovala 10 bantustanů pro každou etnickou skupinu (Afričany) a zbytek, tedy především pobřežní poušť Namib a pánev Etoša, by se stal přírodní rezervací (Klíma 2012: 385).

²⁰ V roce 1968 označilo OSN území Jihozápadní Afriky jako Namibii. Od té doby existuje tedy v mezinárodním společenství Namibie. Protože JAR neuznává autoritu OSN, pojmenovává území Namibie stále jako Jihozápadní Afriku (United Nations 2014a).

pro Namibii (Southall 2013: 41; United Nations Institute for Namibia 1986: 14). V březnu 1968 nařídila Rada bezpečnosti (RB) OSN rezolucí č. 246, aby JAR propustila všechny politické vězně z Jihozápadní Afriky. V dubnu stejného roku toto nařízení jihoafrická vláda odmítla. VS OSN na to reagovalo tak, že oficiálně přejmenovalo Jihozápadní Afriku na Namibii a uznalo ozbrojený boj SWAPO za nezávislost Namibie jako zcela legitimní (Klíma 2009: 79).

RB OSN 20. března 1969 požádala JAR, aby do konce roku opustila území Namibie. To jihoafrická vláda opět striktně odmítla. 30. března 1970 vyhlásila RB svou rezolucí č. 276, že obsazení Namibie JAR je nezákonné; členským státům OSN bylo doporučeno, aby přerušily diplomatické a hospodářské styky s JAR (Klíma 2009: 80-81). 11. prosince 1973 přerušila RB jednání s jihoafrickou vládou (Klíma 2009: 83) a 12. prosince 1973 uznalo VS OSN SWAPO za jediného právoplatného představitele obyvatel Namibie (United Nations Institute for Namibia 1986: 14).

Úsilí o mírumilovné vyřešení namibijské otázky zintenzívnila návštěva JAR a Namibie tehdejším Generálním tajemníkem OSN Kurtem Waldheimem a jeho osobním zástupcem A. M. Escherem v roce 1972. Návštěvy měly za následek hlavní průlom pro OSN, když ministr zahraničí JAR oznámil, že Jihozápadní Afrika má samostatný mezinárodní status a že vláda JAR si nenárokují žádnou část území Jihozápadní Afriky. Ministr dále přiznal, že politika právě jeho vlády spočívala v přípravě namibijského sebeurčení. JAR ovšem tyto fráze nikdy nepřevedla do praxe (Du Pisani 1982: 287-288). Sám generální tajemník OSN vydal o své návštěvě rozporuplné prohlášení, ve kterém tvrdil, že by bylo politickou sebevraždou, kdyby OSN v tuto chvíli vnutila všem kmenům Namibie centrální vládu. Navíc byl spíše odpůrcem samotného názvu Namibie, protože poušť Namib prý tvoří jen určitou část území státu. V roce 1973 Rada OSN pro Namibii začala vydávat cestovní pasy a poštovní známky. Činila tak z přesvědčení, že Namibie je nezávislá země. Na základě vnímání Namibie jakožto svobodné země přijala 17. prosince 1974 RB OSN rezoluci č. 366, která stanovila další lhůtu pro JAR, aby do 1. května 1975 opustila území Namibie (Klíma 2009: 82-84).

K dramatickému obratu došlo 11. listopadu 1975, kdy Angola vyhlásila nezávislost. Vojenské jednotky SWAPO se usídlily na angolském území a odtud začaly podnikat ozbrojené výpady přes hranice do Namibie. Na tyto akce odpovídala JAR vojenskými vpády do Angoly. Do tohoto válečného sporu se zapojily i

kubánské jednotky, které bojovaly v Angole v občanské válce na straně MPLA proti vojskům UNITA (Klíma 2012: 386; Stoneman, Cliffe 1989: 15).

V roce 1975 bez úspěchu skončily pokusy realizovat Odendaalův plán rozdělení země na hlavní bělošskou zónu a kmenové *homelands*. V té době se všechny politické síly sešly na tzv. Turnhallské konferenci, aby jednaly o politické budoucnosti země. Rezoluce č. 385 RB OSN z roku 1976 opět uložila JAR, aby opustila území Namibie, předala moc jejímu lidu a pod dohledem OSN uspořádala svobodné volby do konce srpna 1976 (Klíma 2009: 85). Události vedly k přijetí další rezoluce č. 435 v roce 1978 (United Nations Institute for Namibia 1986: 15). Tato rezoluce opět stanovila plán na nezávislost Namibie uvedenou svobodnými a demokratickými volbami (*free and fair*), na které bude dozírat OSN (United Nations Institute for Namibia 1986: 13). Navzdory tomuto rozhodnutí JAR pokračovala v liknavé taktice, aby získala čas prosadit politiku tzv. „vnitřní urovnání“ dosavadního režimu v Namibii²¹ (United Nations Institute for Namibia 1986: 15).

Turnhallská konference navrhla třístupňový plán garantovaný JAR, jak dosáhnout namibijské nezávislosti: 1) k 1. lednu 1977 dosadit prozatímní vládu s funkčním obdobím na 2 roky; 2) vypracování ústavy předpokládající multirasovou ústřední vládou a reformované etnické uspořádání; a 3) do konce roku 1978 vyhlásit nezávislost. Tento plán však Rada OSN pro Namibii odmítla. Navíc se do řešení namibijského problému vložilo Ministerstvo zahraničních věcí USA, které za spolupráce s Kanadou, Spolkovou republikou Německo, Anglií a Francií představilo plán unitární Namibie, která vznikne na základě voleb podle principu 1 člověk = 1 hlas (Du Pisani 1982: 292-293; Southall 2013: 50).

Snahy o řešení složité situace dynamizovala kontaktní skupina světových mocností. Reálné řešení se otevřelo až se sovětskou perestrojkou a bipolárním uvolněním světového systému. Aktivita kubánských jednotek v Angole bylo možné ukončit až roku 1988 po mimořádně krvavé a rozsáhlé bitvě u Cuito Cuanavale v jihovýchodní Angole. Po řadě jednání se JAR zřekla nároku na svou pátou provincii (Klíma 2012: 286). V následujících měsících se nezávislost Namibie, a celkově mír na africkém kontinentu, stala hlavním tématem světové diplomacie. Významnou roli sehrála rezoluce RB OSN č. 632, která byla přijata 16. února 1989 a zřídila již dříve připravovanou misi *United Nations Transition Assistance Group* (UNTAG).

²¹ V originále je užito označení „*Internal settlement*“ *puppet regimes in Namibia*, pozn. Autora.

UNTAG měla zajistit brzkou nezávislost Namibie skrze svobodné a demokratické volby pod supervizí a kontrolou OSN a zajistit spousta dalších povinností s tímto procesem spojených (United Nations 2001). Proces zkomplikoval ozbrojený vpád SWAPO na namibijské území v dubnu 1989, který vlastně poprvé rozpoutal ozbrojený boj na namibijském území. Až po odeznění zbytečné demonstrace síly začala na začátku července agitace k volbám do zákonodárného orgánu, který měl následně přijetím ústavy vyhlásit nezávislost Namibie. Registrace voličů dozorovaná UNTAG skončila 22. září, ale předvolební střety politických organizací se na mítincích množily. Opět docházelo k ozbrojeným násilným činům (Klíma 2009: 94-95).

Spor definitivně ukončily svobodné a demokratické volby²², které se konaly 7. listopadu 1989. SWAPO v těchto volbách získalo 57 % hlasů, díky kterým obdrželo 41 křesel v 72členném parlamentu, a zajistilo si tak vládnoucí pozici. Opozicí se jí stala Demokratická turnhallská aliance (Democratic Turnhalle Alliance, DTA), která si vydobyla 28 % hlasů a 21 mandátů (Klíma 2012: 286). Tyto volby měly podobu spíše referenda, jelikož se voliči rozhodovali především mezi SWAPO, jakožto představitelkou boje za politickou nezávislost, a DTA, která díky dřívějšímu vystupování získala nálepku kolaborantské aliance (Klíma 2009: 95).

Po odchodu kubánských vojáků z Angoly se koncem listopadu stáhlo z Namibie posledních 1 500 jihoafrických vojáků. 21. prosince 1989 představil nový premiér Samuel Nujoma svou vládu, což vedlo k pozvolnému ukončení mise UNTAG a opouštění Namibie misijními příslušníky. 9. února byla jednohlasně přijata demokratická ústava, jež podle Nujomova slibu nevytvářela stát jediné strany. O týden později byl Samuel Nujoma zvolen poslanci prezidentem nastávající republiky a předsedou 20členného kabinetu se stal Hage Geingob (Klíma 2009: 95).

Dne 21. března 1990 byla vyhlášena Namibijská republika, jež byla neprodleně přijata do OSN. Nezávislost Namibie se stala jedním z vrcholů třetí a zároveň poslední fáze dekolonizace afrického kontinentu.

²² Volby jsou v této kapitole zmíněny jen porvechně. V následující kapitole je věnována volbám a jejich charakteru větší pozornost, pozn. autora.

2.1.2 Po získání nezávislosti (1990-2012): Namibijská republika

Ústavodárné shromáždění během prvních tří měsíců svého působení připravilo a zároveň schválilo návrh nové Ústavy Namibijské republiky. Ta se ihned zařadila mezi nejliberálnější africké ústavy. Obsahuje podrobný seznam lidských práv, exekutivu představuje prezident a vláda, která je odpovědná parlamentu. Prezident i poslanci národního parlamentu jsou voleni v přímých všeobecných volbách, kterých se může aktivně účastnit každý občan starší 18 let. Funkční prezidentské období je pětileté a v souladu s ústavou lze funkci prezidenta vykonávat maximálně po dvě období. Moc zákonodárnou má 78členné Národní shromáždění, jehož 72 členů je voleno na pětileté funkční období poměrným volebním systémem a dalších 6 členů jmenuje do funkce prezident republiky. Poradní funkci zastává Národní rada (od roku 1993), která vzniká zvolením 2 zástupců každého regionu. Zástupci jsou voleni v nepřímých volbách na období 6 let. V Namibii je dle ústavy zakotven vícestranický systém (WIPO 2010).

Namibijská republika byla vyhlášena 21. března 1990 a ve stejný den začala fungovat 20členná vláda v čele s premiérem Hagem Geingobem. Nově vzniklá republika si dala za hlavní cíl smíření všech rasových a etnických skupin. Mezi bělošskou a černošskou komunitou nedocházelo k zásadním konfliktům, zato se fatálním problémem ukázaly obrovské ekonomické rozdíly mezi obyvateli, především nerovnoměrné vlastnictví půdy. Toto dědictví z dob kolonialismu zapříčinilo, že převážná většina úrodné půdy patřila bělochům. Otázka vlastnictví půdy byla řešena v červnu a červenci 1991 na zvláštní konferenci, která ovšem nedospěla ke konkrétnímu řešení. Následující rok ukázal, že ani sliby SWAPO²³ o vyrovnání majetkových rozdílů nebude možné splnit. Nově vzniklá republika nedokázala zmenšit rozdíl v životní úrovni původního afrického obyvatelstva, které nedisponovalo téměř žádným majetkem, a málo početných bělochů, kteří žili v blahobytu (Klíma 2012: 473).

Namibie byla zařazena mezi rozvojové země a na základě tohoto statusu obdržela v rámci rozvojové spolupráce řadu finančních příspěvků. Většinu z nich a převážnou část prvního státního rozpočtu směřovala do vzdělání, zdravotnictví, sociálních služeb a veřejných prací. Namibie konstruktivně řešila i vztahy vůči JAR. V březnu 1991 se uskutečnily neúspěšné rozhovory s JAR o navrácení regionu

²³ Po získání nezávislosti se bylo jméno SWAPO, osvobozeneckého hnutí, změněno na SWAPO Politická strana Namibie (SWAPO Party of Namibia) (Tonchi, Lindeke, Grot peter 2012: 397).

Walvis Bay Namibii. V květnu se projednávalo určení přesných hranic mezi Namibií a JAR na řece Orange (Klíma 2009: 96). Obě země v lednu 1993 dohodly na společné správě sporného území Walvis Bay a několika ostrovů v Atlantském oceánu. Samotný akt společné správy byl předejrou k mírumilovnému vyřešení problému. Sporná území totiž přešla 28. února 1994 zcela pod správu Namibie (Klíma 2012: 473).

V květnu 1993 zahájila jednání i Národní rada, která fungovala jako druhá komora parlamentu. O necelý rok později, v únoru 1994, se objevil etnicko-regionální konflikt, když separatisté v severovýchodní části Caprivioho výběžku založili Caprivijskou osvobozenou armádu (Caprivi Liberation Army, CLA). Tato separatistická skupina usilovala o osamostatnění Caprivioho výběžku a o sjednocení národnosti Lozi rozptýlené na územích Namibie, Botswany, Zambie a Angoly (Klíma 2012: 473).

V souladu s ústavou proběhly v prosinci 1994 první prezidentské a parlamentní volby. SWAPO získala 53 křesel (z celkových 72) v Národním shromáždění. Opozicí se opět stala DTA, která získala 15 křesel. Křesla v Národním shromáždění získaly také koalice Sjednocená demokratická fronta (United Democratic Front, UDF) se 2 křesly a Monitorovací akční skupina (Monitor Action Group, MAG) se ziskem jediného mandátu (Klíma 2012: 473). Nujoma, prezidentský kandidát SWAPO, kandidoval podruhé a vyhrál se ziskem 76,3 % hlasů, jeho soupeř, Mishake Muyongo z DTA, prohrál se ziskem 23,7 % hlasů (EISA 2007a).

V té době se ukázalo, že mnoho ministrů a prominentů rozkradlo či zneužilo mezinárodní subvence, které byly původně určené na boj proti suchu. Se snahou bojovat proti korupci se v roce 1995 od SWAPO odštěpila frakce „SWAPO pro spravedlnost“ (SWAPO for Justice), ovšem její důraz na morálku a spravedlnost neohrozil pozici původní SWAPO. Ekonomická nerovnoměrnost mezi obyvateli Namibie zůstala zásadním problémem. Spory o půdu eskalovaly do protestních akcí: počátkem roku 1997 Sanové zablokovali přístupy k turisticky atraktivní pánvi Etoša (Klíma 2009: 98).

Koncem stejného roku se uskutečnil druhý sjezd SWAPO od získání nezávislosti. Jedním z hlavních témat byla otázka možnosti třetí kandidatury prezidenta Sama Nujomy. Dle ústavy mohl prezident zastávat funkci jen dvě funkční období, jejich argumentem ale bylo, že první období nevzniklo řádnými volbami.

Znovu se řešily disproporce ve vlastnictví půdy. V září 1997 předložilo Ministerstvo půdy, přesídlování a rehabilitace (Ministry of Lands, Resettlement and Rehabilitation) tzv. *Bílou knihu o rozdělení půdy* (White Paper on National Land Policy). Tato kniha navrhovala nápravu chyb ve vlastnictví pozemků, kterých se správa (německá a jihoafrická) Namibie dopustila. Tímto počinem se v Namibii odstartoval proces „rozdělování půdy“, podobný tomu v Zimbabwe, kde vyústil do vandalské perzekuce bílých farmářů (Klíma 2009: 99; Southall 2013: 146).

Jednou z hrozeb pro mladou republiku bylo rychlé šíření nemoci AIDS. Namibie se také stále potýkala s korupcí a separatismem. Proti korupci založil Benjamin Ulenga, disident SWAPO, nátlakové Fórum pro budoucnost (Forum for the Future). V létě roku 1999 začala CLA útočit na policejní a vojenské posty. Namibijská vláda reagovala tím, že na severovýchod země poslala armádu (Klíma 2012: 474; Southall 2013: 151).

Volby v roce 1999 opět vyhrálo SWAPO se 76,15 % hlasů, čímž si zajistilo celkem 55 křesel a ústavní většinu. Druhé místo nezískala DTA, která obdržela pouhých 9,48 % hlasů, ale předběhl ji nově založený Kongres demokratů (Congress of Democrats, CoD), který získal 9,94 %. Volební práh do parlamentu překročily ještě UDF a MAG (Lodge 2002: 223).

V otázce druhé, resp. Třetí prezidentské kandidatury prezidenta Nujomy prosadili v říjnu 1998 poslanci SWAPO ústavní změnu, jež umožňovala prezidentu Samu Nujomovi kandidovat na post prezidenta potřetí (tato změna ústavy se týkala pouze Nujomova výjimečného případu) a zároveň posílila jeho prezidentské pravomoci. Prezidentské volby Nujoma vyhrál se ziskem 76,8 % hlasů a 21. března 2000 zahájil fakticky třetí prezidentské období. Zahraniční politika vlády dala přednost regionální solidaritě před realismem. Nujoma ve snaze dokázat africkou solidaritu nepříliš vhodně podpořil v roce 2000 zimbabwského prezidenta Roberta Mugabeho, který se snažil o zabránění bělošské půdy a pronásledování bělošských farmářů domorodými zimbabwskými „veterány“ (Klíma 2012: 559). Stejně tak navázal spojení s Demokratickou republikou Kongo, čímž podpořil dva problematické režimy (Klíma 2009: 101-102; Lodge 2002: 226).

Rok 2000 se dá považovat za ukazatele směru vývoje. Zatímco Spojené státy se soustřeďovaly především na Asii, Evropa a Čína posilovaly svůj zájem o africký kontinent včetně Namibie. V roce 2001 zažádali Hererové německou vládu o

odškodnění za genocidu, kterou na nich spáchali před sto lety²⁴. Následující rok skutečně vláda Spolkové republiky Německo uznala nárok na odškodnění. Vědoma si korupčního prostředí přislíbila ale finanční krytí jen konkrétních projektů (Klíma 2012: 559).

V roce 2002 skončila občanská válka v Angole a její konec měl za následek uklidnění poměrů i na území Namibie. Prezidentské a parlamentní volby, které se konaly v listopadu 2004, opět potvrdily pozici SWAPO. Zákonodárné Národní shromáždění ovládlo SWAPO ziskem 76,1 % hlasů. CoD obdržel 7,3 % hlasů, DTA získala pouhých 5,1 %. Samuel Nujoma už nemohl kandidovat na prezidentský post, ačkoliv svou čtvrtou kandidaturu zvažoval. Dle očekávání zvítězil jeho nástupce, prezidentský kandidát za SWAPO, Hifikepunye Lucas Pohamba, jeden ze zakladatelů SWAPO. Nový prezident převzal úřad 21. března 2005. Na dalším sjezdu SWAPO konaném 29. listopadu 2007 byl zvolen předsedou strany a navržen jako jediný kandidát do dalších prezidentských voleb (Klíma 2009: 102-103, Klíma 2012: 559-560).

Politická scéna v Namibii zůstávala živá. V roce 2007 došlo k dalšímu štěpení politické strany SWAPO. Její bývalý člen Hidipo Hamutenya odešel ze strany a založil si vlastní Sdružení pro demokracii a pokrok (Rally for Democracy and Progress, RDP). Oslabil tím sice pozici SWAPO při dalších volbách konaných v listopadu 2009, ale SWAPO si prvenství opět obhájilo. Pohamba zvítězil s počtem 75,25 % hlasů. Jeho protikandidát H. Hamutenya získal pouhých 10,91 % hlasů. V parlamentních volbách dominovalo opět SWAPO s podobným výsledkem jako její prezidentský kandidát, ziskem 75 %. RDP se prosadila se slušným výsledkem 11 % hlasů, čímž se probojovala do pozice druhé nejsilnější a opoziční politické strany. Menší úspěchy slavila DTA se ziskem 3 % hlasů (Melber 2010: 207).

SWAPO si neustále udržuje zastoupení ve významných pozicích. Nejen, že namibijský prezident je z této politické strany, ale po těchto volbách se premiérem stal Nahas Gideon Angula, předsedou Národní rady Asser Kuveri Kepere, předsedou

²⁴ Původní spor byl o půdu, která byla vlastněna Herery. Nově příchozí Němci si ji od nich nechtěli pronajímat, ani kupovat, chtěli ji zabírat. To se původním obyvatelům nelíbilo, a proto došlo k několika potyčkám, které postupně eskalovaly, až došlo k válce. Německý generál von Trotha vydal *Vernichtungsbefehl* (rozkaz k likvidaci). 11. srpna 1904 zahájili němečtí vojáci útok na Herery, když na ně u Waterbergu začali střílet ze samopalů a kanonů. Bitva u Waterbergu skončila porážkou Hererů. Vyhlazovací politika nadále pokračovala vznikem koncentračních táborů. První vznikl v dnešním hlavním městě Namibie ve Windhoeku. Tímto táborem prošlo na 4 000 Hererů, kteří zde žili v nelidských podmínkách. V dalším tábore, který vznikl ve městě Swakopmund, bylo vězněno 3 000 Hererů a v letech 1904-1909 zde zemřelo asi 200 Hererů (BBC b.r.).

Národního shromáždění, tzv. speakerem, Theo-Ben Gurirab (Klíma 2012: 560). Z uvedeného je zřejmé, že SWAPO si nedrží monopol vedoucí strany jen při volbách, ale také, že dosazuje své politiky do čela vrcholných institucí.

Namibijská republika po dobu své nezávislosti udržela rasový smír mezi bělošskými, khoisanskými a bantuskými etnickými skupinami. Ačkoliv exekutiva občas rozhoduje nekompetentně, nedošlo k extrémnímu řešení pozemkové reformy, která je chápána jako náprava koloniálních křivd vůči původnímu černošskému obyvatelstvu. Poměrně slušné státní příjmy zajišťuje těžba diamantů a rud. Bohatství je ovšem velmi nerovnoměrně rozděleno, a tak zůstává majetková propast mezi majetnými bělošskými vlastníky, podnikateli a bankéři a tradičně žijícími sanskými komunitami, které nevlastní téměř nic, největší na světě. Spolupráce Namibie s mezinárodním společenstvím je ovšem příkladná. Těsná spolupráce se Spolkovou republikou Německo vydala v roce 2012 velmi důležitý plod v podobě naleziště kvalitní podzemní sladké vody u hranic s Angolou. Tento nález se může stát základem rozvoje nejen pro hustěji osídlená území Ovamby na severu země (Klíma 2012: 560-561).

Namibie se v budoucnu bude muset vypořádat s korupcí ve státní sféře. Za svou poměrně krátkou éru se však jedna z nejmladších afrických republik stala stabilním státem, který si zachoval rasovou a etnickou diverzitu a dokázal udržet demokratický systém, v němž volně působí opozice i svobodný tisk.

2.2 Zimbabwe

2.2.1 Před získáním nezávislosti (1895-1980): správa Britské jihoafrické společnosti, federace s Rhodesií a Naskem, Rhodeská republika

Republika Zimbabwe je vnitrozemský stát rozprostírající se na jihovýchodě afrického kontinentu, jehož hlavním městem je Harare. Jižní hranici s JAR tvoří řeka Limpopo, na západě sousedí s Botswanou, severní přírodní hranici se Zambií tvoří řeka Zambezi, na východě sousedí Zimbabwe horskou hranicí (Eastern Highlands) s Mosambikem.

Plochu necelých 400 000 km² obývá 14,75 milionů obyvatel. Mnoho obyvatel žije v okruhu 100 km okolo hlavního města Harare (v samotném hlavním městě žije 1,5 milionu obyvatel), kde se navíc nachází nejdůležitější zemědělské oblasti. Drtivá

většina obyvatel žije na malém území především podél hlavní komunikační tepny Mutare – Harare – Bulawayo. Naopak severozápad země je kvůli nehostinné a neúrodné buši obydlen jen velmi řídko. Téměř celé území státu leží na náhorní plošině v nadmořské výšce 1000 m. n. m. a nabízí obyvatelům příjemné klimatické podmínky, ačkoliv leží v subtropickém až tropickém pásu (Hulec, Olša 2008: 6-7). Co se etnického složení týká, 98 % zimbabwské populace tvoří etnické skupiny mluvící bantuskými jazyky. Největší skupinu tvoří etnikum Šona (Shona, Mašonové), jež tvoří 70 % celkového obyvatelstva. Druhá nejpočetnější etnická skupina Ndebele (Matabele) tvoří 20 % populace. Ndebele jsou potomci migrantů, kteří se pod tlakem Zuluů posunuli k severu v době *mfecane* a uzavírali smíšená manželství se členy ostatních kmenů. Mezi další bantuské skupiny patří Venda, Tonga, Shangaan, Nambya a Kalanga. Bělošská část obyvatel čítá méně než 1 % celkové populace. Většina bělochů je britského původu, menší část řeckého, portugalského, francouzského a holandského (World Population Review 2014).

K ovládnutí území došlo na přelomu 19. a 20. století. Britská vláda podpořila vznik velkých soukromých společností, aby převzaly roli dobyvatele a dočasného správce, a ona sama se ujala vlády až později (Hulec, Olša 2008: 13-14). Cecil John Rhodes z pozice představitele diamantové společnosti *De Beers Consolidated*, poslance kapského parlamentu a poté ministerského předsedy Kapska se zaručil Britské koruně, že vnitrozemí jižní Afriky anektuje na vlastní finanční náklady spojené se správou území a vybudováním infrastruktury. V říjnu 1888 byla podepsána tzv. Ruddova koncese, která dávala Rhodesově Britské jihoafrické společnosti²⁵ (British South Africa Company, BSAC známá i jako *Chartered*) právo na těžbu surovin v celé zemi. (Hulec, Olša 2008: 108-110). Roku 1890 obsadila „kolona pionýrů“ Ndebelsko (Matabeleland, území obývané Ndebely, Angličané je nazývali Matabele) a Mašonsko (Mashonaland, území obývané Šony) a tyto země anektované ve prospěch BSAC nazvali v květnu 1895 *Rhodésii*²⁶ (Klíma 2012: 202). V roce 1896 ustavili Britové Jižní, Severovýchodní a Severozápadní Rhodésii. Proti britským záborům půdy a dobytka se postavili místní obyvatelé. V roce 1896 povstali proti britské moci Ndebelové, kteří si zajistili pomoc Šonů (Mašonů). Válka skončila

²⁵ Britská jihoafrická společnost byla soukromá akciová společnost Cecila Rhodese (Hulec, Olša 2008: 108).

²⁶ Název *Rhodesie* navrhl tehdejší vysoký představitel Britské jihoafrické společnosti Leander Starr Jameson. Název vychází ze jména Cecila J. Rhodese, který byl jeho blízkým přítelem. Britská vláda však tento název uznala až v roce 1897, do té doby se oficiálně používala původní jména (Hulec, Olša 2008: 131).

v polovině roku 1897 porážkou Ndebelů a Mašonů (srovnej Herbst 1990: 13-16; Hulec, Olša 2008: 122-131; Klíma 2012: 202-203).

Na území Zimbabwe fungovala Rada, kterou tvořili administrativní úředníci BSAC. Rhodes navrhl vytvořit tzv. polo-odpovědnou vládu sestavenou z bílých usedlíků, jež by nesla název Výkonná rada (Executive Council, EC). Do EC by měli být zvoleni dva zástupci za každou ze dvou nově konstituovaných provincií Jižní Rhodesie, tedy Mašonska a Matabelska. Většinu měli zastávat jmenovaní zástupci BSAC. Později bylo v plánu ustavit zcela samosprávnou vládu (HistoryWorld b. r.).

V říjnu 1898 byla přijata nová ústava, která dala základ pro vytvoření prvního parlamentu a Zákonomárné rady (Legislative Council, LC). LC se skládala z předsedy, místního britského komisaře, pěti členů, které jmenovala BSAC, a dalších čtyř zástupců bělošských usedlíků. Tito členové LC byli voleni na základě stanoveného censu, že členem LC se může stát každý občan bez rozdílu rasové příslušnosti, který je schopný psát a číst anglicky, vlastní majetek alespoň 75 liber, nebo má roční příjem nejméně 50 liber šterlinků. Ačkoliv černošské obyvatelstvo teoreticky nebylo vyloučeno z možnosti stát se členem LC, bylo fakticky vyloučeno na základě majetku. EC byla vytvořena ihned po LC. EC ale často sama jmenovala oficiální šonské náčelníky, kteří měli mít stejné pravomoci jako ndebelští *indunové*²⁷. Bělošská vláda tak posílila diferenciaci Afričanů do několika „samostatných kmenů“ (Ndebelové; šonské etnikum se rozpadalo do menších kmenů Manyika, Ndau, Korekore, Zezuru, Karanga, Kalanga, Garwe, Hungwe a Rozvi, které si lišily malými jazykovými odchylkami), jejichž náčelníci měli vykonávat přání vlády. Stali se tak placenými výkonnými úředníky (Hulec, Olša 2008: 134-135).

Stejně jako tomu bylo v Jihozápadní Africe, i v Jižní Rhodésii se pozornost soustředila na zemědělskou půdu. V roce 1898 stanovil nový zákon o půdě, že Afričané mají mít nárok na půdu především ve zřizovaných rezervacích. Ty se nacházely často ve vzdálených, neúrodných a velmi často mouchou tse-tse zamořených oblastech. Evropané tak rychle nabývali půdu na nejlepším území s infrastrukturou. Od roku 1908 také LC prosazovala, aby peníze za prodanou půdu nešly do pokladny BSAC, ale do rozpočtu Jižní Rhodésie. Spor o finance BSAC prohrála. Po tomto rozhodnutí byla BSAC vlastníkem jen té půdy, kterou nabyla do

²⁷ Indunové jsou ndebelští náčelníci, u Loziů také členové mulongwanyi, nejvyšší rady loziského vládce (Hulec, Olša 2008: 543, 545).

roku 1893. Více než polovinu celé Jižní Rhodésie od tohoto okamžiku vlastnila Britská koruna (HistoryWorld b. r.; Zimbabwe Government b. r.).

Černošské obyvatelstvo žilo mimo politické a ekonomické dění. Podle „nařízení o městských lokacích“ (Urban Locations Ordinance) z roku 1905 měla všechna města vytvořit oficiální africké lokace a následně v nich zavést registrační systém, tzv. pasový, který měl zabránit přílivu nežádoucích lidí z rezervací a černochoům, aby svým způsobem života narušovali životní styl Evropanů. „Zákon o soukromých lokacích“ (Private Locations Act) z roku 1907 opravňoval majitele půdy, aby černochoům přenechali pozemky a ti si na nich mohli postavit vlastní domek (HistoryWorld b. r.).

V průběhu let další a další zákony omezovaly svobodný pohyb Afričanů. Všichni muži černé pleti s sebou neustále museli nosit registrační průkazy. Ve městech museli mít potvrzení, že pracují u Evropana nebo Inda. V roce 1914 existovalo v Jižní Rhodésii už 104 rezervací, ve kterých žilo přes 500 000 Afričanů (celkem jich bylo 834 000) (Hulec, Olša 208: 140-141).

V roce 1908 získalo bílé obyvatelstvo Jižní Rhodésie většinu v Zákonodárné radě a ve stejném okamžiku vznikly zárodky dvou budoucích politických stran. První z nich byla Rhodéská ústavní liga (Rhodesian Constitutional League, RCL), která sdružovala zástupce obyvatelstva podřízeného pouze Britské koruně. Druhou bylo Pokrokové sdružení Mašonska (Mashonaland Progressive Association, MPA), která podporovala správu Jižní Rhodésie plně v kompetencích BSAC s odůvodněním, že právě tak se zajistí bílým usedlíkům, aby měli stálou většinu v Zákonodárné radě. Záhy se však MPA přeorientovala na záměr co nejrychlejšího připojení Jižní Rhodésie k JAU, která roku 1910 vznikla spojením Transvaalu, Oranžska, Kapska a Natalu (Zimbabwe Government b. r.).

V době, kdy končila práva BSAC na správu Jižní Rhodésie, vypukla první světová válka. Pro stabilizaci politické moci britských kolonistů prodloužila doplňující charta správu BSAC nad Jižní Rhodésii o dalších deset let. V chartě bylo také stanoveno, že britská vláda má poskytnout Jižní Rhodésii možnost vytvořit vlastní odpovědnou vládu, pokud o ni v budoucnu usedlíci požádají a prokáží, že je na to země připravena. To odstartovalo nárůst sporů o budoucnost země a přineslo mnoho odlišných názorů. V posledním roce trvání války se výše zmíněné zárodky politických stran přeměnily ve skutečné politické strany. MPA se vyvinula ve Sdružení pro připojení Rhodésie k Unii (Rhodesia Unionist Association, RUA) jako

páté provincie JAU. Z RCL se ustavilo Sdružení pro získání odpovědné vlády (Responsible Government Association, RGA), jež obhajovalo myšlenku samostatné odpovědné vlády. RGA nabylo větší popularitu v roce 1919, kdy se do jeho čela postavil renomovaný právník Charles Coghlan (Hulec, Olša 2008: 142-144).

Britská vláda soudila, že Jižní Rhodésie by po splynutí s JAU měla volnější vztah k Britské koruně v souladu se statutem jihoafrického dominia. Navíc hrozilo, že by se protibritské nálady Búrů v obou zemích spojily a vedly k odporu. Především z těchto důvodů se nakonec Británie přiklonila k vytvoření samosprávné kolonie s odpovědnou vládou bílých usedlíků. V roce 1920 se v Jižní Rhodésii konaly všeobecné volby, v nichž RGA získala 12 volených míst ze 13 v Zákonomárné radě a určila tak další směr vývoje země (HistoryWorld b. r.).

RGA a její lídr Coghlan přivezla roku 1921 návrh ústavy budoucí samostrávné kolonie z Londýna, kde Coghlan prosadil svou tezi, že „Rhodésie patří Rhodésanům“. O definitivním statutu země museli rozhodnout samotní obyvatelé v referendu. Lobbovat za sjednocení s JAU přijel v dubnu 1922 samotný ministerský předseda JAU Jan Smuts. 27. října 1922 se konalo referendum. Toho se mohli účastnit občané, kteří splňovali podmínky stanovené volebním censem včetně bělošských žen, které před volbami v roce 1919 získaly volební právo. Občané Jižní Rhodésie (z největší části běloši) v referendu 67 % odhlasovali samosprávnou kolonii s vlastní odpovědnou vládou (Herbst 1990: 16).

Královská samosprávná kolonie Jižní Rhodésie byla vyhlášena 1. října 1923. V čele byl guvernér a odpovědná vláda podřízená Zákonomárnému shromáždění (Legislative Assembly, LA). LA jako jednokomorový parlament tvořilo 30 poslanců volených na pětileté funkční období (Klíma 2012: 253). Právo volit a být zvolen měli všichni britští poddaní (muži i ženy), kteří dosáhli určitého věku, bez rozdílu rasové příslušnosti a náboženského vyznání. Do skupiny voličů spadali i černí Afričané, ovšem jejich zvolení ve větším počtu do LA bránily dané podmínky – aktivní a pasivní znalost anglického jazyka a majetkový práh zvýšený na roční příjem 100 liber nebo vlastnictví nemovitostí v minimální hodnotě 150 liber (Stoneman, Cliffé 1989: 11).

V LA začala působit i nově založená Labouristická strana (Labour Party, LP), jejíž členská základna prozatím nebyla příliš početná. Ministerským předsedou se stal Ch. Coghlan z RGA. RGA se brzy přetřansformovala v Rhodéskou stranu (Rhodesian Party, RP) (Hulec, Olša 2008: 151-153).

Ačkoliv nové zákony týkající se diskriminační politiky vůči domorodému obyvatelstvu nesměly vstoupit v platnost bez souhlasu britského parlamentu a Ministerstva pro kolonie, zůstávala tato britská pravomoc jen teoretická (Hulec, Olša 2008: 151). Diskriminační zákony přijímalo LA bez problémů. Slabá opozice v tomto ohledu neměla žádné dovolání, a tudíž se otázkami rasového soužití ani nezabývala. To platilo především na LP, jejíž politickou náplní byla starost pouze o „bílé dělnictvo“. V roce 1933 v době voleb vznesla LP požadavek, že politika Jižní Rhodésie musí nabrat ten směr, při kterém se Evropan již nikdy více nebude muset obávat konkurence nižší rasy, v žádném oboru podnikání nebude ohrožován nižší civilizací a nižším ekonomickým standardem domorodců. Nakonec začala LP prosazovat úplnou segregaci a to nejen geografickou a sociální, ale také průmyslovou a politickou. Do LA časem pronikali zástupci nově vzniklých politických stran, které oficiálně tvořily opozici. Pokroková strana (Progressive Party, PP), v jejímž čele byl Neil Housman Wilson, získala v LA dva mandáty. Strana venkova (Country Party) sdružovala především farmáře a obdržela jedno křeslo. Obě strany jakožto opozice požadovaly větší zastoupení domorodého obyvatelstva formou bělošských zástupců. Politické strany v Jižní Rhodésii vznikaly a zanikaly rychle. V roce 1933 vznikla Reformní strana (Reform Party, ReP). Jejím lídrem byl Godfrey Huggins, který svou vyhraněnou segregací politikou dlouho určoval směr politického a sociálního vývoje Jižní Rhodésie (Klíma 2012: 253).

Huggins se o rok později ocitl v čele parlamentní koalice ReP, RP, Nezávislé strany (Independent Party) a PP. Koalice nesla společný název Sjedená strana (United Party, UP) (HistoryWorld b. r.; Hulec, Olša 2008: 160).

Premiér Huggins se zasadil o oficiální zavedení tzv. barevné přehrad (colour bar). V roce 1934 prosadil zákon o průmyslovém smíru (Industrial Conciliation Act), který uzákoňoval nadřazené postavení bílého dělníka a kteréhokoliv jiného bílého pracovníka nad příslušníky černošské rasy (Southall 2013: 35). Vzápětí byl vydán zákon o domorodých záležitostech (Native Affairs Act), jehož obsahem byl v podstatě Hugginsův výrok, že běloši v Africe nikdy nepřistoupí na to, aby považovali Afričany za sobě rovné jak v politických a sociálních vztazích. V městských oblastech byla vyznačena místa, kam směli jen bílí obyvatelé. Pro africké obyvatele byly zřízeny speciální vchody do domů, vládních budov, úřadů atd. Stejně tak měli černoši vlastní oddělení v nemocnicích a ve školách, v autobusech, vlacích a ve všech zařízeních veřejných budov. Huggings nebrazil pouze proti

černým Afričanům, ale také proti bělochům, kteří nebyli anglosaského původu. (Herbst 1990: 18-19).

Zájem afrického obyvatelstva začal v roce 1938 prosazovat Jihorhodéský bantuský kongres (Southern Rhodesia Bantu Congress, SRBC), který měl počátky v Asociaci rhodeských bantuských voličů (Rhodesian Bantu Voters' Association) z roku 1923. SRBC se po válce transformoval ve významnou politickou organizaci podobnou jihoafrickému Africkému národnímu kongresu (Klíma 2012: 253).

V průběhu druhé světové války se mnoho Afričanů přestěhovalo z rezervací do měst. Na konci války se jich zde usídlilo 48 % z celkové populace. Válka přinesla změnu jejich ekonomické situace, protože pracovali za mzdu, a během války vzrostl počet černošských voličů, kteří splňovali podmínky dané pro právo volit. Došlo také k posílení jejich vlivu v odborové a politické činnosti. Díky podpoře některých bělošských odborových funkcionářů a členů LP, ve které se roku 1941 utvořila africká sekce, povolilo LA vytvoření smíšených odborů železničářů (Zimbabwe Government b. r.).

V období druhé světové války se objevovaly návrhy, že obě Rhodesie a Njasko by měly být sjednoceny v jeden stát. Z iniciativy britské vlády vznikl v roce 1945 Středoafriický výbor (Central African Council, CAC). „Nadřazení“ domorodců ovšem nepřijali běloši, proto CAC neuspěl. V lednu 1949 byla svolána neoficiální a neveřejná dvoudenní konference, kterou prosadili Huggins a Roy Welensky (ze Severní Rhodesie). Prezident britského Sdružení pro koloniální rozvoj (Colonial Development Corporation) a zároveň předseda konference Miles Thomas pak oznámil, že nebyly položeny jen základy nové stavby, ale byl postaven celý dům. Tři země neměly splynout, nýbrž vytvořit federaci usilující o získání statutu dominia. Zároveň se měla začít vypracovávat nová ústava budoucí federace. Jediný ústupek, který byl Huggins ochoten přijmout, byl ten, že v budoucnosti nebude oponovat účasti malého počtu Afričanů ve federálním parlamentu (Herbst 1990: 21-22).

Britský parlament se otázkou vytvoření Britské střední Afriky zabýval 21. listopadu 1952. V průběhu jednání zaznělo, že federace bude sloužit ku prospěchu všech obyvatel území. V lednu 1953 byla svolána další konference v Londýně, na kterou byli pozváni všichni tři ministerští předsedové (zástupci Severní, Jižní Rhodesie a Njaska), a dokonce i několik zástupců černošského obyvatelstva. Na konferenci byla rozpracována federální ústava (Hulec, Olša 2008: 207-208).

Nová federální ústava nabyla platnost 1. srpna 1953 a na jejím základě byla 3. září 1953 vyhlášena Středoafriická federace Rhodésie a Naska. V září byla také ustavena prozatímní federální vláda a na prosinec stanoven termín prvních voleb do federálního parlamentu. S novým územím vznikla i nová politická strana Federální strana (Federal Party, FP), v jejímž čele stanul Huggins. Pro volby do federálního i jiohorhodského parlamentu vznikla nová Konfедераční strana (Confederate Party, CP), jejíž rasističtí členové zásadně nesouhlasili s proklamovaným programem spolupráce mezi bílými a černými obyvateli. Většina jejích členů se řadila mezi obdivovatele jihoafrického apartheidu. Později se CP přetřansformovala v Dominiální stranu (Dominion Party, DP). Ačkoliv měla nová federální vláda prosazovat podle ústavy princip rovnosti a vzájemné spolupráce, i nadále platila praxe segregací politiky (HistoryWorld b. r.; Hulec, Olša 2008: 214-215).

Na konci 50. let se černoští politici dožadovali u britské vlády, aby směli vystoupit z federace a po vzoru jiných afrických zemí vytvořit samostatné státy. Představitelé federace požadovali, aby nejpozději do roku 1960 byla uspořádána konference o změně federální ústavy, která by jednotlivým členským zemím zakazovala vystoupení z federace a která by federaci umožnila stát se řádným členem Britského společenství, tedy nezávislým státem se statutem britského dominia, stejně jako Austrálie nebo Nový Zéland (Zimbabwe Government b. r.).

V roce 1953 převzal Huggins funkci federálního ministerského předsedy, čímž se uvolnilo místo předsedy nejsilnější strany UP, která se vzápětí přejmenovala na Sjednocenou rhodskou stranu (United Rhodesian Party, URP). Její nový předseda Garfield Todd se stal předsedou vlády, když URP v místních volbách získala 26 mandátů z celkového počtu 30 (Klíma 2012: 332). Opozici v jiohorhodském LA tvořil jeden poslanec Konfедераční strany spolu se třemi nezávislými. Jiohorhodská vláda ihned po svém ustavení řešila stávkou černých horníků ve Wankie (Hwange). Po několika jednáních zmírnila rasovou segregaci. Černoští dělníci se nyní mohli sdružovat ve vlastních nebo nerasově pojatých odborech. Premiér Todd byl nakloněn rasovému soužití a svou URP otevřel i domorodcům, její čtyři zástupci nových afrických sekcí se dokonce zúčastnili jednání stranického kongresu roku 1956. Ministerský předseda prosazoval také změnu volebního zákona ve prospěch černošských voličů (Hulec, Olša 2008: 219-221).

DP vznikla na místní i federální úrovni v roce 1957. Jejím cílem bylo nabýt statut dominia pro celou federaci a udržet bělošskou dominanci (Klíma 2012: 332).

V roce 1957 byla ustanovena speciální komise, která se zabývala změnou volebního censu. Vypracovala sice vytvoření jednotného seznamu voličů bez ohledu na rasu, ale podmínky pro zapsání byly opět ve prospěch bělochů. Většina poslanců byla zásadně proti zmírnění majetkového nebo vzdělanostního censu, naopak černošští politici navržené změny považovali za nedostatečné. V této souvislosti vzniklo nebo bylo obnoveno několik politických organizací. James Chikerema založil Ligu městské mládeže (City Youth League), pomocí které se pokoušel přimět městské úředníky, aby zastávali vlídnější postoj k mladým Afričanům a jejich požadavkům. Činnost Jihorhodéského národního kongresu obnovil Joshua Nkomo a stal se jeho předsedou. Ke konci roku 1957 se Toddovi podařilo prosadit novelu volebního zákona, jež umožňovala několika tisícům domorodých Afričanů účast v nadcházejících volbách (Hulec, Olša 2008: 221).

Todd ztratil podporu většiny bílých obyvatel Jižní Rhodésie. Ke změně také došlo v jeho straně, když se URP spojila s FP a vznikla tak Sjednocená federální strana (United Federal Party, UFP). Jejím předsedou se automaticky stal Todd. Začátkem roku 1958 však žádala jeho rezignaci většina ministrů, dokonce i významnějších představitelů UFP. Todd v lednu 1958 zbavil funkce nespokojené ministry a dosadil nové. Na únor svolal nejvyšší stranické zasedání, na kterém byl novým předsedou strany a zároveň vlády zvolen Edgar Whitehead (Southall 2013: 36-37). Ten se snažil liberálního Todda z vlády odstranit, aby získal větší podporu rasisticky smýšlejících voličů i funkcionářů. Todd vystoupil z UFP a obnovil URP. V jejím čele ovšem nestal on, ale William Murphy. Jejich cílem bylo dosáhnout spolupráce bělochů se vzdělanými Afričany. Ovšem ke zklamání Todda i jeho příznivců URP propadla na federální i místní úrovni (Zimbabwe Government b. r.).

V době vrcholící africké dekolonizace požadovali mnozí politikové ze Severní Rhodésie a Naska vystoupení z federace a následné vyhlášení nezávislosti. Protože akce černošských aktivistů narůstaly, přijalo v roce 1959 jihorhodéské LA zákon o preventivním zatčení (Preventive Detention Act), který odporoval základním standardům lidských práv. Whitehead chtěl po vzoru JAU vystoupit z Britského společenství a vyhlásit nezávislou republiku, ale tím ztratil podporu většiny bělochů a prohrál v prosincových volbách. V nich zvítězila DP, jejíž předseda Winston Field nahradil Whiteheada ve funkci předsedy vlády. Současně vznikla Rhodéská fronta (Rhodesian Front, RF) založená Ianem Smithem. S RF zanedlouho splynula DP.

UFP byla přejmenována na Rhodéskou národní stranu (Rhodesia National Party) a její pozice slábly (Hulec, Olša 2008: 223-224).

K rozpadu Středoafričké federace Rhodésie a Ňaska došlo 31. prosince 1963. Severní Rhodésie a Ňaska se znovu staly protektoráty Britské koruny, Jižní Rhodésie samosprávnou kolonií. Na rozdíl od svých severních sousedů, které vytvořily vlády s černošskými ministerskými předsedy, se nová jihorhodéská vláda skládala opět jen z bílých ministrů. Po rozpadu federace se navíc Jižní Rhodésie musela vypořádat s dluhy, ale zároveň hodlala udržet politickou nadvládu bělochů jako záruku vysokého ekonomického standardu i bezpečnosti pro bělošskou komunitu. Při jednání s Británií o takové formě nezávislosti, která by zaručovala neomezené bělošské vedení, byl předseda vlády Field neúspěšný, proto ho v dubnu 1964 nahradil Ian Smith. Ten s poukazem na otřesy v afrických nezávislých zemích získal značnou podporu bělošského obyvatelstva. S touto podporou hodlal co nejdříve vyhlásit nezávislost. Jeho jednání s britskou vládou skončila v létě roku 1964. Jejich výsledkem bylo tzv. pět principů, které byly podmínkou souhlasu britské vlády s nezávislostí. Prvním principem bylo směřování k vytvoření většinové vlády; druhým poskytnutí záruk, že v budoucnu nebudou vydávány dodatky k ústavě, které by omezovaly černošské obyvatelstvo; třetím větší politické zastoupení afrického obyvatelstva; čtvrtým okamžité ukončení rasové diskriminace; pátým nabytí jistoty, že dané podmínky pro vyhlášení nezávislosti přijmou všichni obyvatelé Jižní Rhodésie (Hulec, Olša 2008: 238-240; Zimbabwe Government b. r.).

V roce 1963 chtěl vůdce Svazu afrického lidu Zimbabwe²⁸ (Zimbabwe African People's Union, ZAPU) Joshua Nkomo vytvořit exilovou vládu s tvrzením, že má podporu představitelů ostatních afrických zemí, avšak ukázalo se, že Organizace africké jednoty (OAJ) nebyla ochotna takovou vládu financovat, což vedlo ke ztrátě Nkomovy důvěryhodnosti. V srpnu 1963 tedy černošští politici včetně Roberta Mugabeho, utvořili Africký národní svaz Zimbabwe (Zimbabwe African National Union, ZANU), který svůj program budoval především na národním principu s cílem zachovat soukromé vlastnictví a tržní hospodářství. Členskou základnu ZANU tvořilo hodně šonských intelektuálů, kteří kritizovali Nkomovo jednání a hájení zájmu menšinových Ndebeleů. Nkomo přejmenoval svou

²⁸ ZAPU byla založena, respektive nahradila Národní demokratickou stranu (National Democratic Party), Joshuem Nkomem v roce 1961. Jedním z členů ZAPU byl i Robert Mugabe, později velmi důležitá osoba politického dění Zimbabwe. Mugabe s dalšími se oddělili od ZAPU a v roce 1963 vytvořili ZANU (HistoryWorld b.r.).

politickou stranu, jež byla oficiálně zakázaná, na Radu na ochranu lidu (People's Caretaker Council) a po dalším zákazu ji přejmenoval na Zimbabwskou církev sirotků (Zimbabwe Church of Orphans). Aby vyloučil další zákaz, neregistroval ji jako politickou stranu, tím však přicházel o dosavadní příznivce a politický vliv (Stoneman, Cliffe 1989: 18-19).

V polovině roku 1964 vláda zakázala všechny černošské politické strany a organizace. Jejich hlavní představitelé byli zatčeni nebo vyhnáni do vyhnanství. Zlom nastal 24. října, když Severní Rhodésie vyhlásila nezávislost s názvem Zambie a prezidentem se stal Kenneth Kaunda, oponent kolonialismu a apartheidu. Černošští politici tak získali možnost ovlivňovat vývoj Jižní Rhodésie ze sousední země. Několik členů ZANU a ZAPU odcestovalo do Lusaky, hlavního města Zambie. V říjnu 1964 se 622 představitelů obcí zúčastnilo několikadenního jednání náčelníků a stařešinů, kteří souhlasili s vyhlášením rhodéské nezávislosti. Požadovali však po vládě větší zastoupení Afričanů v parlamentu. V listopadu vyhlásil Smith referendum, v němž se 90 % voličů vyslovilo pro vyhlášení nezávislosti na základě platné ústavy z roku 1961. Sankcemi za vyhlášení nezávislosti hrozila Britská koruna, OSN, Spojené státy americké a další země (Hulec, Olša 2008: 242-243).

V květnu 1965 se konaly parlamentní volby, v nichž všech 50 poslaneckých mandátů pro bělošské politiky získala Smithova RF. Opozice ztratila veškerou moc. Deset Afričanů, kteří se do parlamentu dostali, vytvořilo Sjednocenou lidovou stranu (United People's Party, UPP), která se tak stala jedinou formální opozicí. UPP však neměla širokou členskou základnu ani podporu černošského obyvatelstva, které považovalo černošské poslance za Smithovy loutky. Smith v říjnu téhož roku odcestoval na vyjednávání do Londýna. Při jednáních odmítl každý z pěti principů, kterými vyhlášení nezávislosti britská vláda podmínila. S podporou bělošského obyvatelstva vyhlásila vláda 11. listopadu 1965 jednostrannou nezávislost; protože bývalá Severní Rhodésie nyní nesla název Zambie, začala Jižní Rhodésie používat označení Rhodésie (Zimbabwe Government b. r.).

Rada bezpečnosti OSN v roce 1965 rezolucí č. 217 neuznala Rhodésii jako samostatný stát a vyzvala Británii, aby proti bělošskému systému moci vojensky zasáhla. Británie odmítla zaútočit silou proti „vlastním“ lidem, a proto na Rhodésii uvalila jen mírné ekonomické sankce. Na konci roku 1966 se k omezeným ekonomickým sankcím připojila i OSN (Hulec, Olša 2008: 245).

V šedesátých letech nebyl domácí odboj proti Smithově vládě nijak nebezpečný. Jednak to bylo způsobeno tím, že policejní složky byly dobře vycvičené a měly mnoho donašečů, jednak ZAPU a ZANU působící v zahraničí soupeřily mezi sebou a shodly se pouze na názvu Zimbabwe²⁹ pro budoucí stát vedený africkou většinou. Od roku 1965 obě strany začaly budovat vlastní ozbrojené složky. ZAPU vybudovala Zimbabwskou lidovou revoluční armádu (Zimbabwe People's Revolutionary Army, ZIPRA), ozbrojená složka ZANU nesla název Zimbabwská osvobozenecká armáda (Zimbabwe African National Liberation Army, ZANLA). Později operovaly ZIPRA i ZANLA ze Zambie. Zambijský prezident Kaunda i další afričtí státníci usilovali o sjednocení obou exilových organizací. Jediným výsledkem jejich snažení však bylo to, že velitelé ZANU a ZAPU vytvořili společné vojenské velení rhodéských partyzánských sil v zahraničí. Partyzáni 28. dubna 1966 napadli Chinhoyi, ale po několika hodinách rhodéští vojáci útok odrazili. Tato akce měla ale velký psychologický a politický význam, jelikož se černošské opozici poprvé podařilo přenést ozbrojený boj přímo na území Rhodésie (Klíma 2012: 382).

V prosinci 1966 jednal Smith se svým britským protějškem H. Wilsonem. Po několika dnech se dohodli o určitých ústupcích vůči černošskému obyvatelstvu výměnou za slib britského premiéra, že v Rhodésii se do konce století nevytvoří černošská vláda. S výsledky jednání nesouhlasila rhodéská vláda ani naprostá většina bělochů. V intencích sílícího volání po přetrhání svazků s Británií začala rhodéská vláda vypracovávat ústavu zcela samostatné Republiky Rhodésie. Ústava z roku 1969 přijatá referendem zaručovala, že k vládě černošské většiny nikdy nedojde. Nově vznikl i Senát, jehož vliv byl minimální. Listina základních práv a svobod nebyla součástí ústavy. K vyhlášení Rhodéské republiky došlo 1. března 1970. Týden poté se konaly volby do parlamentu, v nichž získala všech 50 mandátů RF. Strany jako např. Národní lidová unie (National People's Union), Jednotná národní pokroková strana (United National Progressive Party) a Republikánská aliance (Republican Alliance) – odštěpené křídlo od RF – neměly žádný vliv na místní politické scéně, proto brzy zanikly (Hulec, Olša 2008: 251-252).

Novou tvář černošské opozice se stal Abel Muzorewa, který na začátku roku 1971 založil Africkou národní radu (African National Council, ANC), jakožto

²⁹ Název Zimbabwe vychází z historického útvaru Velké Zimbabwe (Great Zimbabwe), jež se nacházelo na území dnešního státu. Pozůstatky Velkého Zimbabwe se staly symbolem nového státu a jeho vymanění se z moci britského koloniálního impéria (SAHistory b. r.).

umírněnou platformu obhajující zájmy černošské většiny (Southall 2013: 45). S Muzorewou začala spolupracovat bělošská liberální opozice. Vyhlášení republiky však znovu rozdmýchalo partyzánské akce. ZANLA začala napadat bělošské farmáře, hlavní oporu Smithova režimu. Postupně se k partyzánským akcím připojila i ZIPRA. Vláda posílila policejní a vojenské jednotky, kterým se ale nyní rozsáhlé akce nedařilo zlikvidovat. Rhodésie žádala zambijského prezidenta Kaundu, aby přestal podporovat rhodéské partyzány, nakonec uzavřela společné hranice, přes které procházela důležitá část zambijského dovozu a vývozu. To vše zhoršilo hospodářskou, politickou i bezpečnostní situaci (Hulec, Olša 2008: 267-270).

V listopadu 1974 se v Lusace setkali představitelé ZAPU, ZANU a ANC se zambijským prezidentem Kaundou, prezidentem Tanzanie Juliem Nyererem, botswanským prezidentem Seretse Khamou a vůdcem Fronty za osvobození Mosambiku Samorou Moisésem Machelem. Jednání vyústila v podepsání Deklarace o jednotě (Declaration of Unity), která sjednocovala nejvyšší černošské zástupce a která mělo fungovat pod záštitou ANC. Následné jednání mezi vládou a černošskými představiteli vyústilo 11. prosince v oboustranný klid zbraní. Mugabe ale odmítal přerušit ozbrojené partyzánské akce, protože v nich viděl jediný způsob, jak donutit rhodéskou vládu ke kapitulaci. V únoru 1975 byli Nkomo, Sithole a Muzorewa pozváni do Smithovy rezidence. Smith požadoval, aby přerušili partyzánské akce. Hlavním bodem jednání však bylo uspořádání ústavní konference, na které se měl projednat osud Rhodésie. Konference za přítomnosti jihoafrického premiéra Vorstera, zambijského prezidenta Kaundy, Smithe a černošských představitelů ovšem ztroskotala a nepřinesla žádné výsledky (Southall 2013: 47).

Mugabeho vizí bylo vytvořit černošskou vládu a socialistické Zimbabwe. Po vyhlášení nezávislosti Mosambiku v červnu 1975 začala být situace v Rhodésii kritická. Do země pronikaly stále početnější partyzánské skupiny a mosambické uzavření hranic znemožnilo Rhodésii získávat či vyvážet zboží dopravované dříve do mosambických přístavů (Hulec, Olša 2008: 274-275).

Smith začal vyjednávat o novém uspořádání země s Radou náčelníků (Council of Chiefs), „afrikanizoval“ svou vládu kooptací dvou černošských ministrů, další tři náčelníci byli včleněni do vlády jako náměstci ministrů. Oba černošští ministři však krátce po nástupu do funkce vládu opustili. V zemi se opět rozpoutaly nepokoje a partyzánské akce. Rhodéská armáda v roce 1976 pronikla do Mosambiku, kde jako odplatu zabila v partyzánském táboře přes 1 200 lidí. Jihoafrický premiér

před obavami z podobného vývoje jako v Mosambiku a Angole, kde černošské představitele podpořily vojenské síly z Kuby nebo Sovětského svazu, naléhal na Smithe, aby znovu zahájil vyjednávání s domácí opozicí a přistoupil na brzké předání vlády do rukou většinového obyvatelstva (Stoneman, Cliffe 1989: 23-24).

Smith se 19. října 1976 setkal s jihoafrickým premiérem Vorsterem a následujícího dne s americkým ministrem zahraničí Henrym Kissingerem. Ten Smithovi předložil plán řešící budoucnost Rhodésie v pěti bodech: 1) do dvou let předat vládu většinovému černošskému obyvatelstvu; 2) okamžitě vytvořit přechodnou vládu z bělošských i černošských politiků; 3) utvořit ústavodárnou Státní radu tvořenou půl na půl bělošskými a černošskými členy, které budou jmenovat obě části obyvatelstva. V Radě ministrů měli mít většinu černošští představitelé a včetně předseda Rady; 4) Na plnění dohody měla dozírat britská vláda; a 5) po ustanovení přechodné vlády měly být zastaveny všechny mezinárodní sankce i všechny partyzánské akce. Smith ve stavu nouze plán přijal a souhlasil s přenesením vládních pravomocí na černošskou většinu (Hulec, Olša 2008: 277).

Ve stejném roce se do země vrátili Nkomo a Muzorewa. Ti se opět neshodli na podobě budoucí vlády, a proto Nkomo odletěl do Tanzanie vyjednávat s Mugabem. Tam společně založili Vlasteneckou frontu (Patriotic Front, PF), což byla koalice ZANU a ZAPU. PF si určila podmínky, podle kterých byli černošští představitelé ochotni jednat na ústavní konferenci, která začala 28. října 1976 v Ženevě (Southall 2013: 48). 14. prosince byla konference přerušena a odložena na 17. ledna 1977. K pokračování ale nikdy nedošlo. Partyzánské akce znovu zvyšovaly počty raněných a mrtvých. Většina mužů narukovala do armády, ve venkovských oblastech přestaly fungovat úřady, školy i nemocnice. Zhoršovala se i ekonomická situace a rostla inflace. Smith hledal východisko jednáním s Muzorewou, alternativou mu byla vyjednávání se Sitholem. Jeho snahy zmírnit rasové napětí země však narazila na rozpad RF na původní RF a na radikální Rhodéskou stranu akce (Rhodesian Action Party, RAP), jejíž vůdce Ian Sandeman žádal důsledné oddělení bělošského a černošského obyvatelstva po vzoru apartheidu v JAR (Moore 1995: 381).

Na 31. srpna 1977 byly vyhlášeny volby, které měly vyústit ve společnou vládu umírněných černošských a bělošských představitelů. Rhodéská vláda ujistovala, že další volby proběhnou dle zásady jeden člověk=jeden hlas na základě nové ústavy, jež poskytne většině obyvatel mnohem více práv než předchozí. RF

obdržela 85 %, RAP 10 % a umírněná liberální Národní sjednocující síla (National Unifying Force, NUF) 5 % hlasů. V nové přechodné multirasové vládě zasedli Sithole, Muzorewa a náčelník Jeremiah Chirau. Nkomo a Mugabe stále působili v zahraničí v Zambii a Mosambiku, novou vládu označili za „loutkovou“ a její černošské členy za zrádce (Hulec, Olša 2008: 282).

Začala také jednání o nové ústavě. Ta měla zaručovat, že ve 100členném parlamentu budou mít bělošští zástupci 28 poslanců; k ústavním změnám mohlo dojít pouze za předpokladu, že pro ně bude hlasovat alespoň šest bělošských a 72 černošských členů (Southall 2013: 66). Koncem února 1978 byla přijata nová ústava a došlo k dohodě, že na podzim budou vypsány všeobecné volby, z nichž vzejde většinová černošská vláda. Přechodná vláda ovšem nezískala ani jednu část obyvatelstva. Opět se rozhořely partyzánské boje a ZANU a ZAPU se znovu ocitly na seznamu zakázaných stran. S novou ústavou většina obyvatel nesouhlasila. Běloši tvrdili, že v zemi přejmenované na Zimbabwe-Rhodésie zanikne bělošská civilizace a kultura. Ačkoliv nová ústava rušila rasové zákony, nebyli si černí a bílí obyvatelé rovní ve školství, zdravotnictví atd. (Hulec, Olša 2008: 283-284).

Ve volbách 19. – 23. dubna 1979 Smith nekandidoval. Všech 28 bělošských křesel obsadila RF. Nově vzniklá Muzorewova Sjednocená africká národní rada (United African National Council, UANC) získala většinu černošských hlasů, 67%, čímž si vydobyla 51 ze 72 mandátů. Sitholeho ZANU obdrželo 14 %, což se rovnalo 12 křeslům. Překvapila nová Sjednocená národní federativní strana (United National Federal Party) náčelníka Kaisy Ndiwena, která s 11 % obdržela 9 poslaneckých míst. Funkci premiéra převzal 1. června 1979 Muzorewa a země získala nový název Zimbabwe-Rhodésie. Smithe Muzorewa jmenoval ministrem bez portfeje (Southall 2013: 66; Zimbabwe Government b. r.).

Británie se rozhodla neuznat Zimbabwe-Rhodesii *de jure*, aby se nedostala do konfliktu s členy Britského společenství a africkými státy, chtěla však obtížnou situaci v Rhodésii vyřešit. Proto britský ministr zahraničí lord Carrington přesvědčil Muzorewu, Nkoma i Mugabeho, aby se sešli na nové ústavní konferenci. Ta se uskutečnila v Londýně v Lancaster House 10. září 1979 a trvala déle než dva měsíce. Na ni bylo dohodnuto, že správu země převezme jmenovaný britský guvernér, budou vyhlášeny nové volby pod mezinárodním dohledem, bude zvolen prezident a poté bude následovat právní uznání nezávislosti. Po Muzorewově abdikaci se novým

britským guvernérem stal Christopher Soames (Southall 2013: 49; Stoneman, Cliffe 1989: 31-33).

Politické koalice se před volbami v březnu 1980 začaly štěpit. Mugabe nešel do voleb s Nkomem v koalici PF, nýbrž samostatně se Zimbabwským africkým národním svazem-Vlasteneckou frontou (Zimbabwe African National Union-Patriotic Front, ZANU-PF). I přes několik nedostatků byly volby oficiální volební komisí prohlášeny za platné. Za bělošské obyvatelstvo získala Smithova RF všech 20 míst na zvláštní kandidátce pouze pro bělošské voliče. ZANU-PF v čele s Mugabem obdrželo 57 poslaneckých křesel z maximálních 80, Nkomovo ZAPU získalo 20 mandátů a Muzorewowa UANC 3 křesla. Nový parlament se sešel 15. března 1980 a zvolil prvním prezidentem reverenda Canaana S. Bananu, který byl jedním ze zakládajících členů ANC a v roce 1975 přestoupil do ZANU. Nezávislost Zimbabwské republiky byla vyhlášena 18. dubna 1980 a země měla poprvé v historii většinové zastoupení černochoů s převažujícím vlivem mašonské ZANU (Klíma 2012: 382, 465; Southall 2013: 67).

2.2.2 Po získání nezávislosti (1980-2013): Republika Zimbabwe

Republika Zimbabwe byla vyhlášena 18. dubna 1980. Hlavou státu je prezident, který je volen absolutní většinou ve dvoukolovém volebním systému na funkční období 5³⁰ let. Zimbabwský parlament se po přijetí některých ústavních dodatků nyní skládá ze dvou komor. Horní komorou je Senát, který čítá 80 mandátů na pětileté funkční období. Dolní komorou je Shromáždění (House of Assembly) s 270 (z toho 60 vyhrazených pro ženy) křesly a taktéž pětiletým funkčním obdobím (ElectionGuide 2014).

Po vyhlášení nezávislosti se premiérem stal Robert Mugabe. Prohlašoval, že chce usmíření černošské většiny a bělošské menšiny, protože obě mají stejný cíl – blaho země a obyvatel. Za účelem rekonstrukce státu, integrace tří armád (původní rhodéské ozbrojené síly, ZIPRA a ZANLA), přesídlení uprchlíků atd. Mugabe sestavil šestatřicetičlenný kabinet, ve kterém působili i členové Nkomovy strany a dva bělošští ministři, jimž ponechal řízení resortů průmyslu a obchodu a zemědělství. (Southall 2013: 107-108).

³⁰ Původně bylo prezidentské funkční období šestileté, později se zkrátilo na pět let a synchronizovalo se tak s funkčním obdobím členů parlamentu, pozn. autora.

V srpnu 1980 jeden z ministrů a Mugabeho blízký pracovník Edgar Tekere obsadil se skupinou ozbrojenců farmu a zabil bělošského farmáře. I přes zatčení a probíhající soud zůstal členem vlády. Argumentoval tím, že na farmě byl plánován vojenský převrat (Klíma 2012: 465). Mugabe ho pod tlakem veřejnosti i členů strany odvolal z funkce, jeho popularita však poklesla. Další vlnu nepokojů vyvolal ministr financí Enos Nkala (ZANU-PF), který na předvolebním mítinku před komunálními volbami prohlásil, že pro Nkoma a jeho přívržence není v Zimbabwe místo, jelikož v zemi musí být jen jedna politická strana. Zároveň prohlásil, že od tohoto okamžiku se obě strany staly nesmiřitelnými nepřáteli. To rozpoutalo mezi příslušníky ZAPLA a ZIPRA otevřenou válku. Celé odpoledne a noc se válčilo na předměstí Entumbane, dokud bývalí velitelé nepřesvědčili bojující strany, aby ukončily boje a odevzdaly těžké zbraně (Hulec, Olša 2008: 411-412).

10. ledna 1981 byl Nkomo odvolán z funkce ministra vnitra a speciálně pro něj byla vytvořena nová funkce ministra bez portfeje v úřadu prezidenta. Počátkem února opět propukly potyčky mezi demobilizovanými partyzány. Vláda se rozhodla co nejdříve ukončit odzbrojování a demobilizaci. Bývalí Nkomovi bojovníci neustále dezertovali ze zimbabwské armády. V únoru 1982 Mugabe oznámil, že na Nkomově farmě jsou uloženy nelegální zbraně. To mělo za následek zkonfiskování několika nemovitostí a farem patřících ZAPU. Zároveň Mugabe zveřejnil svůj záměr spojit obě hlavní strany. Nkomo proti tomu protestoval, a tak ho Mugabe 17. února sesadil z vládní funkce spolu s dalšími třemi ministry. Politické čistky se přenesly i do ozbrojených složek. Kvůli narůstajícímu nebezpečí Nkomo v březnu 1983 v ženském převleku opustil Zimbabwe a uchýlil se do londýnského azylu (Hulec, Olša 2008: 415-416).

Nestabilita politického systému narůstala. Mugabe si zřídil speciální 5. brigádu podřízenou přímo předsedovi vlády a jeho nejbližším spolupracovníkům. V březnu 1983 5. brigáda přepadla Nkomův dům, a když ho v něm nenašla, její členové zabili řidiče a další zaměstnance. Nkomo si útekem do Londýna zachránil život. Členové brigády byli výhradně Šonové, ponejvíce bývalí bojovníci ZANLA. 5. brigáda ničila kulturní i historické povědomí Ndebelů. Operovala v Matabelsku, kde docházelo k masovému bití a zatýkání Ndebelů trvajícím několik měsíců. Čím blíže byly parlamentní volby plánované na polovinu roku 1985, tím tvrději Šonové zasahovali proti Ndebelům. Boje na území Matabelska měly katastrofální dopad na celou zemi. Počty bělošských emigrantů se rapidně zvyšovaly. Mugabe do situace

nijak nezasahoval. Světové společenství spokojené s ukončením rhodéské krize boje v Matabelsku víceméně ignorovalo a soustředilo se na odstranění apartheidu v JAR, proti němuž bojoval i Mugabe. Dalším vojenským problémem byla občanská válka ve spřáteleném Mosambiku. Mosambický prezident Machel a premiér Mugabe podepsali roku 1981 dohodu o vzájemné obraně. Důležitým impulzem pro vojenskou pomoc bylo otevření ropovodu z Mosambiku do Zimbabwe. Díky tomu se Zimbabwe mohlo zbavit závislosti na zneprátelené JAR, přes kterou dosud probíhal transport ropy. V roce 1985 se tak počet zimbabwských vojáků v Mosambiku vyšplhal na 7 000 (Hulec, Olša 2008: 419-421).

S blížícími se volbami narůstalo v zemi napětí. Vládnoucí ZANU-PF nechtěla připustit, aby jakákoliv jiná strana získala více poslaneckých míst než ve volbách minulých. Proto ZANU-PF neumožnila svým soupeřům vést standardní předvolební kampaň. Volby v červenci 1985 proběhly navzdory krátkému předvolebnímu a povolebnímu násilí v klidu. Mugabeho ZANU-PF obdrželo 77 % hlasů. Sitholeho Africký národní svaz Zimbabwe-Ndonga získal jeden mandát. ZAPU volilo 19 % voličů. Mugabe na úspěch ZAPU reagoval tím, že novým ministrem bezpečnosti jmenoval Enose Nkalu, nepřítele Joshuy Nkoma. Nkala zakázal politická shromažďování organizovaná ZAPU, uzavřel kanceláře ZAPU a nechal odvolat místní samosprávy, ve kterých mělo ZAPU většinu (Hulec, Olša 2008: 422-423).

Za účelem sjednocení dvou největších stran byla vedena tajná jednání. ZANU mělo dvě podmínky: 1) sjednocená strana ponese název ZANU-PF, 2) předsedou strany se automaticky stane Robert Mugabe. Nkomovi zástupci s těmito body nesouhlasili, po čase ale zjistili, že jiné řešení neprosadí. 22. prosince 1987 byla podepsána Dohoda o sjednocení (Unity Accord). Ačkoliv šlo oficiálně o sjednocení stran, v praxi se ZAPU rozpustila uvnitř sjednocené strany. Zároveň se Mugabeho vláda rozhodla zničit bělošskou opozici. V září 1987 byla odsouhlasena ústavní změna, která rušila 20 poslaneckých a 10 senátních mandátů zimbabwských bělochů. Další ústavní změna zrušila funkci premiéra a zavedla systém exekutivního prezidenta s dvěma viceprezidenty. Na tuto funkci dosavadní prezident Banana rezignoval a post exekutivního prezidenta převzal 31. prosince 1987 Robert Mugabe. Od tohoto okamžiku byla výkonná moc a většina pravomocí koncentrovaná v rukou prezidenta – mohl zamítnout soudní rozhodnutí, rozpustit parlament a ovládat nejvyšší funkce ve státní správě, policii i armádě (Klíma 2012: 466; Southall 2013: 146).

Proti Mugabemu se postavil jeden z jeho nejbližších spojenců Edgar Tekere. Vystupoval veřejně proti korupci i proti systému jedné politické strany. V říjnu 1988 byl vyloučen ze strany. Okamžitě se mu ale dostalo podpory vzdělaného městského obyvatelstva. Hlavním důvodem byl i fakt, že Tekere byl jedinou alternativou vůči Mugabemu. Situace vyústila v dubnu 1989 v založení nové strany Hnutí zimbabwské jednoty (Zimbabwe Unity Movement, ZUM), v jejímž čele stanul právě Tekere. V následujících parlamentních volbách se rozhodl jít do přímého boje se ZANU-PF. Když do boje s korupcí vyšli i studenti z univerzity v Harare, rozehnala policie jejich stávky a demonstrace, několik studentů bylo zatčeno a univerzita na nějaký čas uzavřena. Ke studentům se přidal Zimbabwský kongres odborových svazů (Zimbabwe Congress of Trade Unions, ZCTU), který byl do té doby ovládaný vládní stranou. Nakonec policie zatkla 11 vysokých činitelů ZUM a zesílila tlak na opozici. Před nadcházejícími volbami odhlasoval parlament plně kontrolovaný ZANU-PF změny ve volebním zákoně. Shromáždění mělo po zrušení 20 bělošských křesel pouze 80 poslanců, ale byl navýšen o 70. Z konečného počtu 150 mandátů bylo 120 volených. 30 mandátů bylo vyhrazeno pro 8 provinčních guvernérů jmenovaných prezidentem, 10 tradičních náčelníků a 12 nspecifikovaných křesel jmenoval prezident. Tímto způsobem si před volbami ZANU-PF zajistila 30 poslaneckých křesel a snížila tím šanci opozice na získání ústavní většiny. Volby 1990 byly plně pod státní kontrolou. ZANU-PF získala 87 křesel k výše zmíněným 30. ZUM získala pouze dva mandáty, Sitholeho ZANU-Ndonga vydobyla jediné křeslo. S parlamentními volbami se konaly první přímé prezidentské volby. Stávající prezident Robert Mugabe nominovaný ZANU-PF získal 78 % hlasů, Edgar Tekere za ZUM pouhých 16 % (Hulec, Olša 2008: 427-429)

Vítězná ZANU-PF reagovala na pád komunistického bloku ve světě i na otřesy levicových režimů v Africe odstraněním zmínek o marxismu a vědeckém socialismu z ústavy. Zimbabwe se stalo nestálým členem RB OSN. V říjnu 1991 na summitu Britského společenství Mugabe podepsal Hararskou deklaraci (Harare Commonwealth Declaration), kterou se Zimbabwe a další země Společenství zavázaly podstoupit řadu demokratizačních kroků. Přesto Zimbabwe zůstávalo fakticky zemí jedné vládnoucí strany, protože opozice tvořila zanedbatelnou část (Hulec, Olša 2008: 430).

V uvolněné atmosféře začátku devadesátých let vzniklo Fórum pro demokracii (Forum for Democracy), jehož vůdčími osobnostmi byli James

Chikerema, Henry Hamadziripi (bojovníci za nezávislost) a další. Za krátkou dobu se přetransformovalo na Zimbabwskou stranu Fórum (Forum Party Zimbabwe, FPZ). V červenci 1994 se FPZ rozštěpila, když její generální tajemník Themba Dlodlo vytvořil Stranu Fórum pro demokracii (Forum Party for Democracy). V polovině stejného roku vzniklo Hnutí za lidovou demokracii (Movement for Popular Democracy), v čele s Austinem Chakaodzou, zaměřené na dělníky a chudinu a propagující návrat k socialismu. Čím byla opozice roztržštěnější, tím měla menší šanci ohrozit postavení ZANU-PF. Před volbami se proto několik stran, především ZUM, rozhodlo volby bojkotovat. ZANU-PF získala 117 poslaneckých křesel, dvě křesla získala ZANU-Ndonga a poslední křeslo obsadila nezávislá kandidátka Margaret Dongová. O rok později proběhly prezidentské volby. Mugabe získal téměř 93 % hlasů. (Hulec, Olša 2008: 435-436).

Do konce devadesátých let proběhlo mnoho stávek nejen státních zaměstnanců. Aby je Mugabe utišil, přislíbil jim výrazné zvýšení platu. Tím ale velmi zatížil státní rozpočet. Také početná armáda, která se podílela na akcích v občanské válce v Mosambiku a intervenovala v Kongu, znamenala obrovskou zátěž pro státní finance. Úmrtím Joshuy Nkoma ztratili menšinoví Ndebelové svého vůdce a zástupce ve vládní straně. S příchodem nového milénia se na další volby začaly připravovat i tři původně nepolitické organizace. ZCTU vedený Morganem Tsvangiraiem sdružoval 27 profesních svazů a měl více než 400 000 členů. ZCTU ve spolupráci s Národním ústavním shromážděním (National Constitutional Assembly, NCA) založil v lednu 1998 třicet nevládních organizací s cílem prosadit na apolitické bázi nezbytné reformy politického systému. Vůdce válečných veteránů Chenjerai „Hitler“ Hunzvi se rozhodl vyniknout jako předseda dosud formálně působícího Sdružení válečných veteránů (War Veterans Association). Tsvangirai si uvědomoval svůj úspěch, a proto v březnu 1999 v zájmu pracujících založil Hnutí za demokratickou změnu (Movement for Democratic Change, MDC), jemuž se postavil do čela. (Hulec, Olša 2008: 449-450).

Rok před volbami probíhaly práce na nové ústavě, na kterých se podílel NCA i vládní komise. Vláda měla dostat pravomoc znárodnit jakoukoliv půdu pro potřeby přesídlení a bývalá koloniální mocnost jakožto viník stávající nerovnosti měla vyplatit původním majitelům kompenzace; pokud by tak neučinila, neměla mít zimbabwská vláda vůči majitelům znárodněných pozemků žádné závazky. Nová ústava měla být přijata referendem. Proti vládnímu návrhu se však vyslovily NCA a

MDC a v referendu roku 2000 jej odmítlo 55 % obyvatel. Vládní strana utrpěla šok a porážku, kdežto opoziční seskupení slavila první úspěchy a nabývala dojmu, že jsou vítězi blížících se voleb (Klíma 2012: 546; Southall 2013: 112-113).

Předvolební boj vládnoucí strany a opozice patřil mezi nejdramatičtější a nejtvrdší od získání nezávislosti. ZANU-PF využívala zaběhnuté struktury, policie a váleční veteráni napadali ve městech učitele a lékaře, kteří byli hlavní oporou opoziční MDC. Násilí spojené s mnoha úmrtími však ustalo během parlamentních voleb 2000. ZANU-PF opět zvítězila se ziskem 48,6 % hlasů, MDC získala 47 % hlasů. Poslední mandát získala jako obvykle Sitholeho ZANU-Ndonga. Úspěch opozice přiměl pozorovatele, aby navzdory řadě nesrovnalostí konečné výsledky akceptovali (Hulec, Olša 2008: 456-457).

Ve vládě se sice objevilo mnoho nových tváří, dokonce i bývalí Mugabeho odpůrci, ale dosavadní politika pokračovala. Opoziční vůdce Tsvangirai prohlásil, že prezident Mugabe by měl být svržen, jinak se země nemůže vrátit na normální cestu. Po svém výroku byl Tsvangirai obviněn z navádění k násilnostem a sekretariát jeho strany byl několikrát obsazen policií. Opozice, především MDC, se ocitla pod drtivým tlakem státní mašinérie. (Hulec, Olša 2008: 459).

V listopadu 2001 označila vláda MDC za teroristickou organizaci. Předvolební kampaně provázely násilnosti, opoziční poslanci byli napadáni a zatýkáni. Vláda se pokoušela zabránit vzdělanému městskému obyvatelstvu, které většinou volilo opozici, v přístupu k volbám. Volební seznamy byly neúplné a bez zapsání v nich nebylo možno volit. Ve volbách 2002 vyhrál stávající prezident Mugabe ziskem 56 % hlasů, Tsvangirai obdržel 42 % hlasů (Klíma 2012: 547).

Zimbabwe se dostávalo do zahraničně-politické izolace, kterou prezident ještě prohloubil v prosinci 2003 oznámením, že země vystupuje z Britského společenství. K volbám 2005 nebyli pozváni téměř žádní pozorovatelé. ZANU-PF získala skoro 60 % hlasů, MDC obdržela 40 % hlasů. Staronová vláda ZANU-PF se rozhodla převzít moc plně do svých rukou. Při operaci „Murambatsvina“ („Vymetení smetí“, vládou používaný jemnější překlad „Návrat pořádku“) bořily armádní a policejní jednotky ve venkovských oblastech nelegální stavby. O domov přišlo odhadem 400 – 700 tisíc obyvatel. Díky ústavní většině ZANU-PF opětovně ustavila Senát zrušený v roce 1990; všechna půda v Zimbabwe byla prohlášena za majetek státu (IRIN 2014).

Vládní tlak rozdělil MDC na dvě strany. Šonská část podporovaná Tsvangiraim se odmítla účastníčích senátních voleb. Ndebelská část MDC v čele

s generálním sekretářem strany Welshmanem Ncubeem účast v senátních volbách podporovala. Tato frakce čelila podezření z inklinace k ZANU-PF a narušování jednoty a integrity MDC (Kagwanja 2005: 17). Napjatou situaci v Zimbabwe se snažil uklidnit i jihoafrický prezident Thabo Mbeki, který zaštiťoval složitá jednání mezi vládou a opozicí. Ta dospěla ke kompromisu, který vyústil ve změnu ústavy a přijetí nového volebního zákona. Počet volených poslanců byl rozšířen na 210 a bylo zrušeno 30 mandátů, které nominoval prezident. Funkční období prezidenta se zkrátilo ze šesti na pět let, a proto se mohly prezidentské volby konat současně s parlamentními. Termín „harmonizovaných“ voleb se začal používat pro čtyřnásobné volby – dolní komory parlamentu, senátu, komunálních orgánů a prezidenta. Harmonizované volby byly vyhlášeny na březen 2008. Před těmito volbami se objevilo i několik nových politických stran stojících proti Mugabemu a vládnoucí straně. Mezi ně patřila např. Sjednocená lidová strana (United People's Party), Vlastenecký svaz Matabelska (Patriotic Union of Matabeleland, PUMA), který založil bývalý člen ZANU-PF Enos Nkala, a Federální demokratický svaz (Federal Democratic Union, FDU) Paula Siwely. PUMA a FDU zaměřovaly svou pozornost na ndebelské voliče (Hulec, Olša 2008: 480).

Harmonizovaných voleb se neúčastnili pozorovatelé z EU, OSN a Britského společenství. Jihoafričtí pozorovatelé volby ohodnotili jako klidné a spořádané. ZANU-PF získala jen 97 poslaneckých křesel, zatímco opozice MDC (obě frakce) si vydobyla 109 mandátů. V senátních volbách získala opozice i dosavadní vládnoucí strana po 30 křeslech. Na to Mugabe a jeho nejbližší reagovali tím, že Zimbabwské volební komisi zakázali vyhlášení nejdůležitějších, prezidentských voleb. Výsledky prvního kola prezidentských voleb byly vyhlášeny až po 34 dnech od jeho konání. Vítězem se stal kandidát MDC Morgan Tsvangirai se ziskem 47,9 % hlasů, Mugabe skončil druhý se ziskem 43,2 %. Mugabe prohru přijal a chtěl se účastnit druhého kola voleb, ale Tsvangirai druhé kolo odmítl a označil se za vítěze voleb. Jednal tak na základě shromážděných výsledků jednotlivých volebních obvodů, podle kterých měl získat přibližně 51 % hlasů. Za tíživé společenské situace se 27. června 2008 konalo druhé kolo prezidentských voleb, ve kterém Mugabe získal 85,5 % hlasů, zatímco Tsvangirai pouhých 9,3 %. (Klíma 2012: 548).

Vzápětí vypuklo povolební násilí. Na nátlak mezinárodního společenství a kvůli ekonomickému kolapsu podepsal v září 2008 prezident Mugabe a oba vůdci frakcí MDC, M. Tsvangirai a A. Mutambara, Globální politickou dohodu (Global

Political Agreement, GPA). Nejdůležitějšími body dohody byly: 1) post prezidenta bude i nadále zastupovat Robert Mugabe; 2) předsedou vlády se stane Morgan Tsvangirai; 3) Artur Mutambara bude místopředsedou vlády; 4) řešení problému potravinové produkce; 5) ukončení dramatických zvrátů v rámci přerozdělování půdy a bělošských farem; 6) vypracování nové ústavy, jejíž ne/schválení proběhne v referendu; 7) svoboda projevu a politických aktivit. I přes podpis GPA se situace neuklidnila. Byla porušována občanská práva i svoboda tisku (ICRtoP 2010).

Volby v roce 2013 měly ukončit sdílenou vládu. Dohlížet na ně měly Africká unie a Jihoafrické rozvojové společenství (Southern African Development Community, SADC). Mugabe byl znovu zvolen s údajným ziskem 61,9 % hlasů, Morgan Tsvangirai získal 34,4 % (Election Guide 2014). Ve Shromáždění zvítězila ZANU-PF ziskem dvoutřetinové většiny a obsazením 160 křesel. MDC vydobyla 49 křesel a poslední mandát získal nezávislý kandidát (The Guardian 2014).

ZANU-PF zůstává od získání nezávislosti v roce 1980 vládnoucí stranou a role MDC coby opozice je spekulativní za situace, kdy veškerou moc drží jedna strana, resp. jedna osoba.

3 Hlavní politické strany – SWAPO, ZANU-PF

3.1 SWAPO

3.1.1 Volby 1898 – 2009

Volby 1989

Volby do Ústavodárného shromáždění se konaly 7. – 11. listopadu 1989 pod dohledem OSN. O hlasy voličů se ucházelo deset politických stran a aliancí, z nichž nejdůležitější byly SWAPO a DTA. Civilní administrátoři UNTAG, policejní dohled a vojenský personál úzce spolupracovali s generálním správcem (*Administrator General*) jihoafrické vlády v Namibii L. Pienaar, který zajistil vše potřebné pro registraci voličů a volby samotné (EISA 2002a).

Intenzivní předvolební kampaň umožnily oběma hlavním politickým stranám bohaté finanční a materiální zdroje; SWAPO je získalo od zahraničních donátorů, DTA od Jihoafrické republiky. Vysílací společnost SWA byla stále pod vlivem a kontrolou Jihoafrické republiky, proto volební vysílání upřednostňovalo strany, které byly v opozici vůči SWAPO. Tištěná média deklarovala nestrannost, ale *The Afrikaans Daily* a *Republikein* favorizovaly DTA, zatímco *English Daily* a *Namibian* podporovaly SWAPO (EISA 2002a).

Voleb se mohli účastnit všichni nejméně 18letí obyvatelé Namibie nepřetržitě zde žijící alespoň čtyři roky před podáním žádosti k registraci, anebo potomci osob narozených na území Namibie. Aktivní volební právo tak bylo umožněno mnoha Namibijcům, kteří žili mimo území rodné země. Konečné číslo registrovaných voličů, 701 483, tak představovalo nepoměrně velký počet voličů (EISA 2002a).

Ve volbách svůj hlas odevzdalo 95,55 % registrovaných voličů a výsledky byly oznámeny 14. listopadu, tedy tři dny po ukončení voleb. Zástupce OSN v Namibii Martti Ahtisaari prohlásil, že volební proces byl v každé jeho fázi „free and fair“ a proběhl k jeho plné spokojenosti. Ne všechny politické strany, které se volební soutěže zúčastnily, souhlasily s tímto tvrzením, ale konečné výsledky akceptovaly. Udělaly tak především proto, aby první volby do Ústavodárného shromáždění neoddlaly vyhlášení nezávislosti (Lindeke 1995: 10-11).

Tabulka 1: Volby do Ústavodárného shromáždění 1989

Strana	% hlasů	Počet mandátů
SWAPO	57,33	41
DTA	28,55	21
UDF	5,65	4
ACN	3,53	3
NPF	1,59	1
FCN	1,56	1
NNF	0,8	1
Celkem	-	72

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

Z celkového počtu odevzdaných hlasů bylo 670 830 uznáno jako platné a pouze 9 858 (1,45 %) jako neplatné. Vyhrálo SWAPO se ziskem 57,33 % (384 874) hlasů. Na druhém místě skončila hlavní opoziční strana DTA, která však nezískala ani polovinu hlasů vítězné strany. DTA obdržela 28,55 % (191 532) hlasů. Třetím nejsilnějším hnutím se stala UDF se ziskem 5,65 % hlasů. Následovaly ACN s 3,53 %, NPF s 1,59 %, Federální shromáždění Namibie (Federal Convention of Namibia, FCN) s 1,56 % a Namibijská národní fronta (Namibia National Front, NNF) se ziskem 0,8 % hlasů (Melber 2003: 270, 272).

Za použití proporcí volební metody se všechny uvedené strany dostaly do Ústavodárného shromáždění. To se skládalo celkem ze 72 mandátů, které byly rozděleny takto: SWAPO 41; DTA 21; UDF 4; ACN 3; NPF, FCN a NNF po jednom křesle. Strany, které se účastnily voleb, ale nezískaly žádný mandát v Ústavodárném shromáždění, byly: SWAPO-Demokraté, Křesťanská demokratická akce pro sociální spravedlnost a Namibijská národní demokratická strana (EISA 2002a).

V únoru 1990 přijalo Ústavodárné shromáždění novou ústavu a Národní shromáždění zvolilo předsedu SWAPO Sama Nujomu prvním prezidentem nezávislé Republiky Namibie vyhlášené 21. března 1990.

Volby 1994

V roce 1994 se konaly volby jak do Národního shromáždění, tak prezidentské volby. Prvního prezidenta zvolilo Ústavodárné shromáždění také na funkční období pěti let, takže došlo k synchronizaci volby prezidenta a členů Shromáždění. Pro tyto volby proběhla dodatečná registrace voličů v období od 29. srpna – 7. října 1994. Na jejím základě bylo do registru voličů přidáno dalších 119 752 voličů, zatímco

původní registr byl přezkoumáván. Konečné počet registrovaných voličů byl 654 189 (téměř o padesát tisíc registrovaných voličů méně oproti předešlým volbám). V souvislosti s dodatečným registrem se objevilo neobvykle vysoké číslo občanů (62,8 %), kteří byli do registru přidáni na základě čestného prohlášení, protože neměli doklady totožnosti. Tisíce voličů ztratily své registrační karty (volební průkazy), ale mohly požádat o vydání duplikátů. V celkovém počtu bylo vydáno 36 777 duplikátních karet, ačkoliv v samotném průběhu voleb se zjistilo, že mnohem více voličů ztratilo volební průkazy; těm nebylo umožněno volit, ačkoliv jejich jména byla na volebních seznamech (EISA 2002b; Southall 2013: 100-101).

Uzávěrka pro registraci politických stran byla stanovena na 24. října 1994. Ty strany, které se registrovaly dříve, se už nemusely přeregistrovat. Na tomto základě byly přidány, oproti předchozím volbám, dvě nové volební strany – Demokratická koalice Namibie (Democratic Coalition of Namibia) a MAG (Monitor Aktiegroep, přejmenovaná ACN). Pouze SWAPO a DTA nominovaly kandidáty do prezidentských voleb. SWAPO jako svého prezidentského kandidáta navrhlo S. Nujomu, DTA M. Muyonga (EISA 2002b).

Při těchto volbách byly politické strany závislé na vlastním financování a dle zákona musely veřejně přiznat jakékoliv financování od externích donorů – takové finance neobdržela žádná ze stran účastníci se voleb. Nedostatek finančních zdrojů omezoval politické strany v jejich propagaci v širším měřítku. Svou volební kampaň však každá strana mohla vést v rozhlase a televizi v čase, který jim byl vymezen. Pouze SWAPO a DTA měly přímou podporu dvou deníků. Zbytek tištěných médií setrval v neutralitě v reportážích o stranických mítincích a komentování stranických prohlášení (IPU 2010).

Vzdělávání a informování voličů ohledně volebního procesu bylo plně v rukou Ředitelství voleb (Directorate of Elections), které bylo podporováno Namibijským institutem pro demokracii (Namibia Institute for Democracy), místní nevládní organizací. Novým přístupem v tomto směru byla divadelní hra na volební téma, která se hrála v divadlech. Tento nápad byl všeobecně velmi pozitivně přijat. Další způsob, jak informovat voliče o volebním procesu, byla 20stránková příloha v místním tisku. Ředitelství také publikovalo slovník volebních termínů a manuál pro vzdělávání voličů. Nově volební systém umožňoval voličům, kteří nebyli přítomni ve svém volebním obvodu, odvolit jinde. Systém byl také rozšířen na voliče žijící v zahraničí. Ti mohli odvolit v úřadech Namibijské zahraniční mise (Namibia's

Foreign Missions) první den voleb. Další změna vyžadovala fotografie navrženého kandidáta na všech volebních lístcích, a pokud bylo užito seznamů, tak fotografie předsedy příslušné volební strany (EISA 2002b).

Zvláštní pozornost byla věnována školení volebních komisařů. Hlavním cílem bylo, aby nedošlo k opakování chyb z minulosti. Dočasně bylo jmenováno pět tisíc nových a něco málo přes sto původních komisařů. V každém ze třinácti regionů byl dosazen jeden koordinátor. Koordinátoři plnili své úkoly jako decentralizované, ale přímé propojení na Ředitelství. Také byli často vyzváni, aby zprostředkovali informace na regionální a lokální úrovni (EISA 2002b).

Předvolební kampaně probíhaly bez větších problémů. Samotné volby se konaly 7. – 8. prosince 1994. Vyhlášení výsledků voleb bylo opožděno o několik dní ze dvou důvodů. Jedním z nich byly přepravní potíže při převozu hlasovacích urn do Windhoeku, kde měly být hlasy sečteny. Druhým byl vážný problém, na který se narazilo ve čtyřech severních volebních obvodech, kde počet odevzdaných hlasů převyšoval počet registrovaných voličů. K vyhlášení výsledků došlo 13. prosince. Výsledky do Národního shromáždění vyhlášovalo Ředitelství voleb, prezidentské předseda Volební komise (Electoral Commission) (Southall 2013: 100-101).

Jak již bylo řečeno výše, prezidentských voleb se účastnili pouze dva kandidáti – Sam Nujoma za SWAPO a Mishake Muyongo za DTA. Nujoma vyhrál ziskem drtivé většiny hlasů, získal 74,46 % (370 452), zatímco Muyongo pouhých 23,08 % hlasů. V prezidentských volbách bylo 2,45 % hlasů uznáno za neplatné. Volební účast v prezidentských volbách dosáhla 76,05 % registrovaných voličů (Melber 2003: 272; Lodge 2002: 193).

Tabulka 2: Volby do Národního shromáždění 1994

Strana	% hlasů	Počet mandátů
SWAPO	72,72	53
DTA	20,45	15
UDF	2,68	2
DCN	0,82	1
MAG	0,81	1
Celkem	-	72

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

Do Národního shromáždění volil stejný počet voličů jako v prezidentských volbách, tedy 76,05 % registrovaných voličů. Vítězem se opět stalo SWAPO ziskem

72,72 % (361 800) hlasů, čímž si vydobylo 53 mandátů a poprvé získalo dvoutřetinovou ústavní většinu. Druhá znovu byla DTA se ziskem 20,45 % hlasů a 15 křesel. UDF obdržela 2,68 % a 2 mandáty; DCN 0,82 % a 1 mandát; a MAG 0,81 % a také jeden mandát. Ve volbách neuspěly SWANU, FCN, WRP. Celkový počet neuznaných hlasů byl 1,58 % (Lodge 2002: 193).

Oficiální opoziční strana DTA vznesla stížnost k Vrchnímu soudu (High Court of Namibia) brzy po vyhlášení volebních výsledků. Stížnost byla podána na neplatnost výsledků a neplatnost voleb. Případ obhajoval úřad předsedy vlády a Ředitelství voleb. Stížnost byla zamítnuta soudním rozsudkem ze dne 10. března 1995. DTA se odvolala k Nejvyššímu soudu, ale ani zde neuspěla (EISA 2002b).

Na volby dohlíželi mezinárodní i domácí pozorovatelé. Celkový počet na 140 mezinárodních a 50 domácích pozorovatelů schválilo Ředitelství pro volby v prosinci 1994 (EISA 2002b). Mezinárodní pozorovatelé hodnotili volby jako politicky vyspělé, tolerantní a demokratické (Lodge 2002: 193).

Volby 1999

Volbám konaným 30. listopadu – 1. prosince 1999 opět předcházela dodatečná registrace voličů, která zvýšila celkový počet elektorátu na 878 000. Toto číslo se zdálo být nepoměrně vysoké vzhledem k odhadům celkové namibijské populace. Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme) odhadl, že v Namibii je 883 000 obyvatel, kteří jsou oprávněni volit³¹. Pokud by tento odhad platil, představoval by počet registrovaných voličů nepravděpodobných 99 %. Seznam zřejmě zahrnoval i jména mrtvých, emigrantů a lidí, jejichž jména se chybně zapsala dvakrát. Opoziční strany navíc vyjádřily obavy ohledně vysokého čísla nových voličů (30 %), kteří se registrovali bez dokladů na základě čestného prohlášení (EISA 2002c; Lodge 2002: 196).

Registraci voličů podpořila volební komise prostřednictvím plakátů, letáků a přílohami v novinách v období od srpna do listopadu. Komise se zasadila o vzdělávání voličů ve volebním procesu, také Namibijský spolek lidských práv (Namibian Society of Human Rights) vydal bezplatnou příručku o volebním procesu „You and your representatives“ (EISA 2002c).

³¹ V Namibii není povinná registrace k volbám, a proto může být počet populace, která může volit, vyšší, než je počet registrovaných voličů, pozn. autora.

Opoziční strany vyjádřily nespokojenost s rozhodnutím komise, že hlasovací lístky bude tisknout společnost vlastněná SWAPO. Nově vzniklá strana CoD si stěžovala na principy přidělování vysílacího času jednotlivým stranám, protože přednost dostaly politické strany zastoupené v parlamentu, CoD získala jen velmi omezený vysílací čas. Zároveň CoD tvrdila, že distribuce veřejných finančních prostředků mezi jednotlivé strany byla nespravedlivá a že peníze byly dostupné opět pouze parlamentním stranám: SWAPO obdrželo 5,8 milionů N\$, DTA 1,8 milionů N\$, UDF 225 000 N\$, MAG 75 000 N\$ a DCN 69 335 N\$. Pro většinu stran bylo toto financování nejdůležitějším zdrojem prostředků (Lodge 2002: 199).

Do prezidentských voleb navrhly kandidáta čtyři strany: SWAPO (Sam Nujoma), CoD (Benjamin Ulenga), DTA (Katuutire Kaura) a UDF (Justus Garoeb). Nováčkem v těchto volbách byl Kongres demokratů (CoD), který se zformoval v březnu 1999, šest měsíců poté, co zakladatel Ben Ulenga rezignoval na pozici Namibijského vysokého komisaře (Namibian High Commissioner) v Londýně. Ulenga byl dřívější představitel SWAPO a jeho důležité postavení společně s fámami o dalších hrozících zběhnutí ze SWAPO nasvědčovaly tomu, že formace CoD by mohla získat podporu Ovambů žijících na severu Namibie, kteří byli dosud oddanými voliči SWAPO (EISA 2002c).

V souladu s namibijskou ústavou neměl Sam Nujoma v těchto volbách kandidovat. Poslanci SWAPO však podali návrh na ústavní změnu, která prošla parlamentem (což nebylo obtížné, protože v předchozích volbách SWAPO získalo dvoutřetinovou ústavní většinu). Ústavní změna umožnila Nujomovu kandidaturu na třetí funkční prezidentské období. Hlavní argument zněl, že pro první prezidentské období nebyl Nujoma zvolen v řádných volbách.

Oproti předchozím volbám byl předvolební průběh charakterizován poměrně četnými stížnostmi na chování aktivistů. Jednalo se především o narušování mítinků přívrženci soupeřících stran, stejně jako zastrašování přívrženců CoD v regionech Ovambů. To vše pozorovatelé EU ostře kritizovali. Zprávy o zastrašování se geograficky koncentrovaly na ta území, v nichž se CoD pokoušela získat přívržence a která byla historickými „základnami“ SWAPO (Lodge 2002: 202-203).

Po volbách svolala CoD tiskovou konferenci, na které si stěžovala na politicky zaujaté chování úředníků sčítacích komisí, na přítomnost neoprávněných osob při sčítání atd. Následně CoD vydala detailní seznam týkající se jejích stížností ohledně sčítání v osmi stanicích, především na chování úředníků SWAPO, kteří se

dle CoD podíleli na sčítání. Přes všechny tyto stížnosti nepodal lídr CoD stížnost k soudu (EISA 2002c).

Konečné výsledky byly vyhlášeny 6. prosince. Ve volbách volilo 536 036 Namibijců, což byl sice vyšší počet než v předchozích volbách, procentuálně však účast poklesla na 62 %. V prezidentských volbách opět vyhrál kandidát SWAPO Sam Nujoma ziskem drtivé většiny 77 % hlasů. Kaura (DTA) a Ulenga (CoD) získali po 10 %, Garoeb z UDF pouhá 3 % hlasů (EISA 2002c).

Tabulka 3: Volby do Národního shromáždění 1999

Strana	% hlasů	Počet mandátů
SWAPO	76,15	55
CoD	9,94	7
DTA	9,48	7
UDF	2,93	2
MAG	0,67	1
Celkem	-	72

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

Výsledky voleb do Národního shromáždění byly velmi podobné těm prezidentským. SWAPO získalo přibližně 76 %, CoD 10 %, DTA 9 %, UDF 3 % a MAG 1 %. Pouze méně než jedno procento odevzdaných hlasů bylo uznáno za neplatné díky asistenci proškoleného volebního personálu ve volebních místnostech (Melber 2003: 272; Lodge 2002: 223).

Volby 2004

Prezidentské volby a volby do Národního shromáždění se konaly 15. – 16. listopadu 2004. Namibijská volební komise uskutečnila registraci voličů v období 20. září – 3. října 2004. Celková populace Namibie byla v tomto období odhadována na 1,8 milionu obyvatel, z toho bylo registrováno 977 742 voličů (EISA – Regional Observer Mission 2005: 11-12). V této souvislosti se objevily stížnosti, protože počet registrovaných voličů představoval více než 50 % populace. Při sčítání lidu v roce 2001 byly uvedeny předpoklady, že v roce 2004 bude v Namibii 1,8 milionů obyvatel, z čehož bude 51 % mladších 17 let. Konečný počet registrovaných voličů tedy mohlo představovat nereálně vysoké číslo, jak tomu už bylo v předchozích volbách (EISA – Regional Observer Mission 2005: 25).

Pro prezidentské volby navrhlo sedm politických stran prezidentské kandidáty, seznam stran soutěžících o křesla v Národním shromáždění čítal 19 politických stran. Prezidentskými kandidáty byli: J. Garoeb (UDF), K. Kaura (DTA), H. F. Mudge (RP), H. Pohamba (SWAPO), J. Pretorius (MAG), K. Riruako (NUDO) a B. Ulenga (CoD). V těchto volbách už za SWAPO nekandidoval Nujoma, ačkoliv kolovaly zvěsti o jeho čtvrté kandidatuře. Ty sám Nujoma vyvrátil a oznámil, že s vypršením mandátu v roce 2004 končí ve funkci namibijského prezidenta (EISA – Regional Observer Mission 2005: 14).

Veřejné financování, které má podporovat a udržet vícestranickou demokracii (multi-party democracy), je co do spravedlnosti značně sporné. Pouze strany, které v předchozích volbách uspěly (získaly alespoň jeden mandát v Národním shromáždění), jsou veřejně financovány, avšak proporčním systémem na základě obdržení hlasů, resp. poměrně k zastoupení v parlamentu (Southall 2013: 126). Z toho vyplývá, že nejvíce prostředků opět obdrželo SWAPO, které získalo přes 76 % z daného rozpočtu (EISA – Regional Observer Mission 2005: 15).

EISA shledala předvolební kampaň jako pokojnou. Všechny politické strany měly možnost oslovit elektorát. Namibijské politické strany jsou schopny spolu koexistovat v rámci politické tolerance, takže nedocházelo k žádným zásadním nepokojům během předvolebních kampaní (EISA – Regional Observer Mission 2005: 18). Nechyběla ani přítomnost zahraničních a domácích pozorovatelů. Nejpočetnějšími zahraničními pozorovateli byly SADC, EISA a Organizace zambijské obnovy (Zambia Reconstruction Organisation), méně početné skupiny vyslala Africká unie a okolní státy. Mezi domácí pozorovatele patřili členové NANGOF (Namibia Non-Governmental Organisation Forum) a Národního sdružení pro lidská práva (EISA – Regional Observer Mission 2005: 27).

Nově byly v těchto volbách, především ve Windhoeku, zavedeny elektronické seznamy (v komisích, kde byly nově zavedeny počítače, byly také přítomny seznamy papírové pro případ výpadku proudu a různé problémy s technikou). Obavy ohledně výpadků či jiných problémů s počítači se nevyplnily a volby proběhly bez komplikací. Zvláštností namibijských voleb je sčítání. To se neprovádí v jednotlivých volebních místnostech. Manipulacím s odevzdanými hlasy má zabránit pečeť s unikátním kódem, kterou na urnu nalepí každý zástupce politické strany přítomný opět při otevírání urn před sčítáním (EISA – Regional Observer Mission 2005: 24).

Tabulka 4: Volby do Národního shromáždění 2004

Strana	% hlasů	Počet mandátů
SWAPO	75,1	55
CoD	7,2	5
DTA	5,1	4
NUDO	4,2	3
UDF	3,6	3
RP	1,96	1
MAG	0,85	1
Celkem	-	72

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

Voleb se účastnilo mimořádně velké množství voličů – 825 376 (84,4 %). Konečné výsledky byly vyhlášeny 21. listopadu. Opožděné vyhlášení vedlo k politickému napětí v zemi. Prezidentské volby opět vyhrál kandidát SWAPO H. Pohamba ziskem 76,4 % hlasů. Druhý skončil kandidát CoD Ulenga (7,3 %) a třetí Kaura z DTA (5,1 %). SWAPO obhájilo prvenství i ve volbách do Národního shromáždění, kde získalo 75,1 % (55 mandátů) a opět dvoutřetinovou ústavní většinu. Druhou nejsilnější stranou byla CoD se ziskem 7,2 % (5 mandátů) následovaná DTA s 5 % (4 mandáty). Poslanecké posty obhájily ještě NUDO a UDF se 3 mandáty a MAG a RP po jednom mandátu (EISA – Regional Observer Mission 2005: 29-31).

Volby 2009

Prezidentské a parlamentní volby se konaly 27. – 28. listopadu 2009. V listopadu 2007 opustil H. Hamutenya, dřívější ministr zahraničí, SWAPO a vytvořil Sdružení pro demokracii a pokrok (RDP). Ještě když byl členem SWAPO, neúspěšně usiloval o nominaci na prezidentského kandidáta pro volby v roce 2004. RDP byla považována za jednoho z největších konkurentů SWAPO ve volbách. Těchto voleb se účastnilo celkem čtrnáct politických stran (Melber 2010: 204; IPU 2010).

V souvislosti s předchozími volbami a korupčními skandály (zastařování přívrženců CoD, štěpení strany a vytváření nových politických stran bývalými členy) se zdálo, že SWAPO ztrácí půdu pod nohama. Přesto se očekávalo jeho vítězství. Prezident Pohamba v předvolební kampani zdůrazňoval, že SWAPO byla jediná strana, která naplnila svůj politický program. Zároveň údajně vyzýval voliče

k podpoře SWAPO, aby strana byla schopna získat všech 72 mandátů v Národním shromáždění a „vládnout Namibii do druhého příchodu Ježíše Krista“. Stejně tak se zachoval velmi neeticky, když prohlásil, že kandidát RDP Hamutenya má vážné zdravotní potíže a není schopen vymanit Namibii z ekonomických potíží vzniklých globální ekonomickou krizí, která se v Namibii projevila značným snížením poptávky po namibijských exportních produktech, i když ekonomika Namibie zůstala poměrně silná (IPU 2010).

RDP vedla svou předvolební kampaň s hlavním heslem boje proti korupci. Snažila se oslovit především mladé lidi, kteří nebyli natolik staří, aby si pamatovali (či zažili) boj SWAPO za nezávislost, a tudíž byli méně „oddaní“ SWAPO jakožto historickému osvobozeneckému hnutí. RDP si stěžovala na seznamy voličů, které podle ní obsahovaly nesrovnalosti – duplikované voličské průkazy, mrtvé lidi a občany mladší 18 let. Volební komise odmítla tyto stížnosti s tvrzením, že dokonalý registr voličů nikde na světě neexistuje. RDP také prohlašovala, že volby z roku 2004 byly zmanipulované. SWAPO podalo stížnost na lídra RDP Hamutenyu za jeho komentáře během předvolební kampaně (IPU 2010).

Na nesrovnalosti během procesu registrace voličů upozorňovaly i další opoziční strany. Ty tvrdily, že v severních okresech bylo registrováno mnoho angolských státních příslušníků bez dokladů o občanství. Toto nařčení Volební komise odmítla (IPU 2010).

Samotných voleb se zúčastnilo přes 70 % registrovaných voličů (těch bylo celkem 1,2 milionů). Během volebního procesu nedošlo k žádným větším incidentům. Pozorovatelé z AU chválili mírumilovný volební proces, který popsaly jako jeden z nejlepších v Africe. Stejně zprávy o namibijských volbách přišly i ze SADC, která volby ohodnotila jako transparentní, věrohodné, pokojné, svobodné a férové. Za zmínku také stojí, že Namibie patří mezi jednu z mála afrických zemí, která umožnila volit vězňům (IPU 2010).

Tabulka 5: Volby do Národního shromáždění 2009

Strana	% hlasů	Počet mandátů
SWAPO	75,27	54
RDP	11,31	8
DTA	3,17	2
NUDO	3,05	2
UDF	2,43	2
APP	1,35	1
RP	0,82	1
CoD	0,67	1
SWANU	0,62	1
Celkem	-	72

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

Výsledky voleb nebyly opět nijak překvapivé. SWAPO získalo 75 %, což znamenalo obsazení 54 mandátů, o jeden méně než v předchozích volbách. Ústavní většinu ale obhájilo. RDP skončila druhá se ziskem 11 % a obsazením 8 mandátů. Po dvou mandátech získaly DTA, NUDO a UDF; po jednom APP, RP, CoD a SWANU (Africa Elections 2014a; Melber 2010: 207).

Co se týká prezidentských voleb, 12 politických stran nominovalo kandidáta na funkci prezidenta. Kandidátem RDP byl její lídr H. L. Hamutenya, SWAPO a DTA měly stejné kandidáty jako v předchozích volbách. I v těchto volbách dominovalo SWAPO se svým kandidátem H. Pohambou, který byl znovu zvolen do úřadu prezidenta ziskem 76,4 % hlasů. Druhý se umístil kandidát RDP s počtem 11,1 % hlasů. Kandidát DTA Kaura skončil třetí s 3 % hlasů (Melber 2010: 209).

Po vyhlášení výsledků devět politických stran zpochybnilo výsledky voleb a žádaly Vrchní soud o přístup k volebním materiálům. Soudce Vrchního soudu C. Parker nařídil Volební komisi Namibie, aby všem stranám tyto materiály zpřístupnila. Komise zároveň musela uspořádat mítink s těmito stranami a prodiskutovat jejich připomínky a námitky ohledně volebního procesu. Toto rozhodnutí byla výhra pro opoziční strany (Africa Elections 2014b; Melber 2010: 201).

Namibijský prezident je volen na základě většinového volebního systému. Aby se kandidát stal prezidentem, stačí mu získat prostou většinu hlasů (Lodge 2002: 192). Prezidentem se vždy stal kandidát nominovaný SWAPO se ziskem více než 70 % (i kdyby byl zaveden dvoukolový volbení systém s absolutní většinou,

druhé kolo by nikdy nebylo vyhlášeno s ohledem na výsledky, v západních demokraciích je toto takřka nemožné). Procentuální zisky prezidentských kandidátů SWAPO jsou téměř totožné se zisky SWAPO do Národního shromáždění. Je zřejmé, že voličská podpora SWAPO je v Namibii obrovská, což může být důsledkem faktu, na který upozornila RDP. Mnoho voličů zažilo osvobozenecský boj, který SWAPO vedlo, a lidé mohou cítit pocit zavázanosti této politické straně. Na druhé straně stojí fakt, že SWAPO je především ovambskou politickou stranu a Ovambové tvoří v zemi více než 50 % populace.

Ačkoliv došlo v průběhu let k několika stížnostem k registraci voličů, na konání voleb či samotným volebním výsledkům, většinou nebyly uznány jako oprávněné. Výjimkou byl případ v posledních uvedených volbách, kdy soud uznal nárok opozičních politických stran na nahlédnutí do volebních materiálů. To je pozitivní ukazatel, neboť je to známka toho, že i opoziční strany mají zastání. Navíc hodnocení nezávislých pozorovatelů včetně zahraničních jsou především kladná a podle jejich zpráv je Namibie ukázkovým příkladem demokracie na africkém kontinentu.

Co se samotných stran týká, je vidět, že nejednotnost panuje i uvnitř SWAPO, o čemž svědčí jeho štěpení a vytváření nových stran jeho bývalými čelními představiteli – CoD, RDP. Tyto strany se rovněž střídají na pozici nejsilnější opoziční strany, které však v Národním shromáždění nemají vzhledem k počtu mandátů silné postavení.

Jasně vítězství SWAPO ve všech volbách je nediskutabilní. V posledních volbách sice ztratila jeden mandát oproti předchozím, stále však získává více než 70 % všech platných odevzdaných hlasů a hraje prim na politické scéně. Systém přerozdělování veřejné finance a čas ve státních médiích také posiluje dominantní pozici SWAPO, protože je přepočítáván poměrně na základě zastoupení v Národním shromáždění. SWAPO tak získává nejen většinu zdrojů určených k financování politických stran, ale i čas ve vysílání v televizi a rozhlasu. Tento systém přerozdělování opět posiluje dominantní pozici SWAPO a znemožňuje ostatním politickým stranám být dostatečným konkurentem SWAPO a představovat silnou opozici, jež by mohla prosadit jakékoliv změny.

3.1.2 Obměna elit

Jak jsme již uvedli v teoretické části, předkládá Fiala ve své publikaci nový aspekt při zkoumání politických stran a stranických systémů afrických zemí. Tímto aspektem je nedostatečná a neprůhledná obměna stranických elit, nepravidelné konání stranických sjezdů (Fiala 2012: 131). Pro nás je nejdůležitější první část tohoto specifika – obměna stranických elit. Při analýze politických stran a stranických systémů afrických států zjistíme, že není výjimkou, že se jeden politický vůdce drží u moci nezvykle dlouho. Při úsilí udržení se u moci zároveň dochází k obcházení zákonů či ústavním změnám. Protože zkoumané politické strany takřka pravidelně získávají dvoutřetinovou ústavní většinu potřebnou ke schválení změn ústavy v parlamentu, není pro ně problém podniknout takové kroky a změny ústavy, které jim umožní, aby jejich vůdci (elity) ve funkcích mohli setrvat déle, než je zákonem umožněno. Namibie i Zimbabwe jsou státy, které mohou být příkladem, ačkoliv každý z jiného hlediska.

Ústava Namibijské republiky stanovuje článkem 29 odst. 1 písm. a, že doba výkonu funkce prezidenta by měla být 5 let, pokud on/ona nezemře nebo nerezignuje před vypršením stanovené doby výkonu nebo není odvolán/a z úřadu. Článek 29 odst. 3 Ústavy pak upřesňuje, že prezident by neměl vykonávat úřad prezidenta déle, než dvě volební období (The Supreme Court of Namibia: 2007). Namibijská ústava byla již od svého sepsání řazena mezi nejdemokratičtější ústavy afrických zemí a mohla se rovnat mnoha západním konstitucím. Samotná ústava však v afrických zemích často bývá jen demokratickou formalitou, kterou se nedemokratický režim prezentuje navenek.

Z předchozí kapitoly je zřejmé, že k obměně prezidentských kandidátů, jež jsou vybírání stranickým politbyrem a schvalování na stranických sjezdech, ve SWAPO dochází. Prvním prezidentem se stal Sam Nujoma, ačkoliv ho nezvolili občané v přímých volbách, ale Národní shromáždění ustanovené ve volbách v roce 1989. V následujících volbách v roce 1994 byl prezidentským kandidátem opět Nujoma, který byl znovu zvolen a vykonával tak již druhé období ve funkci namibijského prezidenta. V roce 1999 Nujoma opět kandidoval na post prezidenta a zde již dochází k rozporu s Ústavou Namibijské republiky. Ústava vymezuje dobu v úřadu prezidenta na dvě pětiletá období. Ta už Nujoma ve funkci prezidenta vykonával.

Na stranickém sjezdu SWAPO v roce 1997 se projednávala třetí kandidatura prezidenta Nujomy. Argumentací obhajoby Nujomovy třetí kandidatury bylo, že pro první funkční období nebyl zvolen v soutěživých volbách. SWAPO v předchozích volbách v roce 1994 získalo ústavní většinu, proto nebyl problém schválit v parlamentu ústavní změnu. Ta se týkala výjimky pro prezidenta Nujomu a jeho druhé kandidatury v prezidentských volbách, jejichž výhrou by funkci prezidenta zastával třetí období (Bauer 2001: 37; Southall 2013: 146).

Je však důležité podotknout, že ani v prezidentské nominaci Nujomy ve SWAPO nepanovala shoda. To mělo za následek vytvoření frakcí uvnitř SWAPO, které se následně oddělily a vytvořily nové politické strany. Výjimka pro Nujomovu kandidaturu na třetí funkční období rozdělila SWAPO na prezidentovy stoupence a odpůrce/kritiky, kteří zastávali názor, že Nujoma je už příliš starý a měl by přenechat státní i stranické posty mladším funkcionářům. Otázky budoucnosti SWAPO provázely celý kongres konaný v roce 1997. Nakonec se prosadila stranická frakce, která podporovala Nujomu a jeho další kandidaturu. Vnitrostranický konflikt ale vyústil v odštěpení „protinujomovské“ frakce. S touto frakcí odešla řada předních funkcionářů SWAPO, kteří v roce 1999 založili novou politickou stranu CoD v čele s Benem Ulengou (Tonchi, Lindeke, Grot peter 2012: 61).

Když se Nujoma rozhodl nekandidovat na čtvrté prezidentské období, vybral si jako svého nástupce Hifikepunye Pohambu. O nominaci na prezidentského kandidáta SWAPO se ucházeli tři členové – H. Pohamba, Hidipo Hamutenya a Nahas Angula. Pouze pár dní před konáním stranického kongresu v květnu 2004 Nujoma bez jakéhokoliv vysvětlení odvolal z funkce ministra zahraničních věcí Hamutenyu. Cílem tohoto jednání mělo být snížení Hamutenyovy šance při nominaci a zároveň tím Nujoma jasně naznačil ostatním členům, komu dává své preference. Nakonec Pohamba vyhrál kandidaturu v druhém kole stranických voleb drtivou porážkou Hamutenyi a ziskem 341 ku 167 hlasů. Pohamba se stal úspěšným kandidátem, když v prezidentských volbách 2004 vyhrál ziskem drtivé většiny hlasů a byl následně znovu zvolen prezidentem v roce 2009 (v listopadu 2007 byl znovu zvolen kandidátem na čtvrtém stranickém sjezdu SWAPO). Nujomovo jednání ale opět vyústilo ve frakční spory, které narušily jednotu SWAPO. V listopadu 2007 se od SWAPO odtrhla frakce vedená Hidipem Hamutenyem a založila novou politickou stranu RDP, která se stala novou nejsilnější opoziční stranou (Tonchi, Lindeke, Grot peter 2012: 305-306).

V listopadu 2012 se konal pátý stranický kongres SWAPO. Na tomto sjezdu se volil nový stranický viceprezident. Vítěz se pak automaticky stává kandidátem na prezidenta Namibijské republiky za SWAPO. O tento post se ucházeli tři představitelé SWAPO: Hage Geingob, Pendukeni Iivula-Ithana a Jerry Ekandjo. Iivula-Ithana je první ženou, která se uchází o tento post, a zároveň první ženou, která zastává důležitou funkci ve stranických orgánech. Ačkoliv Iivula-Ithana v nominaci neuspěla, je zřejmé, že SWAPO se vyvíjí a ve svých řadách dává prostor i ženám (v jaké míře však není předmětem našeho zkoumání). Viceprezidentem a kandidátem na post prezidenta republiky se stal Hage Geingob. Je to první neovambský (non-Ovambo) kandidát SWAPO na post prezidenta od získání nezávislosti. Geingob je příslušníkem etnika Damarů (SWAPO Party 2012; SARDC 2012).

3.1.3 Členská základna a elektorát

Lidová organizace Jihozápadní Afriky je namibijská politická strana, původně založená mezi většinou etnickou skupinou Ovambů. V roce 1957 vznikl Ovambský lidový kongres (Ovamboland People's Congress), který se o rok později, v roce 1958, přejmenoval na Organizaci ovambského lidu (Ovamboland People's Organization). Vůdcem této organizace byl Samuel Nujoma. Když ve Windhoeku ve Staré části (Old Location) propukly demonstrace černošského obyvatelstva, které byly násilně potlačeny, byl Nujoma obviněn z jejich organizace a zatčen. Po propuštění odešel Nujoma do exilu (Southall 2013: 40-41; Tonchi, Lindeke, Grotperter 2012: 398). Nujoma, s podporou Rady hererských náčelníků³², 19. dubna 1960 transformoval Organizaci ovambského lidu na Lidovou organizaci Jihozápadní Afriky (South West Africa People's Organization, SWAPO) (SWAPO Party 2009a).

Ovambové podporovali SWAPO od jeho založení. Jihoafrická okupace a represivní politika ovambskou podporu jen posílily (Shepherd 1982: 30). To se projevilo v ustavujících volbách v roce 1989, ve kterých SWAPO získalo drtivou většinu hlasů v dřívějším Ovambolandu, nejvíce obydleném území Namibie. Míra etnické loajality se zřetelně projevila ve volebních výsledcích. SWAPO bylo téměř výlučně podporováno populací mluvící jazykem ošivambo (z ovambských

³² Fakt, že původem ovambská strana jedná s Radou hererských náčelníků nasvědčuje, že je schopna nejen kooperace s ostatními etniky, ale že usiluje o sjednocení všech etnik v rámci jedné strany.

kmenových skupin), která tvoří 52 % celkové namibijské populace. Přízeň většinového obyvatelstva tak zajistila neohrožitelné vítězství SWAPO. Naopak Hererové, Namové, barevní a bílí obyvatelé jako minoritní etnické skupiny podporovali převážně opoziční DTA (EISA 2002a).

I přes jasnou podporu Ovambů SWAPO počítá i s voliči z jiných etnik, o čemž svědčí jeho podpora ve všech parlamentních i prezidentských volbách. V prvních parlamentních a prezidentských volbách v roce 1989 SWAPO získalo podporu od přibližně 57 % obyvatelstva, v čemž zřetelně dominuje podpora většinového obyvatelstva Ovambů. Ve všech následujících volbách se ale voličská podpora téměř pokaždé zvedla na 75 % (viz *Volby 1994, Volby 1999, Volby 2004 a Volby 2009*). SWAPO má tedy podporu tří čtvrtin namibijského voličstva.

Ačkoliv došlo k několikerému štěpení SWAPO, z jehož členské základny odešli čelní představitelé a založili si své vlastní politické strany, SWAPO nejenže si udrželo procentuálně stabilní podporu voličů, ale udrželo si i voliče jiných etnických skupin (ačkoliv CoD i RDP usilovaly o přízeň voličů převážně z řad Ovambů). SWAPO získalo podporu i neovambských etnik, protože za svůj cíl deklaruje „*sjednání obyvatel Namibie, bez ohledu na jejich rasu, náboženské vyznání, pohlaví nebo etnický původ, v demokratický, plný života a mírumilovný národ.*“ a „*bojuje proti zpátečnickým tendencím tribalismu, etnicity, nepotismu³³, rasismu, diskriminace podle pohlaví, šovinismu, regionalismu, kultu osobnosti atd.*“ (SWAPO Party 2009b).

SWAPO vedli od počátku ovambští představitelé jako Herman Andimba Toivo Ya Toivo (zakladatel Ovambského lidového kongresu) a Samuel Shafiishuna Nujoma. Nejviditelnějšími postavami, nejen pro běžného občana, jsou však prezidentští kandidáti SWAPO, kteří se posléze, prozatím vždy, stali prezidenty. Sam Nujoma, první prezident nezávislé Namibijské republiky, je z etnika Ovambo stejně jako následující prezident Hifikepunye Pohamba. Zlomem v této ovambské dominanci se staly poslední prezidentské volby, které současný prezident Pohamba vyhlásil na 28. listopad 2014³⁴ (ECN 2014).

³³ Nepotismus je protěžování příbuzných, pozn. autora.

³⁴ Výsledky voleb nebyly při psaní této práce prozatím známé (dle analýzy předchozích voleb jsou výsledky volební komisi vyhlášeny zpravidla až po několika dnech od ukončení voleb). Je třeba upozornit, že nejen česká, ale i světová média (např. BBC) namibijským volbám nevěnují téměř žádnou pozornost. S největší pravděpodobností se tyto volby ve světových, možná i českých, médiích objeví v souvislosti s vyhlášením výsledků.

Prezidentským kandidátem SWAPO byl Hage Geingob, dosavadní předseda vlády z etnika Damara. Etnická hlediska dokládá fakt, že předseda opoziční strany UDF a vůdce Damarů Justus Garoeb vyzval všechny Damary, aby volili prezidentského kandidáta SWAPO. Geingob je v Namibii velmi populární a patří mezi velké odpůrce tribalismu, nepotismu a etnické segregace. Je výslovně označován jako „neovambský kandidát“ (non-Ovambo Candidate), což svědčí o tom, že etnická příslušnost zůstává stále zřetelná a dělí i elektorát na „ovambský“ a „neovambský“; Geingob v tom případě patří do druhé skupiny (Mubita 2013).

Volby v listopadu 2014 tak kandidaturou neovambského prezidenta dávají SWAPO příležitost ukázat, že chce opravdu sjednotit všechny obyvatele Namibie a nehledí na etnický původ při výběru svých představitelů a prezidentských kandidátů.

3.2 ZANU

3.2.1 Volby 1980 – 2013

Volby 1980

První nezávislé volby v Zimbabwe se konaly ve dvou etapách, 14. února a 28. února – 1. března 1980. V první etapě se volilo 20 mandátů, které byly vyhrazeny pro bělochy³⁵. Volilo se jak do horní komory - Senátu³⁶, tak do dolní komory - 100členného Shromáždění (Chikukhwa 2004: 34).

V první „bělošské“ etapě voleb získala Smithova Rhodéská fronta (v červnu 1981 přejmenovaná na Republikánskou frontu) 83,07 % (14 křesel). Svou volební kampaň vedla v duchu ochrany „bílé ekonomiky a kulturních zájmů“ a za kontrolu marxistické vlády černošské většiny. Ostatní mandáty obsadili nezávislí kandidáti. Jedinou vážnou opozicí Smithově straně byl nezávislý kandidát Timothy Stamps, který ve své kampani zdůrazňoval, že běloši potřebují pracovat na budování své pozice v novém řádu (EISA 2002d).

Většina pozornosti se však upírala k druhé etapě voleb. Proti sobě stály především dvě strany – ZANU-PF (Mugabe, převážně etnikum /Ma/Šona) a ZAPU (Nkomo, převážně etnikum Ndebele). Volební kampaň doprovázelo napětí i násilí.

³⁵ To bylo stanoveno dohodou z Lancaster House z konce roku 1979. Dohoda také ukončila několik let trvající spory mezi Britskou korunou, rhodéskou vládou a černošským nacionalistickým hnutím (Sachikonye 2005: 8).

³⁶ Senát fungoval v letech 1980-1989, poté byl ústavním dodatkem zrušen. Jeho činnost byla obnovena v roce 2005 (Chikukhwa 2004: 34).

Robert Mugabe přežil dva bombové útoky (6. a 10. února) a tvrdil, že okolo 20 000 přívrženců bylo během kampaně zatčeno. Přesto se na konci volebního procesu pozorovatelé (200 pozorovatelů, jedenáctičlenný tým z Britského společenství národů a 500 žurnalistů) shodli, že volby probíhaly za složitých podmínek, nicméně byly v podstatě svobodné, férové, tajné atd. (EISA 2002d).

Tabulka 6: Volby do Shromáždění 1980

Strana	% hlasů	Počet mandátů
ZANU-PF	63	57
ZAPU	24,1	20
UANC	8,3	3
Celkem	-	80

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

Ve volbách do Shromáždění se vítězem s většinou téměř 63 % (1 668 992) hlasů stalo ZANU-PF. Výsledek zajistil 57 mandátů z celkových 80 vyhrazených pro Afričany. Nkomova ZAPU získala 24,11 % hlasů a 20 mandátů. Poslední tři křesla obsadila Muzorewova UANC se ziskem 8,28 % hlasů. Žádný mandát nezískaly strany ZANU-Ndonga vedená Sitholem, Zimbabwská demokratická strana (Zimbabwe Democratic Party), Zimbabwská národní fronta (National Front of Zimbabwe), Národní demokratická unie (National Democratic Union), Sjednocená národní federální strana (United National Federal Party) a Sjednocený lidový svaz Matabelska (United People's Association of Matabeleland) (Sithole, Makumbe 1997: 126).

Volby do 40členného senátu³⁷ se konaly 12. března. Senátoři byli voleni takto: 14 bylo voleno černošskými poslanci, 10 bílými, 10 tradičními vůdci a 6 guvernérem na základě doporučení premiéra. Prvním prezidentem se stal Canaan Banana (EISA 2002d).

Výrazný úspěch ZANU-PF byl důsledkem několika faktorů. Mnoho obyvatel unavených válkou mělo pocit, že ZANU-PF zajistí mír a normální stav. Podporu Šonů mohli získat i Muzorewa a Sithole, ale oba se zdiskreditovali tím, že se podíleli na kompromitujícím vnitřním urovnání. Navíc panovaly dohady, že Sitholemu dodávala letadla použitá při volební kampani Jihoafrická republika. Tato velmi

³⁷ Protože se ve volbách do senátu neodráží vůle voličů, nebudeme se těmito volbami v následujících částech práce zabírat, pozn. aut.

okázala kampaň mu také nepomohla. ZANU-PF se prezentovala jako strana založená na socialistických základech a zodpovědná za ústavní změny (EISA 2002d).

Volby 1985

Parlamentním volbám konaným v roce 1985 přecházelo několik důležitých událostí. Jednou z nich byly rozhovory ZANU-PF a ZAPU o sloučení těchto politických stran. Ty probíhaly několik let a zpočátku nebyly úspěšné. Nkomo dlouho odolával Mugabeho snahám o vytvoření národní jednoty skrze sloučení stran. Nkomo se před volbami vrátil z exilu do země. Věřil totiž, že jeho strana může být v těchto volbách úspěšnější než v předchozích. Pro tyto volby již byly vymezeny hranice volebních okrsků a poprvé byl použit většinový systém s jednomandátovými obvody – v předešlých volbách byl použit poměrný volební systém (Sithole, Makumbe 1997: 126; Sylvester 1986: 242).

Volby byly opět rozděleny do dvou etap. První etapa, pro bělošské voliče, proběhla 27. června. Z 20 mandátů obdržela 15 Zimbabwská konzervativní aliance (Conservative Alliance of Zimbabwe, CAZ), bývalá Rhodéská fronta, ziskem 55 % hlasů. CAZ slavila úspěch především proto, že byla brána jako strana odhodlaně chránící bělošskou ekonomiku a politické zájmy zimbabwské bělošské menšiny. Čtyři křesla získala Nezávislá zimbabwská skupina (Independent Zimbabwe Group) na základě obdržení 39,6 % hlasů. Poslední mandát získal nezávislý kandidát Chris Anderson (EISA 2002e).

Pro druhou etapu voleb vedla ZANU-PF předvolební kampaň jako obhajobu svých dosavadních vládních úspěchů v rozvoji, vzdělání, zdravotní péče, afrikanizaci atd. Zdůrazňovala oddanost vědeckému socialismu a sjednocení na základě jedné politické strany reprezentující všechny obyvatele Zimbabwe a zároveň uznávala potřebu pragmatického zapojení země do kapitalistického systému. ZANU-PF měla jednoznačně lepší přístup ke zdrojům, což jí umožnilo rozsáhlou kampaň ve všech obvodech. Obvinění, že k tomu užívá vládní automobily a majetek, nebylo nakonec ověřeno. ZAPU ve své kampani zdůrazňovala potřebu vybudování národa, lidských práv a respektování zákonů. Obvinila vládu z korupce, porušování lidských práv a zatýkání jejích příznivců. ZANU-Ndonga odmítla budování jednostranického režimu (EISA 2002e; Southall 2013: 110).

ZANU-PF se reorganizovala a restrukturalizovala na úrovni stranických buněk, poboček, krajů a regionů, aby mohla mobilizovat voliče efektivněji, než její

soupeři. Měla lepší přístup k médiím a současně osočovala ZAPU, že způsobuje destabilizaci a je omezená jen na určité oblasti regiony/etnika (EISA 2002e).

Volby byly původně naplánované na březen, ale došlo k posunu kvůli registraci voličů. Ta probíhala v několika fázích a konečný termín registrace se několikrát odsunul, aby bylo možné registrovat všech 2 989 369 potenciálních voličů (minimálně 18letých s dokladem o státní příslušnosti) (EISA 2002e).

Na konci února 1985 způsobily rozbroje mezi podporovateli ZANU-PF a ZAPU tři úmrtí v Bulawayu. 2. – 3. března bylo město uzavřeno, když bezpečnostní složky hledaly ozbrojence a disidenty. Zapojení 5. brigády a členů Ligy mladých ZANU-PF při údajných únosech předznamenávalo pozdější neblahé události (EISA 2002e).

Tabulka 7: Volby do Shromáždění 1985

Strana	% hlasů	Počet mandátů
ZANU-PF	77,2	64
ZAPU	19,3	15
ZANU-Ndonga	1,2	1
Celkem	-	80

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

Ve volbách 1. – 4. července vyhrála ZANU-PF, která si oproti předešlým volbám polepšila ziskem 77,19 % (2 233 320) hlasů, čímž si zajistila 64 z 80 mandátů vyhrazených pro černošskou většinu. Tímto výsledkem si Mugabe upevnil svou vůdčí pozici. ZAPU naopak získala o 5 pět mandátů méně než v předchozích volbách, tedy 15, ziskem 19,3 % hlasů. Poslední mandát získala Sitholeho ZANU-Ndonga s 1,24 % hlasů. Ačkoliv ostatní strany získaly více hlasů (UANC 2,23 %), nezískaly mandát na základě přepočítávání hlasů většinovým systémem (Sithole, Makumbe 1997: 127; Southall 2013: 110).

Všichni voliči, kteří odvolili, byli označeni neškodnou chemikálií (fixem), aby se zabránilo případnému opakovanému volení. Samotné volby proběhly relativně bez násilí a zastrašování. Předseda Volební dozorčí komise (Electoral Supervisory Commission) W. J. Kampa vyjádřil uspokojení nad poctivostí volebního procesu. Po volbách však vypukly nepokoje. Oslavující přívrženci ZANU-PF řádili v městských částech. O týden později následovaly tři dny násilí koncentrovaného především

v černošských předměstích Harare. Povolební násilnosti si vyžádaly šest obětí a mnoho raněných (EISA 2002e).

Úspěch CAZ ve volbách pochopil rozhořčený Mugabe jako recidivu bělošského konzervatismu a obvinil bílé voliče, že odmítli jeho přátelsky nabídnutou ruku. V nové vládě, která byla vyhlášena 15. července, byl jediný nečlen ZANU-PF (EISA 2002e).

Oslabená ZAPU už nemohla odmítnout tlak na sjednocení. Ke spojení ZANU-PF a ZAPU došlo v prosinci 1987, kdy byla podepsána Dohoda o sjednocení (Unity Accord). Bývalí vedoucí představitelé ZANU se od tohoto okamžiku mohli stát členy stranického politbyra, ústředního výboru strany i ministry. Formálně došlo ke sloučení na společném stranickém kongresu v roce 1989. Vzhledem k výchozím pozicím obou stran znamenalo formální sloučení vlastně rozpuštění ZAPU a její pohlcení stranou ZANU-PF (Hulec, Olša 2008: 424; Sithole, Makumbe 1997: 128). Zároveň proběhly zásadní ústavní změny: byly zrušeny mandáty vyhrazené pro bělošskou část obyvatelstva země, byl zaveden úřad exekutivního prezidenta a následně zrušen Senát (horní komora parlamentu) ústavním dodatkem v roce 1989. Jednokomorový parlament nově tvořilo 150 členů, z nichž 30 bylo jmenováno prezidentem. Tím se v prosinci 1987 stal Robert Gabriel Mugabe (Bauer, Taylor 2005: 183-185), jehož autorita jako šéfa exekutivy i ZANU-PF už nenacházela silnější oponenturu.

Volby 1990

Parlamentní a prezidentské volby konané 28. – 30. března 1990 se udály v nových podmínkách vyvolaných výše uvedenými ústavními změnami. Na 270 kandidátů reprezentovalo pět politických stran. Boje o 120 křesel se účastnilo i 30 nezávislých kandidátů.

Tabulka 8: Volby do Shromáždění 1990

Strana	% hlasů	Počet mandátů
ZANU-PF	80,6	117
ZUM	17,6	2
ZANU-Ndonga	0,9	1
Celkem	-	120

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

V těchto volbách získala ZANU-PF 80,55 % (1 690 071) hlasů a 117 ze 120 volených mandátů (Southall 2013: 111). Spolu s 30 poslanci dosazenými prezidentem měla ZANU-PF 147 z celkových 150 mandátů. Nové Hnutí zimbabwské jednoty ZUM (Zimbabwe Unity Movement) si zajistilo 17,59 % hlasů, což znamenalo 2 křesla. Poslední mandát získal Sithole pro svou stranu ZANU-Ndonga s počtem 0,92 % hlasů. UANC a NDU společně s nezávislými kandidáty ve volbách vůbec neuspěly (EISA 2002f). Volební účast poklesla z 80 % v předchozích volbách na necelých 60 %. Příčinami klesajícího zájmu voličů byly zhoršující se ekonomická situace a s ní související korupce vládnoucích elit, nespokojenost s přerozdělováním půdy, státních zdrojů atd. (Chakaodza 1993: 52; Sithole, Makumbe 1997: 128).

Ve své kampani ZANU-PF zdůrazňovala potřebu národní jednoty a varovala před novými i starými zpátečnickými, rasistickými a rozdělovacími silami. To byl odkaz na nově vzniklou ZUM (lídrem byl Edgar Tekere, bývalý generální tajemník ZANU-PF, který byl za kritiku vlády vyloučen ze strany), která vytvořila alianci s CAZ. Verbální útoky na obě politické strany byly často extrémně silné. Díky sloučení ZANU-PF a ZAPU mohla ZANU-PF v rámci kampaně vyzdvihovat zásluhy obou stran o získání nezávislosti. ZUM naopak ostře kritizovala vládu jakožto autoritářskou, byrokraticky neefektivní a neschopnou. Zavázala se k opravdové svobodě ve vícestranické demokracii, míru a spravedlnosti, stejně jako k růstu a rozvoji. Podporovala návrat k dvoukomorovému parlamentu s reprezentativním prezidentem a výkonným předsedou vlády. ZUM neměla ve své kampani přístup ke státě kontrolovaným médiím a její zdroje byly také omezené, přesto dokázala uspět alespoň v jednom volebním obvodu, což jí zajistilo jeden mandát (EISA 2002f).

Souběžně s parlamentními se konaly i prezidentské volby, poprvé od doby, co byl ustanoven post exekutivního prezidenta. Prezidentskými kandidáty byli Edgar Tekere (ZUM) a Robert Mugabe (ZANU-PF). Drtivou většinou vyhrál Robert Mugabe se ziskem 80 % (2 026 976) hlasů, Tekere získal 20 % hlasů. Relativně velké množství 146 388 (5,7 %) odevzdaných hlasů bylo uznáno za neplatné (EISA 2007b; Sithole, Makumbe 1997: 131).

Žádná z opozičních politických stran neměla v těchto volbách významný vliv. Nižší intenzita povolebního násilí byla zřejmě důsledkem sloučení hlavních politických stran. Přesto byli kandidáti a podporovatelé ZUM v některých regionech

pronásledování, napadání, očerňování a postrádali účinnou policejní ochranu (EISA 2002f).

Volby 1995

Parlamentní volby se konaly 8. – 9. dubna 1995. Ze 150 mandátů 30 jmenoval prezident a o dalších 55 nemusela ZANU-PF bojovat, protože vzhledem k bojkotu voleb v 55 volebních obvodech tam své kandidáty nominovala pouze ZANU-PF. Již před samotnými volbami tak ZANU-PF měla jistotu 85 mandátů z celkového počtu 150. Pouze vládní strana měla nárok na státní financování a i přes výrazný pokles volební účasti (57 % registrovaných voličů) jí volební systém zaručoval dobré výsledky (EISA 2002g; Sithole, Makumbe 1997: 129).

Voleb se účastnilo sedm politických stran (ZANU-PF, ZANU-Ndonga, FPZ, Zimbabwe Congress Party, Zimbabwe Federal Party, Zimbabwe Aristocrats a African National Party) s celkovým počtem 161 kandidátů, včetně nezávislých, bojujících o 65 křesel. Volby bojkotovalo několik opozičních seskupení, včetně ZUM a Sjednocených stran (United Parties). Ta oznámila rozhodnutí den před nominací kandidátů s odkazem na nespravedlivou regulační volební strukturu. Státní financování politických stran bylo nastaveno tak, že ho obdržely pouze strany s 15% a vyšší volební podporou. Protože to splňovala pouze ZANU-PF, ročně získávala 32 milionů Z\$. Média (tisk, televize, rozhlasové stanice) téměř výlučně propagovala ZANU-PF a tím posilovala její dominanci. Většinový volební systém v jednomandátových obvodech předem diskvalifikoval stále více se štěpící a finančně nezajištěnou opozici. Ve svých kampaních se volební strany dožadovaly proporčního volebního systému, omezení prezidenta na dvě funkční období, včetně omezení jeho pravomocí, a zrušení, nebo alespoň omezení počtu členů parlamentu, které dosazoval sám prezident (EISA 2002g).

Tabulka 9: Volby do Shromáždění 1995

Strana	% hlasů	Počet mandátů
ZANU-PF	81,6	118
ZANU-Ndonga	6,7	2
Celkem	-	120

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

Předem dané výsledky zajistily poměrně klidný průběh voleb. ZANU-PF obdržela 81,63 % (1 140 000) hlasů a 118 ze 120 mandátů (55 z nich však získala ještě před volbami, viz výše). S 30 mandáty jmenovanými prezidentem měla celkem 148 ze 150 mandátů. Zbylé dva mandáty získala ZANU-Ndonga se 6,7 % hlasů (EISA 2002g; Sithole, Makumbe 1997: 129-130). Pro nezasvěcené pozorovatele vyzněly tyto volby jako potvrzení popularity ZANU-PF.

V srpnu 1995 napadla nezávislá kandidátka Margaret Dongo, dřívější gerilová bojovnice a členka parlamentu za ZANU-PF, výsledky voleb u Nejvyššího soudu. Argumentovala tím, že bylo odevzdáno víc hlasů, než byl počet registrovaných voličů. Poté, co veřejně kritizovala ZANU-PF za korupci, jí byla odmítnuta nominace za ZANU-PF. Dongo prohrála s kandidátkou ZANU-PF, v následných speciálních volbách (pro daný mandát) konaných 28. listopadu 1995 však mandát získala (Laakso 1997: 22-23).

Prezidentské volby se konaly 16. – 17. března 1996. Protože prezidentské funkční období bylo šestileté, nekonaly se parlamentní a prezidentské volby zároveň. Prezidentskými kandidáty byli Robert Mugabe, Ndabaningi Sithole a Abel Muzorewa. Malý zájem o tyto volby doložila účast pouhých 31,7 % voličů. Hegemonie Roberta Mugabeho byla potvrzena, když Mugabe získal 93 % hlasů a byl potřetí zvolen prezidentem. Muzorewa obdržel 5 % a Sithole pouhé 2 % hlasů (Laakso 1997: 23; Sithole, Makumbe 1997: 131-132).

Volby 2000

Volby se odehrávaly v napjatém ovzduší obnovených požadavků na redistribuci pozemků. Sloganem předvolební kampaně ZANU-PF bylo „půda je ekonomika, ekonomika je půda“. Slogan namířený proti bělošským farmářům otevřeně podporovala armáda válečných veteránů, policie a ozbrojené síly. Prezident Mugabe populisticky obviňoval bělošské Rhodésany, Brity a Američany z vměšování do zimbabwské suverenity, čímž spíše rozbouřil nálady, než by usiloval o zlepšení nepříznivé politické a ekonomické situace (EISA 2002h).

Změnu do voleb roku 2000 vnesla rostoucí síla politické strany MDC, první významné opozice ZANU-PF za celých dvacet let od získání nezávislosti. Lídrem MDC byl Morgan Tsvangirai (dřívější lídr ZCTU). Tsvangirai byl středem zájmu, a i když jeho alternativa neměla naději na okamžité vítězství ve volbách či na zásadní

oslabení vládnoucí strany, rýsovala se v Zimbabwe nová etapa politického vývoje (EISA 2002h; Southall 2013: 113).

12. – 13. února 2000 proběhlo referendum, ve kterém 55 % voličů odmítlo návrh nové ústavy. Obyvatelstvo návrh nové ústavy odmítlo, protože obsahoval několik velmi problematických částí. Jednou z nich byla pozemková reforma. V té by byly vyvlastňovány bělošské farmy a kompenzace farmářům měla poskytnout britská vláda. Zimbabwská vláda za kompenzace zodpovědná nebude, a pokud tak neučiní ta britská, budou farmy zabírány bez jakékoliv náhrady. Další část se týkala prezidentského funkčního období, které by bylo zkráceno na maximálně dvě pětiletá období, což by se ale netýkalo úřadujícího prezidenta Mugabeho. Odmítnutí nové ústavy znamenalo první významné zamítnutí návrhu vládnoucí ZANU-PF. Obyvatelé Zimbabwe tak ukázali svůj postoj nejen vůči vládě, ale také to, že jsou schopni se zmobilizovat proti takové vládě, která jim po dlouhou dobu upírá základní práva. Další komplikací pro Mugabeho vládu byla rezignace předsedy Volební dozorčí komise, který tak učinil na základě podaných stížností na průběh registrů a na Volební komisi, která nebyla dostatečně nezávislá (EISA 2002h).

Mezinárodní pozorovatelé si všímali předvolebního politického násilí a zastrašování. Po neúspěšném referendu zahájili váleční veteráni tažení na farmy vlastněné bělochy. Více než tisíc farem bylo obsazeno a přes třicet lidí zabito. Okolo pěti tisíc lidí bylo pronásledováno, bito a donuceno účastnit se násilných aktivit. MDC poukázala na fakt, že ačkoliv od referenda bylo zabito více než dvacet lidí, policie nikoho nezatkla, buď skoro vůbec nezakročovala, nebo se dokonce na výtržnostech podílela. Po celou dobu výpadů proti bělošským farmám prezident Mugabe a ZANU-PF i s přívrženci veřejně odsuzovali politické násilí, ze kterého vinili především MDC (EISA 2002h).

Opoziční strany naopak prohlašovaly, že okupace farem, násilí a zastrašování byly součástí strategie ZANU-PF, trestem za to, že bílí farmáři (dle vládnoucí strany) přinutili své pracovníky hlasovat proti návrhu ústavy. V březnu 2000 prezident Mugabe veřejně prohlásil, že váleční veteráni demonstrují své zklamání z výsledků referenda, které anulovaly klauzuli v ústavě, jež umožňovala vládě získat půdu bez překážek (EISA 2002h; Southall 2013: 130-131).

Samotné volby proběhly 24. – 25. června 2000. Zdálo se, že zájem voličů o politické dění je na vzestupu, když se přes pět milionů voličů registrovala k volbám, z celkového počtu okolo šesti milionů oprávněných voličů. Výsledek ale ukázal

opak. K volbám se dostavilo zhruba 2,5 milionů voličů a volební účast tak poklesla na 48 %. Navzdory předvolebními násilí a zastrašování, obviňování z manipulací s Volební komisí a velmi napjatému boji mezi ZANU-PF a MDC proběhly samotné volby relativně klidně (EISA 2002h).

Tabulka 10: Volby do Shromáždění 2000

Strana	% hlasů	Počet mandátů
ZANU-PF	47,2	62
MDC	45,6	57
ZANU-Ndonga	0,63	1
Celkem	-	120

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

Volební výsledky byly těsnější než kdy jindy. ZANU-PF v těchto volbách obdržela pouze 47,2 % hlasů a 62 mandátů. 57 křesel si zajistila MDC ziskem 45,6 % hlasů. Zbýlý mandát získala ZANU-Ndonga (EISA 2002h; Southall 2013: 114). ZANU-PF sice volby vyhrála, ale ztratila výraznou podporu voličstva. Poprvé v historii nezávislé Zimbabwe tak vznikla silná parlamentní opozice, ačkoliv 30 mandátů dosazovaných prezidentem stále ponechávalo ZANU-PF většinovou kontrolu v parlamentu. Výsledky voleb ukázaly, že se situace v Zimbabwe začíná měnit, ačkoliv Mugabe podnikal takové kroky, které měly změnu co nejvíce oddálit, ne-li ji úplně zastavit.

V roce 2002 se konaly prezidentské volby. Před jejich konáním byly přijaty tři zákony, které měly posílit pozici prezidenta ve volbách. Jedním z nich byl Občanský zákon (Citizenship Act), který zakazoval dvojí občanství, nedovoľoval bílým a potomkům zemědělských dělníků narozeným v sousedních zemích volit v prezidentských volbách ve prospěch MDC. Zákon tak vyloučil několik desítek tisíc obyvatel z volebního procesu (Bauer, Taylor 2005: 186-187).

Stejně jako parlamentním, tak i prezidentským volbám předcházelo politicky motivované násilí. Od roku 2000 do října 2002 zemřelo přes 150 lidí, osm z nich během prezidentské předvolební kampaně. Volby proběhly 9. – 10. března 2002 a bojovalo v nich pět prezidentských kandidátů. Hlavními rivaly byli Mugabe (ZANU-PF) a Tsvangirai (MDC). K volbám přišlo více než 50 % registrovaných voličů, kteří své hlasy rozdělili takto: Mugabe získal 56 % a Tsvangirai 42 % hlasů (Chikukhwa 2004: 121-122). Ačkoliv Mugabe v těchto volbách vyhrál, je zřejmé, že popularita

78letého prezidenta značně upadla. Objevila se i tvrzení, že Mugabe volby ukradl násilím, zastrašováním podporovatelů opozice či přijímáním účelových zákonů. Také Tsvangarai tvrdil, že výsledek byl nelegitimní a neodrážel vůli voličů. Tvrzení odůvodnil systematickým podváděním, přísnými zákony, politickým násilím a zastrašováním nejen před volbami, ale i v jejich průběhu (Vollan 2002: 14).

Volby 2005

Kvůli obrovské ztrátě v předchozích volbách se ZANU-PF dlouho připravovala na tyto volby a podnikala kroky, aby vyloučila ztrátu hlasů. ZANU-PF si zajistila státní kontrolu nad médii (všechny noviny a časopisy musely požádat o licenci), byla zakázána neslušná a nepravdivá prohlášení o prezidentovi (v podstatě se jednalo o zákaz veřejné kritiky prezidenta). Koncem roku 2004 byl přijat právní předpis týkající se nevládních organizací (Non-Governmental Organizations Bill), který eliminoval politiku NGOs, které v zemi prosazovaly a bránily lidská a občanská práva. Domácí organizace nesměly přijmout finanční prostředky ze zahraničí (Mugabe tvrdil, že tyto prostředky jsou používány na podporu MDC). Zimbabwe se dostávalo do stále větší izolace. S blížícími se volbami bylo zřejmé, že nebudou probíhat zcela dle zásady „free and fair“ (Kagwanja 2005: 2, 7; Southall 2013: 128).

Ačkoliv byla k parlamentním volbám přizvána řada pozorovatelů z afrického kontinentu (SADC, AU a další), dokonce i OSN a Karibské komunity, pozorovatelé EU, Commonwealthu a Spojených států pozvání nebyli. Vládnoucí strana tento krok odůvodnila tím, že pozorovatelé z těchto zemí by mohli být zaujatí. Volby sice proběhly dle principů SADC – průhledné urny, plenty, užití nesmazatelného inkoustu pro voliče, kteří již odvolili atd., ovšem když vláda odmítla zveřejnit elektronické hlasovací listiny, vyvolalo to podezření z manipulace s volebními výsledky (Kagwanja 2005: 2, 6-7).

Už v předvolební kampani byly opoziční strany znevýhodněny zákony a opatřeními, které omezovaly svobody projevu a sdružování, státem kontrolovanými médii i omezením účasti nestranných mezinárodních pozorovatelů. Samotné volby proběhly 31. března 2005. Jejich průběh pozměnilo časové omezení na jediný den a jako další změna i sčítání hlasů prováděné ve volebních centrech (Kagwanja 2005: 4). V důsledku předchozí manipulace s volebními obvody (gerrymandering) se volební místnosti nacházely především na venkově, kde měla ZANU-PF největší

podporu (naopak ztratila kontrolu nad městskými centry). Volební komise vyhlásila volební výsledky, které se neshodovaly se součty odevzdaných hlasů zaznamenanými pozorovateli. Nedůvěryhodnost voleb i jejich výsledků zvýšil i fakt, že průběžné a konečné výsledky se diametrálně rozcházely (Kagwanja 2005: 5).

Tabulka 11: Volby do Shromáždění 2005

Strana	% hlasů	Počet mandátů
ZANU-PF	59,6	78
MDC	39,5	41
Nezávislí	0,64	1
Celkem	-	120

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

Na základě oficiálních výsledků zveřejněných Volební komisí volby vyhrála ZANU-PF ziskem 78 mandátů. Společně s 30 nevolenými opět získala dvoutřetinovou ústavní většinu. MDC získala 41 mandátů. Poslední volený mandát získal nezávislý kandidát, bývalý ministr informací Jonathan Moyo. Ihned po zveřejnění výsledků se MDC snažila platnost voleb zpochybnit tvrzením, že nejméně v 72 obvodech došlo k podvodům ze strany ZANU-PF (nejméně ve 13 obvodech byly obrovské rozdíly mezi počtem voličů a odevzdaných hlasů). MDC nebyla jediná strana, kdo volby zpochybnil. Také západní země a země AU tvrdily, že volby neproběhly v souladu s demokratickými principy (Kagwanja 2005: 1, 17; Southall 2013: 114).

Ačkoliv předchozí volby předznamenávaly změnu, oslabení pozice ZANU-PF a posílení opozice, po volbách z roku 2005 naděje na politickou změnu opět zmizela. Městské obyvatelstvo, které převážně podporovalo MDC, bylo po volbách „potrestáno“ ve vládní operaci „Murambatsvina“ („Vymetení smetí). V rámci kampaně bylo mnoho set tisíc lidí brutálně přesídleno z měst na venkov (IRIN 2014).

Po volbách ZANU-PF využila získané ústavní většiny a pozměňovacím návrhem zákona č. 17 opět zavedla instituci senátu. Ten se skládal z 50 volených mandátů (pět pro každou z deseti provincií), 16 členů jmenovali tradiční náčelníci a posledních šest jmenoval prezident. Volby do senátu proběhly v listopadu za velmi nízké volební účasti okolo 19 %. ZANU-PF získala 73,7 % hlasů (86 % volených mandátů), MDC 21,2 % hlasů (14 % volených mandátů). I tyto volby byly vnímány jen jako politická fraška. Za malou účast voličů ovšem mohla nejen jejich apatie

k politickému dění a systému, který si dělá, co chce, ale také rozkol uvnitř MDC a následný bojkot senátních voleb, ke kterému vyzval Tsvangirai (Kagwanja 2005: 17).

Volby 2008

V průběhu roku 2007 vláda represivními zákony a vyhláškami zablokovala nejen aktivity opozičních stran, ale i občanské společnosti. Sympatizanti MDC byli zatýkáni, zatčen byl i Morgan Tsvangirai. Protože mezinárodní společenství hodnotilo situaci v Zimbabwe jako nadále neudržitelnou, byl svolán mimořádný summit SADC s cílem vyřešit zimbabwskou krizi a vytvořit příznivé podmínky pro parlamentní volby v roce 2008. Jednání nebyla úspěšná a dohody se nepodařilo dosáhnout (Hulec, Olša 2008: 480; ICRtoP 2010).

Nakonec v prosinci 2007 přijal zimbabwský parlament balíček ústavních změn a volebních reforem. Největší změnou bylo navýšení mandátů v Dolní komoře parlamentu ze 150 na 210 a zrušení prezidentovy pravomoci jmenovat 30 nevolených poslanců. Počet senátorů se zvýšil z 66 na 93. Funkční období prezidenta bylo zkráceno ze šesti na pět let. V této souvislosti se měl sjednotit termín parlamentních, prezidentských a komunálních voleb, který byl stanoven na rok 2008. Z tohoto důvodu se volby v roce 2008 začaly označovat jako „harmonizované volby“ (Hulec, Olša 2008: 480; ICRtoP 2010).

Hlavní rivalové, MDC a ZANU-PF, se před harmonizovanými volbami potýkaly s vnitřní disidencí. MDC se nedokázala sjednotit. Jednu její frakci vedl Tsvangirai, druhou Mutambara (nástupce Ncuba) jako dvě různé volební strany. Ačkoliv zimbabwská vláda údajně vyzvala mezinárodní pozorovatele k účasti na harmonizovaných volbách, ve skutečnosti mohli být přítomni pouze členové SADC. Opět docházelo ke spekulacím, že ZANU-PF manipulovala s volebními obvody tak, aby si udržela dosavadní postavení. Vláda byla také kritizována kvůli nedostatku volebních místností v městských částech, kde měla největší podporu MDC (ICRtoP 2010).

Navzdory předcházejícím událostem se v době konání voleb bezpečnostní situace poměrně uklidnila, ačkoliv represe ze strany státu úplně nevymizely. Parlamentní volby a první kolo prezidentských voleb se konaly 29. března 2008. Předvolební kampaň mohly sice vést i opoziční strany, přesto kampaň vedená Mugabem byla jakýmsi terorem proti MDC a jejím příznivcům (EISA 2008b).

Tabulka 12: Volby do Shromáždění 2008

Strana	% hlasů	Počet mandátů
MDC-Tsvangirai	47,8	99
ZANU-PF	46,9	97
MDC-Mutambara	4,83	10
Nezávislí	0,48	1
Celkem	-	207

Zdroj: Electoral Institute of Southern Africa

V těchto volbách zažila ZANU-PF šok, když získala pouze 46,9 % hlasů (97 mandátů) v Dolní komoře parlamentu. Tsvangiraiova MDC volby vyhrála ziskem 47,8 % hlasů a 99 mandátů. Mutambarova frakce MDC získala necelých 5 %, čímž si zajistila 10 mandátů. Poslední mandát získal nezávislý kandidát Jonathan Moyo. Poprvé od vyhlášení nezávislosti nezískala ZANU-PF alespoň prostou většinu mandátů, vliv na to mělo i zrušení oněch 30 mandátů, které jmenoval prezident. V senátních volbách získala ZANU-PF stejný počet mandátů jako obě frakce MDC dohromady, po 30 křeslech, což znamenalo další Mugabeho porážku (EISA 2008b; Southall 2013: 117).

Mugabe a jeho nejbližší reagovali tím, že Zimbabwské volební komisi zakázali vyhlášení nejdůležitějších, prezidentských voleb. Poprvé za svou politickou kariéru Mugabe pocítil kritiku ze sousedních zemí, kterou ovšem nebral v potaz. Výsledky prvního kola prezidentských voleb byly vyhlášeny až po 34 dnech (2. května) od jeho konání. Vítězem se stal kandidát MDC Morgan Tsvangirai se ziskem 47,9 % hlasů, Robert Mugabe skončil druhý se ziskem 43,2 %. Mugabe prohru přijal a chtěl se účastnit druhého kola voleb, ale Tsvangirai druhé kolo odmítl a označil se za vítěze voleb. Jednal tak na základě shromážděných výsledků jednotlivých volebních obvodů, podle kterých měl získat přibližně 51 % hlasů (EISA 2008a; Klíma 2012: 548). Za tíživé společenské situace se 27. června 2008 konalo druhé kolo prezidentských voleb, ve kterém Mugabe získal 90 % hlasů, zatímco Tsvangirai pouhých 10 %. Druhé kolo prezidentských voleb však neproběhlo řádně: 22. června Tsvangirai oznámil, že z voleb odstupuje, protože nevěří, že svobodné a demokratické volby jsou možné v zemi, kde převládá státem sponzorované násilí. 25. června ale Volební komise oznámila, že odstoupení voleb bylo oznámeno po vypršení lhůty, a druhé kolo se proto bude konat (EISA 2008b; Southall 2013: 117).

Už po prvním kole prezidentských voleb v zemi vypuklo násilí, při kterém byli stíháni, zatýkáni, mučeni a zastrašováni členové MDC. Po vyhlášení druhého kola voleb se Zimbabwe ocitlo ve zcela polarizované situaci, což prohloubilo politickou krizi. Afričtí pozorovatelé i mezinárodní společenství výsledky voleb neuznali a vyzývali k opakování voleb. Mugabe ani Tsvangirai však nebyli nakloněni dohodě. Situace v zemi byla neudržitelná – země v ekonomické krizi a za obrovské inflace dospěla k humanitární katastrofě (HRW 2008).

Při hledání stabilizace proběhlo několik jednání, která 11. září 2008 vyústila v podpis dohody mezi ZANU-PF a oběma frakcemi MDC. Dohoda určovala sdílenou vládu obou politických stran (ICRtoP 2010). Volby 2008 opět dokázaly, že Mugabe není ochotný opustit dobrovolně úřad prezidenta. Vládní orgány, pod dohledem vládnoucí strany, jsou připraveny využít všechny možné prostředky včetně nedemokratických k tomu, aby si vládnoucí strana a její představitel zachovali prioritní postavení.

Volby 2013

Volby v roce 2013 měly ukončit sdílenou vládu ZANU-PF a MDC (obou frakcí), proto s jejich blížícím se příchodem stoupalo napětí. Tyto volby se navíc měly konat podle nové ústavy, která byla přijata referendem v březnu 2013. Zásadní změnou v nové ústavě bylo omezení doby, po kterou může prezident vykonávat úřad, na dvě funkční období (protože toto omezení fungovalo bez retroaktivity, Mugabe nebyl v kandidatuře do funkce prezidenta omezen). Volby byly vyhlášeny na 31. července 2013 a jako pozorovatelé byli pozváni opět členové AU a SADC (ACLJ: 2013; The Guardian 2014).

Před volbami bylo odsouhlaseno, že volby budou probíhat elektronicky. Tento mechanismus voleb dával naději, že dojde k větší kontrole voličské registrace, bude přesněji zachycena volba voličů a tím pádem i její výsledky. Elektronické volby měly zajistit větší transparentnost a zodpovědnost voleb. Přesto to v konečném výsledku nemělo žádný vliv na legitimitu a důvěryhodnost volebního procesu (Scoones 2013).

Volební účast v těchto volbách dosáhla 58 %. Dle výsledků vyhlášených Volební komisí byl prezident Mugabe znovu zvolen ziskem 61,9 % hlasů. Jeho největší soupeř a protikandidát Morgan Tsvangirai obdržel jen 34,4 % (Election Guide 2014).

Tabulka 13: Volby do Shromáždění 2013

Strana	% hlasů	Počet mandátů
ZANU-PF	-	160
MDC-Tsvangirai	-	49
Nezávislí	-	1
Celkem	-	210

Zdroj: Zimbabwe Electoral Commission

Co se týká výsledků do Shromáždění, drtivou většinou vyhrála ZANU-PF ziskem 160³⁸ mandátů z celkových 210 a tedy i ziskem dvouřetinové ústavní většiny. MDC získala 49 mandátů a poslední mandát získal nezávislý kandidát (ACLJ 2013; The Guardian 2014).

Po vyhlášení výsledků označila Tsvangiraiho frakce MDC volby za „podvod a frašku postrádající smysl a platnost“. Pozorovatelé z AU a SADC volby hodnotili jako klidné, věrohodné, svobodné a demokratické a účinné v tom smyslu, že odrážejí vůli lidu. Podezření ohledně podvodů v průběhu voleb (s hlasovacími lístky, inkoustem, který má označovat již odvolené voliče atd.) vzniklo mnohem víc, ale přesné informace o skutečném průběhu voleb i o jejich skutečných výsledcích nejsou a zřejmě nikdy nebudou k dispozici. V obnovené politické labilitě (Scoones 2013) podala Tsvangiraiho frakce MDC stížnost k Ústavnímu soudu, ten ale rozhodl, že volby proběhly v pořádku (ACLJ 2013).

O svobodném a demokratickém charakteru zimbabwských voleb lze pochybovat, ačkoliv pozorovatelé volby povětšinou hodnotili kladně. Na pováženou je i fakt, že několika posledních voleb se nemohli účastnit pozorovatelé ze západních zemí (Spojené státy, státy EU atd.), které prezident Mugabe označil jako předpojaté. Stálými pozorovateli se tak stali členové AU a SADC, kteří parlamentní a prezidentské volby vyhodnotili jako „free and fair“.

Tento názor nelze přijmout z několika důvodů. Jedním z nich je volební systém a gerrymandering, který vládnoucí strana ZANU-PF využila ve svůj prospěch. Jelikož ve většině případů získala dvouřetinovou ústavní většinu (samozřejmě i díky 30 mandátům, které dosazoval prezident), mohla odsouhlasit změny, které jí přinášely výhody. Zavedení většinového jednomandátového

³⁸ V těchto volbách jsou výsledky do House of Assembly (Shromáždění) udány pouze v přepočtu na mandáty, protože procentuální zisky jednotlivých stran nejsou dohledatelné, pozn. autora.

volebního systému mělo podle ZANU-PF rozšířit geografické zastoupení. Díky tomuto systému se ale zvedl počet mandátů ZANU-PF získaných při parlamentních volbách, takže zavedení tohoto systému mohlo i bránit šíření vlivu opozičních stran, pro které byl původní poměrný systém přijatelnější.

Také represivní zákony a diskriminační opatření znesnadnily opozičním stranám vést účinnou předvolební kampaň, nemluvě o zastrašování, pronásledování a zatýkání členů a podporovatelů opozičních stran. Vláda většinově složená z členů ZANU-PF a Mugabeho věrných se tak stala nástrojem pro zneškodnění opozice. Státem sponzorované násilí a státem ovládaná média podporovaly pojetí státu jako synonyma pro jednu stranu a jednoho vůdce. Vládnoucí strana a Robert Mugabe projeví neochotu vzdát se politické moci, a to za cenu narušení principů svobodných a demokratických voleb. Zimbabwský politický systém tak můžeme označit, dle Fialovy terminologie, za *elektorální demokracii*. Pro mezinárodní společenství se prezentuje jako pluralitní demokracie pořádáním pravidelných a svobodných voleb. K tomu ještě dopomáhají reporty pozorovatelů, kteří volby hodnotí kladně. Pod touto slupkou elektorální demokracie se ovšem skrývá korupce, násilí a zneužívání státních peněz a orgánů pro zisk jediné vládnoucí politické strany.

Dalším důvodem nedůvěry vůči dosaženým volebním výsledkům je státní financování politických stran, na které však dosáhla opět jen ZANU-PF. Systém byl navržen tak, aby na toto financování dosáhla jen vládnoucí strana, která na základě ústavní většiny mohla toto opatření bez problémů přijmout. To vedlo k nerovnosti organizování předvolebních kampaní, na které si opoziční strany musely shánět vlastní financování. Předvolební soutěž, vedení kampaně, byla také omezena, protože média byla systémem udílení licencí ovládaná státem. V neposlední řadě hrál významnou roli fakt, že opoziční MDC nebylo umožněno v určitých regionech (především na venkově, kde má svou podporu ZANU-PF) vést volební kampaň, jejich přívrženci i členové byli napadáni a zastrašováni.

V souladu s novou ústavou, která byla přijata v referendu v březnu 2013, je omezen výkon úřadu prezidenta na dvě pětiletá funkční období. To sice neplatí retroaktivně, ovšem první z oněch dvou právě prezident Mugabe vykonává. Pokud se v dalších volbách opět stane prezidentem a v následujících se vzdá boje o post prezidenta, bude možné říci, že v Zimbabwe fungují demokratické principy, které jsou zakotvené v ústavě. Momentální (a především předchozí) stav tomu však nenasvědčuje a prezident Mugabe podstupuje všemožné kroky k tomu, aby se u moci

udržel. Buď přirozený odchod prezidenta ze scény, anebo až volby v roce 2023 tedy ukážou další směr vývoje zimbabwského politického systému.

3.2.2 Obměna elit

Situace v Zimbabwe byla od počátku jiná než v Namibii, co se týká omezení výkonu funkce prezidenta. Nová ústava vstoupila v platnost 18. 4. 1980 zároveň s vyhlášením nezávislé Republiky Zimbabwe. Ústava byla v průběhu let měněna a doplňována o dodatky (viz předchozí kapitoly). Kap. IV část 1 Ústavy pojednává o právech o povinnostech prezidenta Zimbabwské republiky, který je od roku 1987 exekutivním prezidentem. Kap. IV část 1 oddíl 29 odst. 1 Ústavy určila, že doba trvání prezidentského úřadu by měla být šest let. Nikde se však v Ústavě neuvádělo omezení, kolik funkčních období může prezident vykonávat (ACE 2014).

Toto omezení a změna délky prezidentského období přišly až s novou ústavou přijatou referendem v březnu 2013 (*Constitution of Zimbabwe 2013*). Kap. 5 část 2 oddíl 95 odst. 2 písm. b Ústavy zkracuje funkční období prezidenta na pět let. Omezení se pak objevuje v Kap. 5 části 2 oddílu 91 odst. 2 Ústavy, který stanovuje, že osoba je vyloučena z prezidentských voleb, pokud již funkci prezidenta nebo viceprezidenta vykonávala dvě funkční období (nezáleží, jestli po sobě nebo ne) v souladu s touto Ústavou. Z výše uvedeného je zřejmé, že Ústava nepůsobí retroaktivně, tudíž dle platné Ústavy současný zimbabwský prezident Robert Mugabe vykonává teprve první pětileté období ve funkci prezidenta od zvolení v červencových volbách 2013.

Prvním prezidentem Zimbabwské republiky se stal člen ZANU-PF Canaan Banana, který funkci vykonával do roku 1987. Robert Mugabe do té doby vykonával funkci předsedy vlády. Zlom nastal tehdy, když v roce 1987 byla odsouhlasena ústavní změna, která rušila funkci premiéra a zavedla funkci exekutivního prezidenta. Dosavadní prezident Banana odstoupil z funkce a post exekutivního prezidenta převzal 31. prosince 1987 Robert Mugabe (Hulec, Olša 2008: 424-425, Klíma 2012: 466).

Od této doby byl jediným prezidentským kandidátem ZANU-PF Robert Mugabe, který se prozatím pokaždé stal prezidentem Zimbabwské republiky. Ovšem ani v řadách ZANU-PF nepanovala o nominaci na jeho prezidentskou kandidaturu jednotnost, především s ohledem na jeho vysoký věk, což mělo za následek frakční

štěpení uvnitř strany. Asi nejzásadnější události se odehrály na stranickém sjezdu v roce 2006, kde se projednávalo rozšíření Mugabeho prezidentského období až do roku 2010. To nakonec bylo odmítnuto. Zároveň se ale strana dostala do frakčních sporů, když se ZANU-PF rozdělila na podporovatele a odpůrce Mugabeho další kandidatury pro nadcházející prezidentské volby v roce 2008. Frakce odpůrců, vedená bývalým armádním generálem Salomonem Mujurou, byla pro Mugabeho odchod do důchodu s vypršením jeho mandátu po volbách v roce 2008 a zároveň chtěla převzít vedení ve straně. Mujuru tvrdil, že hospodářská krize v zemi je důsledkem Mugabeho vlády. Vhodným nástupcem Mugabeho dle Mujury byl bývalý ministr financí Simbi Makoni, kterého chtěl jakožto prezidentského kandidáta prosadit na stranickém kongresu konaném v prosinci 2007. Druhá frakce vedená ministrem pro rozvoj bydlení Emmersonem Mnangagwou (potencionálním nástupcem Mugabeho) byla složená z příznivců a podporovatelů Roberta Mugabeho. Tato frakce nakonec zvítězila, když v prosinci 2007 byla na stranickém sjezdu potvrzena Mugabeho kandidatura v prezidentských volbách 2008 (Gavin 2007: 16-19).

Výsledek stranické nominace kandidáta na prezidenta byl v ZANU-PF před každými prezidentskými volbami vždy stejný – vítězem a kandidátem je Robert Mugabe, ať už na tento post ve straně kandidoval sám, či měl konkurenci. Odlišný názor měl za následek vytváření frakcí uvnitř strany či následné odštěpní (např. vznik strany ZUM v čele s Edgarem Tekerem). ZANU-PF tedy omezila řádnou soutěž uvnitř vlastní strany.

Příkladem odmítnutí hledání alternativ může být rozhodnutí šestého stranického kongresu konaného v roce 2014. Robert Mugabe zůstal jediným kandidátem na pozici předsedy strany a ZANU-PF rozhodla, že v následujících prezidentských volbách v roce 2018 bude Mugabe, kterému v té době bude 94 let, opět kandidátem ZANU-PF na prezidenta republiky (The Sunday Independent 2014). V souladu s novou ústavou to bude druhá a poslední Mugabeho kandidatura. Pokud by kandidoval ve svých 99 letech ve volbách v roce 2023, došlo by buď k porušení ústavy, nebo by ústava musela být opět změněna ve prospěch muže, který prezidentskou funkci vykonává nepřetržitě od konce roku 1987.

3.2.3 Členská základna a elektorát

Od svého počátku se ZANU-PF (dříve jen ZANU) opírá o členskou a voličskou základnu z etnika Šonů (Mašona, Shona, Mashona). Šonové tvoří asi 70 % celkové populace Zimbabwe. Sám Robert Mugabe, vůdce ZANU-PF, pochází z etnika Šonů. Zájmy druhého nejpočetnějšího etnika Ndebelů, kteří tvoří přibližně 20 % zimbabwské populace, hájila politická strana ZAPU, do sloučení se ZANU-PF její největší rival.

Již v prvních volbách v roce 1980 získala ZANU-PF nejvíce hlasů v oblastech obývanými Šony. „Pevnostmi“ jejích úspěchů se staly obvody Monshonaland East, Mashonaland Central, Mashonaland West a Manicaland, obývané Šony, kde získala vždy mezi 71 – 81 % hlasů (EISA 2002d).

V následujících parlamentních volbách v roce 1985 se situace opakovala, když ZANU-PF drtivě vyhrála v oblastech Mashonaland Central, Mashonaland East a Mashonaland West. ZAPU naopak vyhrála všechny získané mandáty v Matabelsku, území obývané Ndebely. ZANU-PF se opět stala vládnoucí stranou, která jasně upřednostňovala etnikum Šonů. Vláda (v podstatě zastoupená členy ZANU-PF) diskriminovala nešonská (non-Shona) etnika ve státních službách, utiskovala bývalé členy opoziční ZIPRA a upřednostňovala Mašonsko (Mashonaland), co se týká přerozdělování zdrojů. Favorizování jediného etnika vládnoucí stranou vedlo hlavně Ndebely k podpoře ZAPU a ke striktnějšímu vymezení voličské podpory jednotlivých etnik daným politickým stranám (EISA 2002e).

V průběhu osmdesátých let bylo etnické vymezení politických rivalů jasné – Ndebelové budou volit Nkomovu ZAPU, zatímco Šonové Mugabeho ZANU-PF. Mugabe chtěl zajistit národní jednotu, ale především odstranění největšího rivala, sloučením obou politických stran. Tak se stalo na konci osmdesátých let, čímž si ZANU-PF rozšířila elektorát o Ndebely. Před parlamentními volbami v roce 1995 se však objevily vnitrostranické rozpory etnického původu mezi samotnými Šony. Boj se odehrál mezi šonskými kandidáty z kmenových skupin Karanga, Zezura a Manyika ve stranických primárkách. 21 kandidátů ZANU-PF, kteří primárky vyhráli, se rozhodlo ve všeobecných volbách kandidovat jako nezávislí. Následně je strana ze svých řad vyloučila (Sylvester 1995: 413-414).

Vnitrostranický rozpor mezi Šony pokračoval. Na stranickém sjezdu v roce 2006 se objevily názorové a kmenové frakce. Přívrženci Salomona Mujury jako

zástupci kmene Zezuru podporovali Mugabeho odchod do důchodu po vypršení jeho funkčního období v roce 2008. „Mujurové“ následně chtěli převzít vedení ve straně. Naopak frakce vedená Emmersonem Mnangagwou tvořená příslušníky kmene Karanga podporovala Mugabeho další prezidentskou kandidaturu a uzavřela spojenectví s Mugabeho příznivci (Gavin 2007: 16-19).

Přestože se ZANU-PF snažila různými způsoby rozšířit svůj vliv a získat si voličskou podporu všech etnických skupin, její konkrétní kroky za tímto cílem měly velmi často opačný účinek. Když se objevila opoziční strana MDC, která byla opravdu multietnickou stranou (Tsvangirai je z etnika Šonů, zatímco jeho zástupce Sibanda je z etnika Ndebelů), úspěch ZANU-PF výrazně poklesl. Sloučením se ZAPU si ZANU-PF žádoucí elektorát v Matabelsku zcela nezajistila; drtivou většinu získaných mandátů vyhrávala opět v šonských oblastech.

Pokles volebních úspěchů měl za následek fakt, že vzdělané městské obyvatelstvo, které již bylo znechucené politickou i ekonomickou krizí, volilo opoziční MDC. Voliči ZANU-PF se tak postupně eliminovali do toho okamžiku, kdy elektorát ZANU-PF představovali téměř výhradně obyvatelé venkova (viz *Volby 1980-2013*).

Cílem ZANU-PF, a především jejího vůdce Roberta Mugabeho, bylo stát se jedinou „všelidovou“ politickou stranou, která by sjednotila celý národ, všechny obyvatele Zimbabwe, a stala se tak jedinou relevantní politickou stranou. Politickou moc a dominanci si chtěla zajistit sloučením se svým největším rivalem, politickou stranou ZAPU. Ačkoliv ke sloučení došlo, cíle získat všechny voliče jako národní stranou se dosáhnout nepodařilo. ZANU-PF se stále dá považovat za zástupce etnika Šonů, kteří svým významným podílem v populaci dokážou stále ZANU-PF zajistit vítězství ve volbách. Jednotnost Šonů ale také není zcela jasná, protože od 90. let panují uvnitř ZANU-PF již výše zmíněné vnitrostranické rozpory mezi samotnými Šony, kteří tak vytvářejí frakce podporující či nepodporující Roberta Mugabeho.

Po ztrátě voličské podpory v městských částech ZANU-PF zaměřila svou pozornost na venkovské obyvatele. Konfrontace s bělošskými farmáři měla ZANU-PF zajistit zvýšení podpory ZANU-PF mezi venkovským obyvatelstvem. ZANU-PF nejenže neuspěla v budování celonárodního nadetnického elektorátu, ale přišla o sympatizanty ve městech. Na základě těchto argumentů bychom tedy ZANU-PF mohli označit za stranu etnicky založenou s regionální působností.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo analyzovat problematiku politického stranictví v Zimbabwe a Namibii a provést komparaci výstupů. Největší pozornost byla věnována volbám (prezidentským a parlamentním), ve kterých jsme zkoumali nejen výsledky, ale především jejich charakter a průběh. Zároveň jsme se zaměřili na členskou základnu a elektorát ve spojitosti s etnicitou a obměnu elit, konkrétně výběr kandidátů pro prezidentské volby. Na základě analýzy dvou dominantních stran, namibijského SWAPO a zimbabwské ZANU-PF, můžeme ověřit hypotézu, kterou jsme si stanovili v úvodu práce.

Ozbrojený národně osvobozenecý boj vede k vytvoření takového režimu, ve kterém dominuje jedna politická strana (jedná se buď o systém predominantní, nebo hegemonické strany) a politická soutěž je buď omezená, nebo téměř žádná, což ovlivňuje úlohu ostatních politických stran jakožto opozice.

Prvním aspektem, kterým se hypotéza zabývá, je ozbrojený národně osvobozenecý boj. Ten byl veden jak v Zimbabwe, tak Namibii. V obou zemích sehrála značnou roli JAU/JAR, jejíž apartheidní režim se v analogických variantách rozšířil i na území obou výše uvedených států. Utlačování většinového černošského obyvatelstva bělošskou menšinou dospělo do té fáze, kdy byla vytvořena národně osvobozenecá hnutí (SWAPO, ZANU), která spojila většinové obyvatelstvo a vedla ozbrojený boj za nezávislost. Následně se obě hnutí přetransformovala v politické strany, které od získání nezávislosti vyhrávají volby a udržují si tak dominantní pozici v systému. Tímto se dostáváme k druhému aspektu, a to je určení o jaký typ politické strany se jedná.

Systém predominantní i hegemonické politické strany řadí Sartori mezi systémy se stranickým pluralismem. Hlavním rozdílem mezi těmito systémy pak je, že predominantní systém je soutěživý, zatímco hegemonická strana soutěž nedovoluje. Abychom mohli určit, zda je SWAPO a ZANU-PF predominantní, nebo hegemonická politická strana, musíme se zaměřit na několik podmínek, daných v definici těchto stran (viz kapitola 1 Teoretické ukotvení). Predominantní strana získává, alespoň třikrát po sobě, absolutní většinu mandátů, zároveň je ale umožněna politická soutěž a strana může kdykoliv přestat být predominantní. Hegemonická

strana pak nedovoluje soutěž formálně, ani de facto, a jiné politické strany existují pouze jako druhořadé, povolené strany.

Co se týká příkladu SWAPO, to od prvních ustavujících voleb v roce 1989 splňuje podmínku zisku absolutní většiny mandátů. Až na několik stížností (především na registr voličů) jsou volby a jejich průběh hodnoceny nezávislými pozorovateli kladně. Politická soutěž je umožněna a nedochází k přijímání represivních zákonů, které by omezovaly opoziční politické strany či jejich přívržence. Je třeba si však uvědomit, že SWAPO prozatím vždy vyhrálo všechny volby, tudíž nelze předjímat, k jakým krokům by přistoupilo v případě, kdyby volby prohrálo. Byly by v případě ohrožení dominance zaváděny represivní zákony, nebo by do politické soutěže žádná opatření nezasahovala? Během období volebního procesu v zemi nepanuje násilí a jediné, co snižuje politickou soutěž, je systém přerozdělování vysílacích časů v televizi a radiu a financování politických stran. Strany získávají finance a vysílací časy v poměru k zastoupení v parlamentu, z čehož vyplývá, že drtivou většinu (velmi často přes 75 %) získává SWAPO. Protože je veřejné financování velmi často jediným zdrojem politických stran, nemůže opozice vést předvolební kampaně na stejné úrovni, jako vládnoucí strana. Spolu s přerozdělováním vysílacích časů, které funguje na stejném principu, je v tomto bodě politická soutěž značně snížena, protože opoziční politické strany jsou oproti vládnoucí straně ve velké nevýhodě.

Pokud se zaměříme na členskou základnu a elektorát, můžeme říci, že se SWAPO, jakožto regionální a etnicky založená politická strana postupem času vyvinula ve stranu teritoriální. Původně ovambská strana, která měla své základny na územích obývaných Šony, dosáhla svého cíle *spojení celého národa*. To se odrazilo v tom, že SWAPO získává ve volbách více než 70 % hlasů a vyhrává i v „neovambských“ regionech. Důkazem, že etnické hledisko není na reprezentativní úrovni relevantní, je fakt, že současný prezident za SWAPO Hage Geingob je příslušníkem etnika Damara. SWAPO se nesnaží využít reliktv etnického či rasového napětí ve svůj vlastní prospěch, ale usiluje o přízeň voličů ze všech etnických skupin.

Své prezidentské kandidáty SWAPO volí na stranických sjezdech. V jediném případě došlo ke změně ústavy ve prospěch prvního namibijského prezidenta Sama Nujomy, kterému bylo umožněno kandidovat na třetí funkční období. SWAPO využilo zisku ústavní většiny, tudíž změna prošla parlamentem bez problémů. Tato výjimka se však týkala pouze Nujomy a jen na jedno funkční období s argumentací,

že poprvé nebyl Nujoma zvolen na základě přímých voleb. Další prezidentští kandidáti SWAPO byli vždy voleni v souladu s ústavou a po výkonu dvou funkčních období již více nekandidovali.

Na základě výše uvedených faktů tvrdíme, že SWAPO je predominantní politická strana, která umožňuje politickou soutěž. Ta je sice snížena kvůli nastavenému systému přerozdělování financí a vysílacích časů, ovšem opoziční strany mohou vést volební kampaně, před ani po volbách nedochází k vypuknutí násilí a opoziční strany mohou nalézt své dovolání u soudů, kde mohou vznášet stížnosti na průběh či výsledky voleb.

Případ ZANU-PF je poněkud jiný. Od roku 1980, kdy vznikla Zimbabwská republika, je dominantní stranou ZANU-PF, s výjimkou voleb v roce 2008, kdy prohrála. Průběh voleb a předvolebních kampaní je však jiný než v Namibii. Často dochází k předvolebnímu i povolebnímu násilí. ZANU-PF běžně zneužívala ústavní většinu k pozměňování ústavy a přijímání represivních zákonů, které omezovaly opoziční strany a občanskou společnost, a tudíž i politickou soutěž. Úřad exekutivního prezidenta, který jmenoval 30 poslanců, zajistil ZANU-PF tyto mandáty již před volbami, snížil tak šanci opozice na získání většiny v parlamentu a v konečném důsledku garantoval vládní straně držení moci. Stejně jako v Namibii je politická soutěž velmi omezena systémem přerozdělování veřejných financí. V Zimbabwe je však tento systém nastaven tak, že na veřejné financování dosahuje pouze ZANU-PF. Co se médií týká, jsou plně pod státní, tj. vládní kontrolou, tudíž opoziční strany nemají šanci jakkoliv oslovit skrze ně voliče. Navíc zavedený většinový systém v jednomandátových obvodech také zajišťuje ZANU-PF volební úspěchy, zatímco menší politické strany ponechává v nevýhodě.

ZANU-PF také využívá etnického napětí mezi Šony a Ndebely ve svůj prospěch. Šonové tvoří přes 70 % veškerého obyvatelstva Zimbabwe a ZANU-PF je od počátku převážně šonskou stranou, co se týká členské základny i elektorátu. To se odráží na volebních výsledcích. ZANU-PF získává voličskou podporu především v šonských oblastech. Se zavedením represivních zákonů a návrhem pozemkové reformy došlo k tomu, že ztratila příznivce v městských centrech a soustředila se především na venkov, kde neumožňovala vést předvolební kampaně jiným politickým stranám. Z politické strany, která měla relativně širokou voličskou základnu ve více oblastech, se tak stala politická strana etnicky založená (etnikum Šonů) s regionální působností (venkov).

Ani samotní Šonové ovšem mezi sebou nejsou jednotní a uvnitř ZANU-PF dochází ke štěpení na frakce. To souvisí s výběrem prezidentského kandidáta. Jelikož zimbabwská ústava z roku 1980 nijak neomezovala počet funkčních období, která mohla jedna osoba vykonávat, byl prezidentským kandidátem ZANU-PF vždy Robert Mugabe. Strana se tak dělí na Mugabeho podporovatele a odpůrce, kteří tvrdí, že přestárlý prezident (rok narození 1924, v úřadu od roku 1987) by měl stranické i státní posty přenechat mladším. Teprve nová, resp. změněná ústava z roku 2013 omezuje výkon prezidenta na dvě funkční období. S ohledem na tuto skutečnost se teprve ukáže, zda ZANU-PF bude volit své prezidentské kandidáty v souladu s ústavou. Je třeba však podotknout, že ve volbách 2018 má být kandidátem opět Mugabe, kterému tou dobou bude 94 let.

Na základě výše uvedených faktů lze tvrdit, že ZANU-PF je (nebo byla minimálně do voleb v roce 2008) hegemonickou politickou stranou, která se drží u moci, ať je, či není „v oblibě“. Tento model totiž může vypadat jako soutěživá politika, ale nedovoluje její podstatu – otevřenou soutěž a efektivní názorový nesouhlas, což ZANU-PF splňuje v obou podmínkách.

V obou případech je politická soutěž určitým způsobem omezená. V Namibii je to způsobeno především systémem přerozdělování financí a vysílacích časů. Stejně tak je tomu i v Zimbabwe, kde navíc dochází k přijímání represivních zákonů a ústavních změn, které znevýhodňují opoziční politické strany a jejich podporovatele.

Celkově považujeme hypotézu za platnou. Jsme si však vědomi, že se jedná o příklad pouze dvou zemí, což je poměrně malý vzorek. Navíc jde o zvláštní případy pozdní dekolonizace transformací „bělošského režimu“ na formálně demokratický systém rasově nedefinovaného elektorátu (princip „jeden občan – jeden hlas“) s reálnou většinou černošského obyvatelstva. Bylo by příhodné výzkum rozšířit na více afrických zemí, kde probíhal ozbrojený národně osvobozenecý boj.

Ačkoliv jsme ZANU-PF označili jako hegemonickou politickou stranu, tento pojem se plně neshoduje se Sartoriho definicí takové strany. Konkrétně se jedná o tu část, kde Sartori tvrdí, že hegemonická strana „*nedovoluje soutěž o moc ani formálně, ani de facto.*“ (Sartori 2005: 235). V tomto bodě spatřujeme úskalí Sartoriho definice, neboť si myslíme, že opomněl aspekt velmi typický pro africké státy, na který upozornil Fiala. Jedná se o situaci, kdy i jasně autoritářské režimy a jejich vládnoucí politické strany usilují o zdání základní legitimacy v rámci organizace více či méně demokratických voleb, čímž vytvářejí „správný“ mediální

obraz. Tyto státy pak můžeme označit jako *elektorální demokracie* (Fiala 2012: 116-117). Mezi elektorální demokracie, dle našeho názoru, patří právě Zimbabwe. Již bylo zmíněno, že povrchní pozorovatel by zimbabwský volební proces mohl označit jako „free and fair“ a volby za platné, ovšem při hlubším zkoumání by zjistil, že se jedná pouze o jakousi demokratickou skořápku. Z tohoto důvodu řadíme ZANU-PF mezi hegemonické strany, neboť politickou soutěž ZANU-PF v podstatě nedovoluje, nebo alespoň usiluje o to, aby byla co nejmenší.

Zásadním rozdílem mezi SWAPO a ZANU-PF je ten, že zatímco SWAPO dominantní stranou je, ZANU-PF si tento statut vynutila. Pozici dominantní strany si vydobyla přijímáním diskriminačních/represivních zákonů, ovládnutím státních institucí a médií, zastrašováním a násilím na členech a podporovatelích opozičních politických stran v rámci své kampaně atd. K udržení se u moci byl navíc zrušen post ministerského předsedy a zaveden úřad exekutivního prezidenta, kterým je od jeho zavedení Robert Mugabe. O únavě a znechucení z režimu svědčí i stále se snižující účast voličů ve volbách. Zimbabwe se navíc svou politikou dostalo do zřetelné ekonomické krize a zahraničně-politické izolace.

Vývoj politického stranictví se v obou zemích ubírá trochu jiným směrem. V Namibii má tento vývoj poměrně slibnou perspektivu, protože klesá důležitost etnické štěpné linie. Opačná situace je v Zimbabwe, kde etnická štěpná linie představuje stále velmi důležitý aspekt politického stranictví, navíc se v Zimbabwe objevila poměrně silná štěpná linie město vs. venkov. Dalším důležitým prvkem v této problematice jsou svobodná média. Již z výše uvedeného je zřejmé, že v Namibii existují svobodná média a svoboda projevu, ale v Zimbabwe jsou média vlastněna státem, resp. musí stát žádat o licenci. To umožňuje velmi nízkou míru tolerance vládnoucí strany ZANU-PF vůči ostatním politickým stranám a soupeřům.

Možnou změnou, jak zvýšit politickou soutěž v Namibii a Zimbabwe, by byla reforma přerozdělování státních financí a vysílacích časů v rozhlasu a televizi určených k propagaci politických stran v rámci předvolebních kampaní. Vůli by však musely projevit vládnoucí strany, které mají v parlamentu většinu, aby mohla být reforma schválena. Je však otázkou, zda se tak stane. Zatímco SWAPO této výhody „tíše“ využívá, ZANU-PF podniká všemožné kroky, jak opoziční politické strany z tohoto přerozdělování vyřadit úplně. Stejně tak návrat k proporčnímu volebnímu systému v Zimbabwe by umožnil opozičním politickým stranám vyšší míru participace v politické soutěži a rozhodování v otázkách státu, protože tento typ

systemu umožňuje menším politickým stranám vyšší zisk mandátů, než je tomu u systému většinového s jednomandátovými volebními obvody. Velkým problémem v Zimbabwe je také nedostatečné oddělení výkonné moci od moci zákonodárné, především od okamžiku zavedení funkce exekutivního prezidenta.

Všechna výše uvedená úskalí, která snižují politickou soutěž v Namibii a Zimbabwe, však s největší pravděpodobností svou podobu v blízké budoucnosti nezmění, neboť to není v zájmu vládnoucích politických stran. Přesto pokládáme za nezbytně důležité vývoj v těchto zemích, ale i dalších afrických státech, nadále sledovat. Africkým státům a politickým stranám jakožto základu jejich demokratického uspořádání je dosud věnována nedostatečná pozornost. Tato práce se snažila vyplnit jednu z četných mezer a přispět k realistickému posouzení afrického vývoje a africké skutečnosti v rámci mezinárodního společenství.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Tištěné

President and the Parliament of Zimbabwe. 2013. *Constitution of Zimbabwe Amendment (No. 20) Act, 2013*. Harare: Government Printer.

Internetové zdroje

ACE Project. 2014. *Zimbabwe: Constitution (1980)*. Dostupné na: <http://aceproject.org/ero-en/regions/africa/ZW/Constitution%20of%20Zimbabwe%201980.pdf/view> (10. 12. 2014).

ACLJ. 2013. *A Reflection on Zimbabwe's 2013 Elections*. Dostupné na: <http://aclj.org/united-nations/reflection-zimbabwe-2013-elections> (5. 12. 2014).

Africa Elections. 2014a. *Namibia: Final Results for Namibia November 2009 National Assembly Elections*. Dostupné na: <http://www.africanelections.org/namibia/news/page.php?news=4783> (29. 11. 2014).

Africa Elections. 2014b. *Namibia: Post Namibia Elections 2009: Opposition win case*. Dostupné na: <http://www.africanelections.org/namibia/news/page.php?news=4788> (29. 11. 2014).

BBC. (b.r.). *Genocida v Namibii*. Dostupné na: http://www.bbc.co.uk/czech/specials/1511_genocide_namibi/page4.shtml (23. 9. 2014).

Bio. 2014. *Marcus Garvey Biography*. Dostupné na: <http://www.biography.com/people/marcus-garvey-9307319#synopsis> (6. 10. 2014).

CSMonitor. 2013. Zimbabwe: Mr. Mugabe's seven steps to successful election rigging. Dostupné na: <http://www.csmonitor.com/World/Africa/Africa-Monitor/2013/1115/Zimbabwe-Mr.-Mugabe-s-seven-steps-to-successful-election-rigging> (12. 11. 2014).

Election Guide. 2013. *Republic of Zimbabwe*. Dostupné na: <http://www.electionguide.org/countries/id/240/> (12. 11. 2014).

Election Watch. 2014. *Live Blog-01-12-2014*. 1. 12. 2014. Dostupné na: <http://www.electionwatch.org.na/> (1. 12. 2012).

Electoral Commission of Namibia (ECN). 2014. *2014 Elections*. Dostupné na: <http://www.ecn.na/cs> (1. 12. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2007a. *Namibia: 1994 Election Presidential results*. Dostupné na: <http://eisa.org.za/WEP/nam1994results.htm> (13. 11. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2007b. *Zimbabwe: 1990 Presidential results*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/zimbabwe-1990-presidential-results> (2. 12. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2002a. *Namibia: Independence Elections in 1989*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/namibia-independence-elections-1989> (27. 11. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2002b. *Namibia: National Assembly and Presidential Elections in 1994*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/namibia-national-assembly-and-presidential-elections-1994> (27. 11. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2002c. *Namibia: National Assembly and Presidential Elections 1999*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/namibia-presidential-and-national-assembly-elections-1999> (28. 11. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2002d. *Zimbabwe: 1980 Elections*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/zimbabwe-1980-elections> (1. 12. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2002e. *Zimbabwe: 1985 General Elections*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/zimbabwe-1985-general-elections> (2. 12. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2002f. *Zimbabwe: 1990 General Elections*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/zimbabwe-1990-general-elections> (2. 12. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2002g. *Zimbabwe 1995 General Elections*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/zimbabwe-1995-general-elections> (2. 12. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2002h. *Zimbabwe: 2000 General Elections*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/zimbabwe-2000-general-elections> (3. 12. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2008a. *Zimbabwe: 2008 Presidential election results – first round*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/zimbabwe-2008-presidential-election-results-first-round> (5. 12. 2014).

Electoral Institute of Southern Africa (EISA). 2008b. *Zimbabwe: 2008 Presidential election results – second round*. Dostupné na: <http://www.content.eisa.org.za/old-page/zimbabwe-2008-presidential-election-results-second-round> (5. 12. 2014).

HistoryWorld. (b. r.). *History of Zimbabwe*. Dostupné na: <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ad28> (15. 10. 2014).

Human Rights Watch (HRW). 2008. *Zimbabwe: Surge in State-Sponsored Violence*. Dostupné na: <http://www.hrw.org/en/news/2008/04/25/zimbabwe-surge-state-sponsored-violence> (5. 12. 2014).

ICRtoP. 2010. *Crisis in Zimbabwe*. Dostupné na: <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-zimbabwe#compromise> (12. 11. 2014).

Inter-Parliamentary Union (IPU). 2010. *NAMIBIA (National Assembly)*. Dostupné na: http://www.ipu.org/parline-e/reports/2225_E.htm (29. 11. 2014).

IRIN. 2014. *Zimbabwe: Operation Murambatsvina haunts another proposed clean-up operation*. Dostupné na: <http://www.irinnews.org/report/85261/zimbabwe-operation-murambatsvina-haunts-another-proposed-clean-up-operation> (5. 12. 2014).

Mubita, Charles. 2013. *Political tribalism and ethnicity*. 17. 10. 2013. Dostupné na: <http://www.sun.com.na/columns/political-tribalism-and-ethnicity.58467> (1. 12. 2014).

Southern African Research and Documentation Centre (SARDC). 2012. *SWAPO elective congress a „defining moment“ for Namibia*. Dostupné na: <http://www.sardc.net/en/?p=927> (9. 12. 2014).

Scoones, Ian. 2013. *Zimbabwe's 2013 elections: more confusion, more uncertainty*. African Arguments, dostupné na: <http://africanarguments.org/2013/08/05/zimbabwe%E2%80%99s-elections-2013-more-confusion-more-uncertainty-%E2%80%93-by-ian-scoones/> (5. 12. 2014).

South African History Online (SAHistory). (b. r.). *Great Zimbabwe: A case study*. Dostupné na: <http://www.sahistory.org.za/topic/great-zimbabwe-case-study> (13. 11. 2014).

SWAPO Party. 2009a. *What is SWAPO PARTY?* Dostupné na: http://www.swapoparty.org/swapo_party.html (1. 12. 2014).

SWAPO Party. 2009b. *Aims and Objectives*. Dostupné na: http://www.swapoparty.org/swapo_party.html (1. 12. 2014).

SWAPO Party. 2012. *SWAPO Party elective congress drawing closer*. Dostupné na: http://www.swapoparty.org/zoom_in_91.html (9. 12. 2014).

The Guardian. 2013. *Zimbabwe Election 2013*. Dostupné na: <http://www.theguardian.com/news/datablog/interactive/2013/jul/31/zimbabwe-election-results-interactive-map-mugabe-tsvangirai> (12. 11. 2014).

The Sunday Independent. 2014. *Mugabe tightens grip on power*. Dostupné na: <http://www.iol.co.za/sundayindependent/mugabe-tightens-grip-on-power-1.1791817#.VImcDslApGk> (11. 12. 2014).

The Supreme Court of Namibia. 2007. *The Constitution of the Republic of Namibia*. Dostupné na: http://www.superiorcourts.org.na/supreme/nam_constitution.html (8. 12. 2014).

United Nations. 2014a. *Namibia – UNTAG. Background*. Dostupné na: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/untagFT.htm> (17. 9. 2014).

United Nations. 2014b. *International Trusteeship System*. Dostupné na: <http://www.un.org/en/decolonization/its.shtml> (17. 9. 2014).

United Nations 2001. *United Nations Transition Assistance Group – UNTAG (April 1989 March 1990)*. Dostupné na: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/untag.htm> (21. 9. 2014).

World Intellectual Property Organization (WIPO). 2010. *Namibia: The constitution of the Republic of Namibia, 1990 (as amended up to 2010)*. Dostupné na: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=9404> (13. 11. 2014).

World Population Review (WPR). 2014. *Zimbabwe Population 2014*. Dostupné na: <http://worldpopulationreview.com/countries/zimbabwe-population/> (23. 9. 2014).

Zimbabwe Government. (b. r.). *History of Zimbabwe*. Dostupné na: <http://www.zim.gov.zw/index.php/zimbabwe-in-brief/history-of-zimbabwe> (15. 11. 2014).

Literatura

Odborné články, reporty, studie

Alexander, Jocelyn a McGregor, Joann. 2013. „Introduction: Politics, Patronage and Violence in Zimbabwe.“ *Journal of Southern African Studies*, roč. 39, č. 4, 749-763.

Bauer, Gretchen. 2001. „Namibia in the First Decade of Independence: How Democratic?“ *Journal of Southern African Studies*, roč. 27, č. 1, 33-55.

D'Amato, Anthony A. 1966. „The Bantustan Proposals for South-West Africa.“ *The Journal of Modern African Studies*, roč. 4, č. 2, 177-192.

Du Pisani, André. 1982. „Namibia: From incorporation to controlled change.“ *Journal of Contemporary African Studies*, roč. 1, č. 2, 281-305.

EISA – Regional Observer Mission. 2005. *Namibia: Presidential and National Assembly Elections 15-16 November 2004*. Johannesburg: EISA

Fiala, Vlastimil. 2006. „Jednostranické režimy v Africe: teoretické a metodologické problémy výzkumu.“ *Politologická revue*, č. 2, 30-68.

Fiala, Vlastimil. 2007. „Africké jednostranické systémy: historicko-politologický diskurz.“ *Politologická revue*, roč. XIII, č. 1, 19-59.

Gavin, Michelle D. 2007. *Planning for Post-Mugabe Zimbabwe*. Washington: Council on Foreign Relations Press.

Gunther, Richard a Diamond, Larry. 2003. „Species of Political Parties: A New Typology.“ *Party Politics*, roč. 9, č. 2, 167-199.

Kagwanja, Peter. 2005. *When the Locusts Ate: Zimbabwe's March 2005 Elections*. Johannesburg: EISA.

Laakso, Liisa. 1997. „Why Are Elections Not Democratic in Africa? Comparisons Between the Recent Multi-party Elections in Zimbabwe and Tanzania.“ *Nordic Journal of African Studies*, roč. 6, č. 1, 18-34.

Lindeke, William A. 1995. „Democratization in Namibia: Soft State, Hard Choices.“ *Studies in Comparative International Development*, roč. 30, č. 1, 3-29.

Lodge, Tom. 2002. „The Namibian elections of 1999.“ *Democratization*, roč. 8, č. 2, 191-230.

Melber, Henning. 2003. „From Controlled Change to Changed Control: The Case of Namibia.“ *Journal of Contemporary African Studies*, roč. 21, č. 2, 267-284.

Melber, Henning. 2010. „Namibia's national assembly and presidential elections 2009: Did democracy win?“ *Journal of Contemporary African Studies*, roč. 28, č. 2, 203-214.

Moore, David B. 1995. „Democracy, Violence, and Identity in the Zimbabwean War of National Liberation: Reflections from the Realms of Dissent.“ *Canadian Journal of African Studies*, roč. 29, č. 3, 375-402.

Sachikonye, Lloyd M. 2005. *Political Parties and the Democratisation process in Zimbabwe. Research Report No. 16*. Johannesburg: EISA.

Shepherd, George W. 1982. „Breaking the Namibia Impasse.“ *Africa Today*, roč. 29, č. 1, 21-35.

Sithole, Masipula a Makumbe, John. 1997. „Elections in Zimbabwe: The ZANU (PF) Hegemony and its Incipient Decline.“ *African Journal of Political Science*, roč. 2, č. 1, 122-139.

Sylvester, Christine. 1986. „Zimbabwe's 1985 Elections: A Search for National Mythology.“ *The Journal of Modern African Studies*, roč. 24, č. 3, 229-255.

Sylvester, Christine. 1995. „Whiter Opposition in Zimbabwe?“ *The Journal of Modern African Studies*, roč. 33, č. 3, 403-423.

Vollan, Kare. 2005. *Zimbabwe: Presidential Elections 2002*. Norwegian Observer Mission, Norwegian Institute of Human Rights Report 5/2002. Dostupné na: <http://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/nordem-report/2002/0502.pdf> (5. 12. 2014).

Knihy

Bauer, Gretchen a Taylor, Scott D. 2005. *Politics In Southern Africa: State and Society In Transition*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Bradnová, Hana et al. 1993. *Geografický místopisný slovník*. Praha: Academia.

Diamond, Larry a Gunther, Richard. 2001. „Types and Functions of Parties.“ In: *Political Parties and Democracy*. Eds. Diamond, Larry a Gunther, Richard. London: John Hopkins University Press, 3-39.

Duverger, Maurice. 1954. *Political Parties, Their Organization and Activity in the Modern State*. London: Methuen & Co.

Erdmann, Gero. 2007. „Western European Bias and the □African Labyrinth□.“ In: *Votes, Money and Violence. Political Parties and Elections in Sub-Saharan Africa*. Eds. Basedau, Matthias, Erdmann, Gero a Mehler, Andreas. Uppsala: Nordic Africa Institute, 34-64.

Fiala, Petr a Strmiska, Maxmilián. 2009. *Teorie politických stran*. Dotisk. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal.

Fiala, Vlastimil. 2012. *Politické strany Afriky, Asie a Latinské Ameriky: Rysy politického stranictví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Hendl, Jan. 1999. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum.

Herbst, Jeffrey. 1990. *State Politics in Zimbabwe*. Berkeley: University of California Press.

Hodgkin, Thomas. 1961. *African Political Parties: An Introductory Guide*. Baltimore: Penguin Books.

Hrbek, Ivan. 1966. *Dějiny Afriky*. Praha: Svoboda.

Hulec, Otakar a Olša, Jaroslav, jr. 2008. *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*. Praha: Lidové noviny.

Huntington, Samuel P. 2008. *Třetí vlna: Democratizace na sklonku dvacátého století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Chakaodza, Austin M. 1993. *Structural Adjustment in Zambia and Zimbabwe*. Harare: Third World Publishing House.

Chikukhwa, Jacob. 2004. *A Crisis of Governance: Zimbabwe*. New York: Algora Publishing.

Klíma, Jan. 2012. *Dějiny Afriky: Vývoj kontinentu, regionů a států*. Praha: Lidové noviny.

Klíma, Jan. 2005. *Pod německou vlajkou: Příběh jedné koloniální říše*. Praha: Libri.

Klíma, Jan. 2009. *Stručná historie států: Namibie*. Praha: Libri.

Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).

Southall, Roger. 2013. *Liberation Movements in Power: Party & State in Southern Africa*. Suffolk: James Currey a Scottsville: University of KwaZulu-Natal Press.

Stoneman, Colin a Cliffe Lionel. 1989. *Zimbabwe: Politics, Economics and Society*. London: Pinter Publishers.

Tonchi, Victor L, Lindeke, William A. a Grotpeter John J. 2012. *Historical Dictionary of Namibia*. Second Edition. Lanham: Scarecrow Press.

United Nations Institute for Namibia. 1986. *Namibia: Perspectives for National Reconstruction and Development*. Abridged edition. Tiptree: Anchor Brendon.

Žaloudek, Karel. 1999. *Encyklopedie politiky*. Praha: Libri.